



Henry Mogenssen
ET ER SIKKERT-
ALT FORANDRES

**ET ER SIKKERT-
ALT FORANDRES**

HENRY MOGENSEN
**ÉT ER SIKKERT-
ALT FORANDRES**

Erindringer
fortalt til og redigeret af
Kirsten Folke Harrits
&
Ditte Scharnberg

Husets Forlag

Henry Mogensen: ET ER SIKKERT - ALT FORANDRES

**Erindringer fortalt til og redigeret af
Kirsten Folke Harrits & Ditte Scharnberg**

Copyright 1987 by Henry Mogensen

Illustreret af Thomas Kruse

Bagsidefoto: Lasse Nielsen

Sats: Holm/Grenå

Tryk: AKA-print

**Udgivet af Husets Forlag,
Vester Allé 15, 8000 Århus C,**

06 19 65 48

ISBN 87-7483-177-1

Henry Mogensens bog er et af resultaterne af projekt Arbejdererindringer i Århus 1982-1983, der omfatter 8 fagområder. De repræsenterer ufaglærte og faglærte, kvinder og mænd. I dette og følgende projekter er 113 personer interviewet, og deres livshistorier foreligger ligesom Henry Mogensens på bånd og i ordret udskrift. Erindrings-samlingen opbevares offentligt tilgængeligt indtil videre hos Arbejdererindringer, Gellerup Bibliotek, Gudrunsvej 78, 8220 Brabrand, tlf. 06 25 33 18.

Indhold

Forord af Henry Mogensen	7
Barndom	
Børnearbejde, skolegang og opdragelse på landet i 1920'rne	9
Ungdom	
Lærlingeforhold og arbejdsløshed i byen i 1930'rne	31
Voksentid	
Arbejds- og organisationsforhold i byen fra 1930'rne, gennem besættelsen og koldkrigen til 1970'rne	56
Alderdom	
Levevis som pensionist i 1980'rne	152
Efterskrift	
af Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg	163

Forord

Dette er skildringen af min tilværelse, som den har formet sig fra den første erindring og til nu, hvor jeg er fyldt 70 - og som jeg har opfattet den.

Hvis nogle vil sige, at det er vel ikke noget særligt, så har de ret. Min årgang, årgangene før og efter har levet under fælles grundbetingelser, og selv om enkeltheder og detaljer varierer, gælder fællesnævneren: Vi blev arbejdere i tusindvis. Vi blev ikke »agt-værdige« selvstændige.

Skildringen er ikke præget af beskedenhed. Den strutter af selvhævdelse og andet ufint. Ja, begribeligvis. Jeg ser Husene, Skibene, Vejene, Maskinerne, Bankerne, Skolerne, Fabrikkerne. Vi og andre årgange har lavet det altsammen med vores hænder og vores forstand.

Men det er bare ikke vores. Det ejes af andre: en fåtallig, luddoven, snyltende og komplet overflødig overklasse, som er utilfreds og kalder os, som har lavet det til dem, begærlige og ubeskedne.

Hvorfor er det os, som skal pådattes beskedenhed som livsholdning? Dælen bankeme nej!

Barndom

Børnearbejde, skolegang og opdragelse på landet i 1920'erne

Jeg er født i 1913 på Trøjborg i Århus. Det erindrings jeg selvfølgelig ikke. Da jeg var et år gammel, flyttede jeg og mine forældre på landet, hvor de fik et statshusmandssted på 10 tønder land i Haldum. Der er jeg vokset op, indtil jeg var omtrent 16 år.

Min far var udlært murer. Han havde fundet ud af, efter hvad de fortalte, at det ville være alle tiders ide at have en landbrugsejendom. Selv om man ikke havde arbejde hele tiden, skulle man nok kunne tjene så meget, at det kunne gå, når man også var murer. Det har været omkring 1914.

På de 10 tønder land skulle de så ernære sig selv og 10 børn. Det er klart, at det gav en masse slæb både for min mor og for de ældste af os børn, der skulle holde bedriften kørende med de forhåndenværende kræfter. Det, der overstreg vores kræfter, måtte far jo så lave om aftenen.

Blandt naboerne var der andre håndværkere. En var også murer, en anden var tømrer eller snedker, og en var i stand til at bille kværne. Det vil sige, at han kunne hakke kværnesten op, så de blev skarpe. Dengang var der jo mange møller rundt omkring. En kørte med mælk, og en kørte med sten og skærver, som skulle bruges som vejmaterialer.

De var nødt til at have et erhverv ved siden af landbruget. De udstykninger, der fandt sted fra 1909, var på alt for små lodder. Reglen var, at den første ejer gerne gik fra husmandsstedet, når der var gået et år eller to. Det var kun nummer to, der kunne klare det. Udstykningerne blev solgt fra de store gårde ved statens foranstaltning, men det, der solg-

tes fra, var den dårligste jord, som var dårligt dyrket og ikke i gødningskraft. Når det var besluttet, at et stykke skulle udstykkes - det var jo ikke noget, der kom i løbet af en måned - blev det forsømt med gødningskraft, så det udbytte, der blev de første par år, ikke var nok til at dække udgifterne. Jeg ved, at da Favrskov ved Langå og gården Voldstrup blev udstykket i 20'erne, var det den ringeste del af jorden, der blev udstykket til statshusmandsbrug. Jeg ved ikke, hvor de ejere, der ikke kunne klare det, er blevet af.

Rent arbejdsmæssigt kan jeg ikke se noget skel mellem tiden, før jeg kom i skole, og de år, jeg gik i skole. Det har vel været en slags glidende overgang. Måske har jeg, i forhold til andre børn, haft det lidt strengere, fordi jeg var den ældste og dermed den største: den, der kunne lave mest. Før jeg kom i skole vel nok mest på den måde, at når mor var i marken, passede jeg de to af ungerne, som hun var nødt til at have med sig. Eller jeg var nødt til at blive hjemme for at pumpe vand og bære træ ind og smide nogle roer for køerne, da jeg var så stor, at jeg kunne klare det.

Vi stod op klokken 6. Det var vi nødt til for at kunne nå at malke køerne, så mælken kunne komme med mælkevognen. Vi var et af de første steder på hans rute, så et kvarter i 7 eller deromkring skulle vi have malket. Først derefter gik vi ind og spiste morgenmad: mælk, skummetmælk vel at mærke, med rugbrødsterninger i, og det var ganske gevaldigt. Far fik en kop kaffe. Det gjorde vi andre ikke.

Når det var sket, skulle man - om vinteren - i skole klokken 9. Om sommeren skulle man i skole klokken 8. De største børn - det var, indtil jeg var 12 år - gik om sommeren to halve dage i skole om ugen. Om vinteren gik de fire hele dage. For de mindste børn - dem under 10 år - var det omvendt, og det passede både med hensyn til klima og lys og årstiden. Så kunne de ælste arbejde hjemme om sommeren. Der

var ikke noget at tage forkert af.

Jeg husker min første skoledag, og den var noget mærkelig. Der var ingen, der fulgte mig til skole, men jeg fulgtes med en dreng af naboens. Han skulle også i skole for første gang, og vi havde fået at vide, hvordan vi skulle gå ordentligt og se os for på vejen - og hvad vi skulle gøre, når vi kom i skole. Ikke mindst rette os efter læreren.

Min mor havde syet en fløjlsbluse til mig, og den var jeg selvfølgelig meget, meget vigtig af. Jeg syntes selv, jeg var så pæn. Og engang læreren kiggede på mig, kan jeg huske, at jeg tænkte:

- Nu sidder læreren og tænker: »Der sidder ham den pæne dreng.«

Jeg havde et forspring frem for de andre børn. Det er jeg blevet klar over senere. For jeg kunne læse og i nogen grad skrive, inden jeg kom i skole. Det skyldtes, at min faster og hendes mand, som var barnløse, interesserede sig meget for mig, og min faster lærte mig både alfabetet og at stave og læse nogle få ord, for eksempel »se en sø«. Det kunne jeg, inden jeg kom i skole.

I skolen var der to klasser. Store klasse med 39 og lille klasse med 40 børn. Det er klart, at for at der i det hele taget kunne blive tale om nogen undervisning, blev der nødt til at være orden og disciplin. Alt det, der forstyrrede undervisningen, blev holdt nede med hård hånd. Så kunne man synes om metoden eller ej, men under de forhold med den høje klassekvotient, var den bare en nødvendighed, for at man kunne lære noget.

Samtidig var læreren et forhutlet skøvl. Han førte også regnskaber for Brugsforeningen og for noget, der hed Andelsforeningen for indkøb af foderstoffer. Det sad han og lavede i timerne, hvor vi andre sad og læste højt. Nu skal man ikke forbavses over det, for de forhold, som var gældende i landbruget, og som jeg har beskrevet, gjorde - ikke for gårdmandsbørnene, men for os andre - at forældrene var

nødt til at have arbejde ved siden af de skallede ejendomme på 8-10-12 tønder land. Og derfor var det faktisk også en nødvendighed for os at sidde og læse højt på lektierne i skolen.

Vi lærte at skrive og regne og læse, og så lærte vi en helvedes masse salmevers og bibelhistorie, og det kørte vi igennem. Vi havde de samme bøger. Når vi var færdige, begyndte vi forfra igen. Gymnastik havde vi ikke noget af - det kunne vi ellers nok have trængt til.

Da jeg var 12 år, skete der noget enestående. Noget, der har fået en umådelig betydning for mig senere hen. Der blev bygget en ny skole med fire klasser, og der blev ansat en lærerinde. Det er jo skammeligt, at man aldrig har fået sagt hende tak for det. Men for dølen hvad hun lærte os. Og der var ikke noget med, at vi var uopmærksomme. Jeg garanterer for - nu hvor klasserne altså var blevet noget mindre - at vi allesammen slubrede i os.

Hun fik fat i Den Nordiske Mytologi. Det var nogle små bøger med illustrationer af Mogens Frølich. Hvad enten man nu synes om ham eller ej, var illustrationerne til at forstå. Vi lærte om Sigurd-Orm-I-Øjet og Lodbrog-sønnerne og hele pivtøjet, og det rendte ind. Hun fortalte os om termometret og barometret og om dampmaskinen: hvordan de fungerede, og hvem der havde lavet dem.

Hun havde et smadder med at få bøger. Men så havde hun selv en snes årgange af tidsskriftet Frem, som hun havde fået indbundet. Det var et populærvidenskabeligt tidsskrift, og dem tog hun med ind i klassen. Så sad vi to og to og læste i den samme bog.

Vi fik lært en del om biologi og botanik, men hun begik et fejltrin, så botanikken kun blev til en lille time. Ude på en grøftekant havde hun hentet en hel håndfuld døvnældetvetand. Dem sad vi og dissekerede efter hendes anvisning. Da vi kom til støvdragerne og støvvejen, satte Kirstine til Niels Poulsen - hun var et langt, opløbet pigebarn i konfirmationsalderen - i med et sprutfnis. Vi havde seksualunder-

visning nok i skolen, men det var bare ikke fra lærerne. Hun pakkede det hele sammen:

- Når man nu ikke engang kan undervise i sådan noget som naturens vækster.

Da stoppede det.

Hun fik også skrabet sammen til at lave en gymnastikforening, som dog ikke havde noget med skolen at gøre. Og hun læste højt for os af Henrik Pontoppidan og Blicher og andre. De to år var fantastiske. Det var de altså.

Det er, hvad jeg erindrer fra skoletiden - altså bortset fra slæbet hjemme.

Vi havde lektier for hjemme. Det blev ikke til ret meget med at læse, for det var der ikke tid til. Men vi havde somme tider nogle regnestykker på en skifertavle, og vi havde en griffel. Når vi skulle i skole og havde tavlen i rygsækken, var det et problem at undgå, at det ikke blev gnedet ud. Vi havde et par kilometer at løbe til skole.

Om sommeren, når man kom fra skole, skulle man på markarbejde og tynde roer eller med hø, fodre kreaturerne, flytte dem ude på marken og så videre.

Når man nu havde spist til middag, arbejdede man om eftermiddagen, indtil klokken var halv seks eller sådan noget. Så spændte man hesten fra og skulle have den striglet og passet - givet den og grisene og køerne noget foder. Det var der forskel på om vinteren og om sommeren, men grisene skulle i al fald altid have noget. Køerne åd jo ude om sommeren, så da var det vel ikke så slemt.

Når vi leverede mælk til mejeriet, kom der skummetmælk tilbage til svinene. Det blev brugt til svinefoder sammen med byg. Der kunne være 40 kilo i sådan en transportspand, og så tog man en spand i hver hånd for balancens skyld og gik en 25-30 meter med dem. Det var sateme et slæb.

Eller når man kørte med en møgbør, der skulle køres op i møddingen ad et langt bræt. Den var helt

fuld af mæg, og den var så tung som bare fanden. Eller når man skulle bære andre byrder, læsse korn, tage roer op eller læsse dem. Sådan to tykke kálrabier på en greb og så stikke dem op på vognen. De var bare tunge. Men det var bare nødvendigt. Det er ikke, fordi mine eller andres forældre har været ubarmhjertige - men det var simpelthen en nødvendighed.

For at der kunne gro noget på marken, skulle alt det gødning, der var fra kørne og svinene, køres ud. Først læsses på en vogn og så køres ud. Det var tungt. Så skulle det læsses af og spredes pænt og jævnt og pløjes ned. Det foregik hovedsageligt om efteråret, men også lidt om foråret.

Om foråret skulle den jord, der skulle sås korn eller roer i, tilberedes omhyggeligt. Til forskel fra i dag mente man ikke, at der kunne gro noget, hvis ikke jorden var behandlet omtrent som en kolonihave. Jorden blev harvet over mange gange, og den skulle være løs og let. Hvis det havde regnet, efter at den var tilberedt, måtte man over den én gang til. Det foregik med en hest og med et redskab, der var 1½, allerhøjst 2 meter bredt, og det skulle køres frem og tilbage, på den ene og den anden led. Først om foråret gik man igang med en smal harve med lange, dybe tænder for at få det hele arbejdet igennem på tværs af plovfurerne, og derpå kørte man over med en lettere harve, der var noget bredere, og hvor tænderne ikke havde blade på, men bare var spidse. Til sidst kørte man over med en sæddækker. Det var en harve, der var indrettet sådan, at den slyngede en lille smule frem og tilbage efter hesten. Det var beregnet til at få dækket det sædekorn, der var sået med håndkraft.

Når det drejede sig om at så roer, havde man en slags maskine, som blev trukket af en hest. En tinsteg rørte i frøet, så kom det i en tilpas stribe ned i furren. Det vil sige: man såede ti gange så mange frø, som man skulle bruge, og tyndede i løbet af sommeren ud i planterne. Det var for at få nok. Når roerne

var kommet op, skulle de tyndes med håndkraft og med en hakke. Det er faktisk besværligt, når de er sået tæt, og man så skal pille de små planter fra hinanden med et jern. Det gjorde ondt i ryggen til sidst. Det tog mange dage at komme over et stykke roer, og de første, man begyndte på, var for små, og de sidste var for store, for så blev de dinglede og ville vælte. I hvert fald på husmandsstederne sørgede man for at holde pauser i såningen, så man kunne nå at komme igennem det første stykke, inden de andre var blevet for store. De skulle desuden hakkes rene for ukrudt en tre gange i løbet af sommeren.

Til høet havde vi sammen med naboerne en slåmaskine, der også blev trukket af heste. Så lånte vi også naboens hest. Når høet var slået, skulle det ligge og vejres, og så skulle det vendes. Derpå rives sammen, stakkes, læsses på en vogn og køres hjem. Jeg husker, at de første 3-4 år høstede min far med le. Så gik jeg og rev sammen i passende dynger, og min mor bandt det op i neg. Når det var gjort, skulle det sættes sammen i hobe, der stod på skrå og støttede mod hinanden, for at det kunne tørre. Det skulle tørre ordentligt. Når det var tørt, blev det læsset på vognen og kørt hjem. Siden blev det tærsket.

Senere hen blev det til - ligesom med slåmaskinen - at vi gik sammen med naboerne om en selvbinder. Det var også et stort fremskridt, men det gik ikke for sig helt uden trakasserier - for når det var vejr til at høste, ville de jo allesammen have høstet deres stykke. Men det gik da.

Derefter skulle man have roerne op. Man havde et jern med et bredt blad, der sad på tværs på enden og havde to kroge. Man hakkede toppen af og hev roen op. Det skulle foregå i én bevægelse. Det kan man også godt, når man er voksen og har kræfter nok til det. Men det kniber altså, så længe man ikke har det. Man hakkede sammen den ene og den anden vej, sådan så to rækker roer kunne komme til at ligge i én række. Så kørte en vogn imellem, og man læssede dem op med en fork og kørte dem hjem i en

kule - en lang, lang kule, der så blev dækket med jord. Altsammen med håndkraft - også at grave kullen op og dække den med jord. Det skulle tages af igen, når vi skulle køre roerne ind om vinteren.

Derefter skulle der pløjes om efteråret. Noget af det værste at pløje var en græsmark. Vi havde græsmarker i to år ad gangen, og det gav et temmeligt godt filtret rodnet. Der skulle to heste til at pløje i grønjord, så vi lånte altid en hest ved naboen. Selv om det godt kunne regne og til tider være noget koldt, var det dejligt arbejde, for en hest kan ikke trække ploven ret hurtigt. Så man gik bare i et jævnt, sindigt tempo bagefter og styrede ploven. Det var noget helt andet end at harve jorden om foråret. Jorden var fast nede i bunden af furerne. Det var godt at gå i.

Mange gange græd jeg af fortvivlelse, fordi jeg ikke kunne magte arbejdet. Det var for besværligt, og så gjorde jeg det alligevel. Når man ikke er stærk nok, er det et slæb at stå i en mødding og læsse det tunge møg over på en vogn. Jeg var ikke ret kraftig, faktisk spinkel. Lige før jeg fyldte 16 år, vejede jeg 45 kilo. Jeg blev nemlig vejjet, for vi skulle lægeundersøges, inden vi kom i lære.

Eller når vi kørte korn hjem fra marken, især havren, og det skulle op på loftet. Det kunne sagtens gå, mens man stod oppe på læsset og stak det ind ad det lille hul. Men når man så kom ned og skulle stikke de sidste neg op, og hvis det blæste lidt - ja, det var somme tider fortvivlende, når man var træt af at læsse af. Men man gjorde det - det skulle jo op. Der var ikke noget at gøre ved det.

Om vinteren skulle der tærskes. Da jeg blev gammel nok til at kunne svinge en plejl, måtte jeg svinge den. Da jeg var en halv snes år, købte far sammen med to naboer en tærskemaskine. Det var et vældigt fremskridt, men den skulle drives med håndkraft ved hjælp af et sving på hver side. Så stod der en på hver side, og den tredje skubbede korn i, og så var der nogle unger til at tage fra, når det kom ud. Det

var også noget slæb. Jeg var vel omkring 13 år, da far købte en petroleumsmotor og et tærskværk, som blev drevet af den. Han sad i mange år - under krisen i 30'erne - og hakkede i det med afdragene på den. Det var ikke sjovt.

Men vi har da også leget. Vi lavede selv - og ellers har far vel hjulpet - bondegårde. Vi havde jo ikke så mange køer selv, men så lavede vi bondegårde med 20 køer af nogle små kviste på en 5-6 centimeter. Kvistene blev skåret lige over, og med en kniv lavede man en hulning ind i enden, så de fik et par horn. Så var det køer, der blev bundet sammen med tråd, og som vi trak.

Når man tænker på alt det legetøj, børn har nu. Det er jo ikke redskaberne, men fantasien, der gør det.

Vi havde også grusdynger, vi kunne lege og lave figurer og huler i. Sådant noget grus, der er let fugtigt, kan man lave mange ting af. Og vi lavede selvfølgelig flitsbuer af nogle grene og skød pile af med noget snor. Vi snittede små vejrmøller ud og fik lavet et hul i midten og sat dem på en pind, så de kunne snurre i vinden.

Jeg har nok været 12-13 år, da jeg lavede en dampturbine. Jeg har fortalt om lærerinden, der fortalte om dampmaskinen, så jeg ville prøve at lave sådan en dampmaskine, men det kunne jeg altså ikke. Men jeg fandt ud af at hænge en lille medicinflaske med lidt vand i op i en vandret bøjle og stille et stearinlys under den. Når man så borede et hul i proppen, strømmede der damp ud, og så kunne man anbringe en ganske lille vejrmølle foran dampen og få den til at snurre rundt. Hvis man kunne få fat i sådan en stump lys, syntes man, det var meget sjovt. Men jeg kan huske, at min mor var så rasende, fordi jeg måtte hellere tage mig noget nyttigt til i stedet for at lave sådan noget, der ingenting var til. Og det var det jo faktisk heller ikke. Senere er jeg blevet klar over, at det faktisk er det samme, der sker i en turbi-

ne - bare på en meget mere udviklet teknisk måde.

Jeg skilte også min fars cykel ad og skrabe den fuldstændig ren, pudsede den med sandpapir, lake-rede den og skruede den sammen igen, og den var da ikke værre, end at han stadigvæk kunne køre på den.

Min mor sagde endda:

- Den er sørme blevet pæn og blank.

Det betragtede jeg som en slags leg, ikke som et arbejde.

Når mor skulle have et barn, vidste vi på et eller andet tidspunkt, hvornår omtrent det skulle være. Det snakkede vi med naboens børn om, og de snakkede med os om, hvornår deres mor skulle have et barn. Det snakkede man ellers ikke om, men det gjorde ungerne selvfølgelig. Herregud: når en ko skulle bedækkes, trak man den jo hen til tyren, og soen skulle til ornen, og vi kunne også se købmandens duer oppe i tagrenden. Alt det vidste vi god besked med.

Når det skulle til at være, skulle far efter jordemoderen. Jeg ved ikke hvorfor, men fødsler foregår tit om natten, og dem, jeg erindrer, er foregået om natten. Dagen før fik jeg altid besked på at skulle rende hen til vejmanden - en af naboerne - for at låne hans vognlygter, for vi havde ikke råd til selv at have vognlygter. Når jeg på hjemvejen kom forbi naboen, vinkede jeg med vognlygterne, og så vidste knejterne godt, hvad der skulle til at ske. Jeg husker en tre stykker af fødslerne, men kun den ene af dem, erindrer jeg, foregik meget højlydt. Ellers tror jeg nok, at min mor har haft temmelig let ved fødslerne - i al fald efter at hun havde haft de første tre stykker.

Jeg har faktisk aldrig nogensinde vidst, hvad en fødsel er, før jeg fik fjernsyn. Nu har jeg set en 3-4 fødsler i fjernsynet, og jeg kan den onde brøleme ikke begribe, det kan lade sig gøre. At de kan holde det ud og have kræfter nok. Når man ser sådan en fødsel i fjernsynet, ser man måske tyve minutter eller

en halv time. Men det tager jo mange timer. Det er godt nok en søn erkendelse.

Vi vidste, at for hver fødsel blev der  n mere at passe. Vi blev ialt 10 søskende, 6 drenge og 4 piger, og desuden fik mor 3 aborter. Hun havde ikke besvær med at amme, men nabokonen havde ikke mælk nok, og så skulle hendes have flaske med en sut på. Sutterne var uden hul, s  der skulle brændes hul i dem med en stoppen l. Den måtte man varme over lampeglasset, for at der kunne blive et ordentlig hul, og somme tider sprang lampeglasset, eller hullet blev for stort eller for lille. Ja, der var meget skæg med de b rnepasninger. Jeg har ikke selv haft så meget med b rnepasninger at gøre. Det har mere været mine yngre søskende, der har haft med det at gøre.

Da jeg var omkring 18 år, fik min mor tvillinger. Min søster, som er en otte år yngre end mig, har senere fortalt mig, at hun en dag gik ude i haven med tvillingebarnevognen og bad til Vorherre, om ikke den ene måtte d .

Fra starten havde vi et køkken, to stuer på sammenlagt 20 kvadratmeter og et soveværelse på 8-10 kvadratmeter. Det var alt, hvad der var. Inde i stuen sov min bror og jeg i en slagb nk. Når man trak kassen ud, kunne der ligge to. S  sov den mindste mellem min far og mor, og et par stykker sov i fodenden af sengen. S  var der en sammenklappelig seng med et stykke hessian imellem, hvor der godt kunne ligge en oppe.

Men efterhånden som tiden gik, og frugtbarheden var lige stor, måtte far bygge til. Der blev så lavet en dør ud til laden, og d r byggede han. Der kunne så sove tre. Da det heller ikke var nok, blev der lavet et værelse oppe på loftet, hvor der kunne sove to. Men når han nu havde taget noget af laden, måtte han til at bygge til udhusene, for at grisene og køerne stadig kunne være der. Det var altså den plads, vi havde. Men man skal ikke sammenligne med de forhold,

som man har nu, og sige:

- Det var ad helvede til.

Det var det nu nok, men en stor del af tilværelsen foregik jo uden for på markarbejde. Man var ude. Om vinteren var man i skole, og så havde man også nok at gøre med dyrene. Vi var kun indendørs om aftenen, og når vi sov. Aftenerne var ikke så lange, og det var dyrt at brænde lys. Vi havde petroleums-lamper, og vi brændte 5 liter om ugen. Det var dyrt. Det skulle der spares på, så vi gik i seng ved nitiden i al fald, undtagen de aftener, hvor vi havde naboerne på besøg.

Vi fik telefon, da jeg var omkring 14 år. En gårdmand skulle have bygget nogle nye udlænger, og det skulle min far stå for sammen med et par svende. Der var så meget, han skulle aftale med andre med hensyn til materialer og andet, at det blev så besværligt hele tiden at låne en telefon. Så besluttede han selv at få én. På centralen i Haldum var der vel godt en 25 stykker. Vi havde nummer 20. Men ellers var det jo kun gårdmænd, købmanden, præsten, læreren og så mejeristen, der havde telefon - og så os som de eneste af husmændene ud ad landevejen. Telefonen hang på væggen, og man skulle dreje på håndtaget for at ringe op til centralen, som så sædvanligvis stillede om til det rigtige nummer. Den havde et par batterier, som en telefonarbejder kom og skiftede ud, når centralen næsten ikke mere kunne høre os, selv om vi råbte højt.

Vi havde også et lokum, som vi gødede rabarberne og porrerne med. Det var bygget sammen med vaskehuset og hønsehuset og var en lille knaldbygning med skråt, fladt tag. Det lå for sig. Vaskehuset havde en gruekedel og en af de her vaskemaskiner med en vugge, man skulle stå og rykke frem og tilbage.

Så var der en gevaldig brønd, og der var altid vand. Når naboernes brønde var tørre om sommeren, havde vi vand. Det var meget værd. Kreaturerne skulle have vand, og vi skulle også bruge vand til husholdningen. I al fald et par somre var naboernes

brønde løbet tørre, og de måtte hente vand nede ved branddammen. Der hentede de også vand til deres kreaturer.

Vi havde en ajlebeholder med et dæksel over. Den fik vi besked på, at vi ikke måtte komme om til. Ikke noget med at komme hen til dækslet. Hvis nogen kom i nærheden, fik de dæleme nogen på kassen. Det var bare nødvendigt - ellers var alt for mange faldet i ajlebeholderen. Hvor meget forstår især mindre børn, hvis man bare forklarer dem, hvor farligt det er? Derimod et par på kassen, det forstår de øjeblikkeligt. Jeg har fået mange bank, og det har mine brødre også. Vi har måske nok taget skade af det, men der var bare ikke tid til andet.

Hverken mine forældre eller nogle af naboerne var i fagforening. Bortset fra én, og han blev betragtet som en mærkelig en. Han hørte da til, men man skulle ikke rage uklar med ham i diskussioner. Han var i fagforening, men de andre ville fandeme ikke være i fagforening. Det var vagt ikke at kunne klare sig selv, og det var faktisk noget sløjt noget at skulle til at hæve understøttelse. Det gjorde man altså ikke. Men mureren Marius, der gik og hævede penge om vinteren, havde jo nok fundet ud af, det var en god idé, når han nu betalte kontigent til fagforeningen. Så kunne han alligevel hæve mere i understøttelse, end han ellers kunne få.

Vi holdt Aarhus Amtstidende, som var et venstreblad. Alle de sølle, forhutlede husmænd derude holdt den samme avis som gårdmændene. De mente, at landbrugere havde samme interesser, selv om vores vilkår var vidt forskellige fra den gårdmand, der havde 60 eller 80 tønder land og 3-4 tjenestefolk.

I sognet var der folk, der var meget gudelige, men vi havde ikke noget missionshus. Det havde vi undgået, eller det havde man ikke været så heldig at anskaffe. Der var - mig bekendt - ikke nogen, der kaldte sig ateister, og folk gik regelmæssigt i kirke. Ikke

hver søndag, men regelmæssigt. Der var også nogle, der var ryggesløse og kun kom der til bryllupper og konfirmationer og begravelser. Juleaften var ikke det tilløbsstykke, som det er nu. Der var ingen gudstjeneste juleaften, men juledag, og da var der større tilstrømning end ellers. Men ellers spillede religionen vel nok den største rolle i skolerne.

Når der var gået en fire søndage, hvor min mor ikke havde været i kirke, gik hun til formiddags- eller eftermiddagsgudstjeneste om søndagen. Vi havde lige langt til to kirker, der lå i hvert sit sogn. Hun følte, at nu ville hun nok blive straffet, hvis hun ikke gik i kirke.

Min far gik ikke i kirke. Han havde engang været til marked og var kommet hjem om eftermiddagen, og da skulle han absolut hen at sove, og smed sig ude i laden, lige da han kom - og sov som en stud. Da havde vi fået telefon, og præsten ringede og ville gerne snakke med min far om noget, der skulle laves, og min mor var ude at ruske i ham. Hun kunne ikke få liv i ham. Da græd hun og syntes, det var forfærdeligt: her havde præsten ringet, og nu lå han der, og hun havde sagt, han var hjemme og sov, og nu skulle hun kalde på ham - og så kom han ikke. Da gik hun i kirke søndagen efter, trods det at hun havde været der søndagen i forvejen. Men ellers - min far var da med til konfirmationer og til begravelser og sådan noget. Han har nok haft en gudstro, men det var ikke noget, mændene gav sig ret meget af med.

Derimod var der et vældigt slagsmål med afholdsbevægelsen. Min far var ikke afholdsmand, og han var heller ingen drukkenbolt. Han kunne blive fuld engang imellem, men han var ingen drukkenbolt, og det var der ingen i sognet, der var. Jo, der var en enkelt, Kaspersmeden, der førte et usædeligt levned, foruden han drak. Men vi havde nogle afholdsfolk, og de var fanatiske. Jeg kan sådan set godt forstå det, for selv om min barndom falder efter, at spiritussen var blevet dyr, har den nok været et problem, dengang den var billig.

I Hinnerup var der en kromand, der ikke havde spiritusbevilling, men havde søgt om at få én. Der skulle en afstemning til i sognene omkring, om den kro kunne få spiritusbevilling. En af afholdsfolkene, der hed Katborg, kørte rundt og agiterede, og han vidste godt, at det ikke var mændene, han skulle have fat i. Han kørte rundt og snakkede med konerne. Nu var mændene jo på arbejde, og det benyttede de sig af. De sagde, han var ude efter deres koner, og det var træls, at man ikke kunne tage hjemmefra, uden at Katborg rendte og skulle kissemissе med konerne. De fik det lavet sådan, at han ikke kunne gå rundt og agitere, for hans kone ville så heller ikke have det. Afholdsfolkene var ihærdige, og det blev stemt ned. Kroen i Hinnerup fik ingen spiritusbevilling.

Men lige forbandet. Trods det, at kroen ikke havde spiritusbevilling, havde den spiritus alligevel. En sommersøndag var min lærer - det var inden, vi fik lærerinden - og læreren i Hinnerup, lærer Grønbeck på realskolen og dyrlæge Poulsen blevet noget fulde. Da kromanden ikke turde give dem mere af hensyn til, at det skulle rygtes, gik de med hen til dyrlægen og spændte hesten for hans jumpe og kørte syngende og skrålende ad landevejen gennem Haldum til Haldsten, hvor kroen havde spiritusbevilling. Men lige kort før mit hjem løb den her krikke løbsk på grund af al det syngen og skrålen, og jumpen kørte på et vejtræ og blev splintret. De faldt i grøften, og den ene brækkede benet og kom på hospitalet. Det var faktisk en frygtelig, en umådelig skandale. Det har nok været et års tid eller sådan noget før afstemningen. Det har nok medvirket til resultatet. Vi blev jo jaget ud, men efter hvad vi hørte, havde de vist nok trukket det meste af tøjet af og danset med kropigerne. Ja, det var jo helt forfærdeligt, hvad der blev læsset på om alt det der.

I Haldum var der sådan en gammel købmandsgård. Hertil hørte en sal, hvor der kunne holdes baller. Da lærerinden satte sig i gang for, at det nok var

bedre at lave en brugsforening, for så kunne man også få lavet et forsamlingshus, var der mange, der var bekymrede, for et forsamlingshus kunne selvfølgelig bruges til gymnastik for karlene og pigerne, som lærerinden sagde, men der kunne også være baller og alt, hvad den slags førte med sig: spiritus og løragtighed. Pigerne kunne komme i ulykke, når de var balkilder. Men forsamlingshuset kom alligevel.



Præsten havde en menighed blandt nogle af gårdmændene og gårdmandskonerne, mejeristen og hans kone samt skolelæreren, der samtidig var degn. Det var de faste. Så var det, at smedens kone døde, og han fik sig en ny kone. Hun vakte megen forargelse, for hun gik til bal og dansede med karlene, og smeden ville ikke med til bal, så der var forskellige rygter om hende. Hun kørte ud med regninger for smeden. De sagde, at der var noget med gårdmændene, når hun var ude med regninger. Jeg ved ikke, hvordan det hang sammen, men hun blev faktisk temmelig ildeset. Men hun klarede sig. Hun gik i kirke hver søndag og sad og sang af hjertens lyst med på salmerne.

»At komme hinanden ved«, som man snakker så meget om, det er rigtig nok. Men man kom jo hinanden alt for meget ved. Man vidste nok, når en af gårdmændene havde været i lag med en af tjenestepigerne, og somme tider kom der også et synligt resultat ud af det, og så var det jo en skam og en skændsel. Man holdt øje og vidste det hele. Det har ikke adskilt sig fra andre steder. Der er rigtig nok også bagdele ved »at komme hinanden ved«.

Vi havde ingen bibel, men vi havde selvfølgelig en salmebog. Af en eller anden grund havde vi også H. C. Andersens eventyrhistorier, indbundet i to bind. Det har nok været i udvalg, men de var altså tykke. Desuden havde vi Carit Etlar: Gøngehøvdingen og Dronningens Vagtmester. Og derudover fik vi hvert år gratis en almanak fra H. Steensens Margarinefabrik i Vejle med markedsdage og drægtighedstabeller og fuldmåne og med en 4-5 almanakhistorier. Det var, hvad vi havde.

Engang imellem fik vi et brev, og engang imellem blev der skrevet ét. Det var indbyrdes i familien, både på min fars og min mors side. Det var om familiebegivenheder: fødsel, konfirmation, bryllup og dødsfald. Nu og da så vi noget til den nærmeste familie og besøgte også dem. Der var en 18-20 kilome-

ter med hestevogn.

Vi slagtede en gris én gang om året i november måned. Det var en ordentlig gris på mellem 150 og 175 kilo - ikke sådan nogle vandede grise, som vi får nu. Det var dæleme dejligt, når vi slagtede. Så fik vi noget ordentligt kød. Det blev så saltet og derefter røget, så vi kunne have det hele året. Det var virkeligt saltet og virkeligt røget, for ellers kunne det ikke holde sig om sommeren.

Sidst på sommeren eller først på efteråret gik jagen ind, og så gik far på trampejagt. Han havde et jagtgevær, og i løbet af de 3 måneder, hvor det var tilladt, skød han altid omkring en snes harer og vel en 30-40 agerhøns. Dengang var der noget vildt. Og han skød hejler, som der var mange af dengang. De kom i store, store flokke. Det var altsammen noget så vidunderligt.

Han brugte også den trafik at gå lidt på krybskytteri. Om aftenen i mørkningen satte han sig nede ved skoven, bomstille, og ventede på, at skovharenne skulle gå ud på marken. Det vidste folk godt, men de vidste jo også, at det var nødvendigt, og der var ingen, der sagde noget til det. Jeg kan huske, at da han fyldte 70, blev der holdt mange pæne taler for ham, og de snakkede om, at han havde været en stor jæger. Men der var ingen, der snakkede om, at han havde gået på krybskytteri eller noget i den retning.

Min mor passede huset og gik også i marken, foruden at hun passede børnene. Strømperne strikkede hun selv. Det var jo ikke noget, man købte. Hun havde en håndsymaskine og syede vort tøj. Når vi kom til 1. maj, fik vi besked på, at nu kunne vi godt rende i bare ben, og det gjorde vi, indtil vi kom hen i oktober, for ikke at slide på træsko og strømper. Det var der ingen, der tog nogen skade af. Det gik ganske fortrinligt. Folk tror, at børn bliver syge af sådan noget, men det gør man ikke, bevares vel, nej.

Naboens børn må have haft noget galt med ernæringen. Hvert år, lige så snart vi var kommet hen efter jul, begyndte de at få betændelse i randene af

øjnene, ved mundvigene og ved næsefløjene. Det gjaldt dem allesammen, og det har nok været mangelsygdomme. Men der var ingen - hverken af mine søskende eller naboens børn - der på tænderne bar spor af at have haft engelsk syge, hvad der ellers var meget udbredt - i byerne i al fald. Det var nok, fordi de kom ud og fik lys og luft og sol og har fået A- og D-vitaminer og hvad der skulle til.

Vi havde ingen penge. Det var der ikke noget, der hed. En gang om året havde skolen udflugt til Kalø Slotsruin eller til Himmelbjerget eller sådan et sted, og så fik vi en sodavand og 25 øre med. Det svarer nok til 8-10 kroner nu.

Engang havde vi mange hindbær, og da bar jeg to kurve helt ind til Haldum til en gårdmand, som gav os fåretælle eller fåreflæsk i bytte. Det vil sige: når de fede får var slagtet, sad der sådan et lag spæk, og når det blev saltet og kogt, var det et ganske udmærket kosttilskud. Gårdmanden gav mig 25 øre, og jeg gik hen og købte en stang tyklakrids. Det var faktisk forfærdeligt. Jeg kunne ikke dele den med nogen af dem, jeg gik i skole med, eller nogle af mine brødre eller nogen, for ingen måtte vide, at jeg havde brugt de 25 øre til noget til mig selv. Lidt smadder havde jeg også med at få det spist, for det var jo hårdt, og det tog lang tid med sådan et stykke.

Vi solgte æg til købmanden, og jeg havde hittet ud af, at de kostede i grunden 10 øre stykket. En dag, jeg gik til skole, havde jeg taget to æg og gik ind til købmanden med dem. Han kiggede lidt:

- Har du kun to?

- Ja, der var kun to æg i dag.

Men det fortalte han jo til min far, og så vankede der dæleme en ordentlig dragt prygl. Man skulle ikke gå og stjæle æg eller noget som helst, nej.

Senere var der en, der kaldtes Fars-Peter, som kørte rundt og solgte slagteriaffald: hjerter, nyrer, fars og medisterpølse fra slagteriet i Hadsten. Det var det, han havde ved siden af landbruget. Hans datter, Else, kom i realskolen, og da hun gik ud af

den, solgte hendes bror to bøger til mig. Den ene var en slags naturhistorie med dyrs anatomi og meget andet, og den anden var Homer: Odysseen. Det var sateme godt. Sådan noget havde vi ikke i skolen. Jeg kan ikke huske, hvad jeg gav for dem, men det var ret rigeligt.

Min bror, som er halvandet år yngre end mig, kom ud at tjene, før han var konfirmeret, for man havde ikke råd til at have ham hjemme, når han nu kunne tjene lidt.

Når jeg blev hjemme, indtil jeg var omtrent 16 år, var det, fordi jeg et års tid forinden nær var kreperet af blindtarmsbetændelse.

Jeg gik en lørdag og hjalp far med at lave en af de her tilbygninger, jeg har fortalt om. Så fik jeg ondt i den ene side, og det blev værre og værre. Jeg måtte ind i seng, og om søndagen nægtede jeg at stå op og malke. Jeg kunne ikke. Op ad formiddagen sendte mor min bror hen til naboen for at låne et termometer, og så viste det sig, jeg havde omtrent 40 i feber. Så fik man sendt bud efter lægen, og han havde ikke mærket ret meget på mig, før jeg skulle afsted hurtigst muligt, og der blev ringet efter en ambulance fra Amtssygehuset.

Jeg blev opereret med det samme, men da var blindtarmen perforeret, og jeg lå og svævede mellem liv og død. Jeg fik kamferindsprøjtninger og saltvandsindsprøjtninger. Man havde jo ikke penicillin eller sådan noget dengang. Min mor sad og græd ved siden af sengen, men jeg overlevede da, uden at jeg dog rigtig var til noget i en 7-8 måneder bagefter.

Men der måtte altså et dræn i, fordi det var bughindebetændelse. Hvor drænet var, er der ikke mere nogen muskel. Jeg kan stadigvæk prikke på et blødt sted med en lillefinger. Jeg har dog ikke senere fået brok eller noget som helst.

Da jeg var på session, kiggede de på mig og vendte og drejede mig. Lægen snakkede med en anden - og pludselig fik de øje på arret. Så prikkede han, og

han fandt faktisk det sted med det samme. Så var det bare ud af vagten. Det var godt. Jeg havde fået fri i anledning af, jeg skulle på session, så jeg cyklede hjem og fortalte min far det.

- Ja, det er sateme godt, sagde han. - Det er sgu mange penge værd.

Anderledes så de jo ikke på det. At være soldat var noget lort. Jeg har aldrig været soldat.

Min bror kom siden i murerlære hos min far. Det kunne godt lade sig gøre. En noget yngre bror kom ikke i lære. Han blev landmand, og det er han stadigvæk. En tredje bror kom også i murerlære og blev senere arkitekt. Den fjerde bror kom i lære i Brugsforeningen og blev altså kommis, og endelig blev den femte bror landvæsenselev. Fanden forstå det, men tiderne må jo have ændret sig, og han blev kontrolassistent ved en kvægavlerforening. Da han var 29 år, døde han. Han skulle hjem til påsken og løb for at nå toget, og da han kom ind og fik sat sig i kupeen, faldt han om og var død som en sild. Det var hans hjerte, der var dårligt. Hvorfor, ved jeg ikke.

Min ældste søster fik ikke lært noget. Hun kom ud som tjenestepige. To andre søstre blev sygeplejersker, og den fjerde blev lærerinde.

Af hensyn til arbejdskraften faldt skoleferien fra den 18. juli til den 18. august. Dengang lå høsten 2-3 uger tidligere, end den gør nu. Man havde nogle andre kornsorter, som ikke kunne gro lige så længe, som sorterne kan i dag.

Omkring 14 dage af ferien hver sommer besøgte jeg min faster og hendes mand i Århus. Mine søskende var ikke med, for de kunne ikke have mere end én. Som regel var vi i cirkus én gang, og som regel var der dengang også noget, der hed rundskue, hvor man kunne komme ind og se forskellige ting. Og jeg var med min faster ude at se vandværket, som lå ved siden af bryggeriet Ceres. Der var åen

ren. Man pumpede vand op fra den, ind gennem et filter og op i det gamle vandtårn. Dengang kunne man godt bruge det vand.

Jeg var nogle gange med en, min fasters mand kendte, nede ved havnen for at fiske. De 14 dage var rigtig ferie. Det havde mine brødre ikke noget af. Jeg var jo den ældste, og fordi mine forældre det første år, efter at jeg var blevet født, boede i Århus, var min faster nok blevet lige så duperet af mig, som mine forældre blev.

Ungdom

Lærlingeforhold og arbejdsløshed i byen i 1930'rne

Som før nævnt havde vi i skoletiden det held at få lidt at vide om fysik: om dampmaskiner, termometre og så videre. Da jeg var omkring 12 år, anskaffede min far en petroleumsmotor, og vi havde en såmaskine til roer, i al fald, og var sammen med naboen om en selvbinder. Når den blev trukket af hestene, havde den de mest forunderlige funktioner med at binde knuder og pakke neg sammen. Det gik af sig selv. Det var umådeligt interessant at se, at det fungerede, og hvordan det gik til. Hvordan bevægelserne blev overført i trin fra det ene til det andet. Det gjorde, at jeg gerne ville være smed.

Engang jeg havde været inde ved smeden med vores hest, der skulle skoos, havde han en ajlepumpe, der skulle repareres. Vi havde også lært i skolen, hvordan en pumpe fungerede. Der kunne man se det. Og smeden kunne reparere den, og han kunne beslå heste. Det blev aldrig til noget med mig, men jeg kan huske, at på sin højre arm havde han dæleme en muskel, der var så stor oppe på overarmen. På hans venstre arm var underarmen lige så tyk som Skipper Skræks af at holde ved tangen. Det var forunderligt at se, hvordan han kunne stå med 2-3 varmer på et stykke jern og fandeme kunne få alting banket ud af det. Jeg ville gerne være noget sådant.

Jeg kunne ikke komme i lære ved smeden. Det havde mine forældre ikke kunnet magte økonomisk. Ligesom nu - der er ikke sket noget fremskridt - var det også dengang vanskeligt at få en læreplads, men min faster og hendes mand, som var arbejdsmand på gasværket i Århus, mente nok, at de kunne klare det, og ved deres hjælp kom jeg i lære på Jægers

Pengeskabsfabrik. Ved at spørge sig for blandt smedene på gasværket havde min fasters mand hørt, at Jægers Pengeskabsfabrik var et godt værksted, og så havde han selv forespurgt hos Jæger, om de kunne tage en lærling. Det var faktisk ham, der havde ordnet det.

Jeg kom til at bo og spise hos dem, mens jeg var i lære. De havde kun en lille toværelses lejlighed, og jeg sov inde på en divan i stuen, mens de sov i soveværelset. Først da jeg var udlært, fik jeg mit eget værelse.

Hvis de ikke havde taget imod mig, kunne jeg ikke være kommet i lære, for lærlingelønnen var 5,28 kroner om ugen det første år, og det femte år var den 11,35 kroner. Det siger jer ingenting, men man skal bare forstå, at gennemsnitslønnen for en faglært lå på omkring 1,40 til 1,50 kroner i timen. Det siger altså noget om lønnens størrelse.

Mens jeg var i lære, havde jeg sådan set fine forhold på den måde, at de holdt mig også med tøj foruden kost og logi. Af de 5,28 kroner afleverede jeg de 4 kroner for kosten, og så havde jeg selv 1,28 kroner. Det svarer alligevel til cirka et halvt hundrede kroner nu i lomme penge. Det var en hel del bedre end de fleste af de andre lærlinge, jeg var i lære sammen med.

Vi begyndte klokken halv otte om morgenen. Så arbejdede vi til klokken tolv, havde en times middag og arbejdede igen til klokken halv fem. Det var arbejdstiden. Dertil kom, at vi i vinterhalvåret gik på Teknisk Skole fra klokken 18 til klokken 21. Og man skal tænke på, at jeg boede på Frederiksbjerg dengang, og værkstedet - eller fabrikken, eller hvad man skal kalde det - lå nede i Mejlgade. Man gik til fods på arbejde. Man havde ingen cykel, og man gik til fods hjem igen.

Så skulle man hjem og vaskes og på Teknisk Skole om aftenen. Og det der Teknisk Skole, som var noget jammerligt noget, fik man ikke ret meget ud af,



for hovedparten af lærerne var folkeskolelærere, som havde en ekstra tjans om aftenen. Vi havde skam også dansk og regning, og vi fik for om en købmand, der køber en kasse appelsiner, som han giver så og så meget for og sælger for så meget - og hvor mange procent har han så tjent? Og når kassen indeholder 100 appelsiner, og han giver så og så meget for den, hvad - ? Sådan noget var det.

Der var et par enkelte faglærere, og det kunne sagtens gå. Vi fik til opgave at regne ud, for eksempel når man har en jernplade, der er 50 millimeter tyk, og der skal bores tre 100 millimeter huller og tre 50 millimeter huller og tyve 20 millimeter huller - hvor meget lettere bliver jernpladen så? Og det regnede vi da ud. Det var helt anderledes interessant. Også geometri var godt. Jeg nævner det, der interesserede mig, for resten gjorde ikke. Jeg kan stadigvæk lave en femkant, og det har moret mig, når der er nogle, der er kommet i lære, og de omtrent har haft studentereksamen, så at spørge:

- Hvordan laver man i grunden en femkant?

Det kan de sgu ikke huske.

Om sommeren gik vi ikke på Teknisk Skole, men ellers var arbejdstiden på 48 timer. Vi arbejdede også om lørdagen. Dertil kom, at ifølge lærekontrak-

ten kunne det pålægges lærlingene at rydde op efter fyraften og lægge værktøjet på plads og til rette af hensyn til den næste dags arbejde. Det var en halv time, som vi ikke fik løn for. Det blev ordnet på den måde, at vi yngstelæringerne ryddede op en halv time efter fyraften. Det gjorde de ældste ikke. Men til gengæld lavede de ældste om lørdagen en hovedoprydning fra klokken 5 og somme tider til en klokke 8, 9 om aftenen. Jamen, det var kontrakten, og det havde man at rette sig efter. Det gjorde vi i al fald.

I løbet af et års tid kom jeg i noget, der hed Læringleklubben. Der var vi nogle stykker, der prøvede at få lavet det om, men det kunne ikke laves om, for der var kontrakt, og mester havde ret til det.

Mesteren skulle holde én i sygekasse, og han skulle holde én forsikret, så man kunne få nogen betaling, hvis man blev syg. Men det var den laveste betaling på 40 øre om dagen. Det var, hvad man kunne få i dagpenge af sygekassen, hvis man blev syg som lærling.

De helligdage, vi havde, fik vi selvfølgelig ikke løn for. Det er klart. »Når man ikke er på arbejde, skal man jo heller ikke have løn.« Det samme gjaldt med ferie og sygdom, og det gjaldt også for svendene. De kunne selv om, om de ville holde sig forsikret med dagpenge, eller de ikke ville i sygekassen.

Arbejdet var - det ligger i sagens natur - tungt, fordi pengeskabe og boksdøre er noget tungt noget. Det var meget tungt og meget svært arbejde. Af mekaniske hjælpemidler havde vi kun håndtaljer.

Der skete faktisk en hel del arbejdsulykker, som ikke skulle være forekommet, under håndteringen af de ting. Når vi for eksempel havde lavet et pengeskab, var der låsetøj i, og når skabet skulle males, blev låsetøjet taget ud, fordi det så var nemmere at male. Når sådan noget låsetøj er taget ud, kan lågen lukkes op, men den er ikke låst. Når vi nu skulle transportere sådan et pengeskab, foregik det ved, at

2-3 stykker vippede det over til den ene side. Der blev lagt en stålrulle under, og det blev vippet over til den anden side. Så havde det to stålruller under sig. Nu kunne det rulles et lille stykke, og man flyttede rullerne. Da kunne det godt forekomme, at det kom til at vippe, og at lågen gav et lille dunk op og i. Jeg kan huske, at der engang var én, der sagde:

- Hvad fanden er det, der bløder?

Vi kiggede. Vi kunne godt se, der var blod. Så var der sgu én, der havde fået klippet det yderste af tre fingre af, idet lågen gik sådan et stykke i. Sådan et pengeskab skal dæleme laves nøjagtigt. Det er omtrent ligesom en saks, når lågen går i. Den er tyk og tung og skarp i kanterne, og der er ingen plads. Nej - bare klippet af, uden at han havde mærket det. Han havde bare mærket, som om han fik et lille klem.

En anden gang var der en, der fik en tommelfinger rykket af. Det var et pengeskab, der lå ned og skulle rulles. Det rullede lidt for langt, da han var ved at skifte rulle, og så vred det lige tommelfingeren af. Det er det, man kaldte »hændelige ulykker«. Jeg har mine fingre. Men jeg har da nogle skrammer på dem.

Så fik vi et rum, hvor der skulle laves sparebøsser til sparekasserne. Det var ikke sådan noget plastik-stads, som man får nu. De var lavet af messing. De skulle laves blanke og poleres bagefter. De var standset ud, og for at de kunne blive ordentligt poleret, skulle de slibes med et finere og finere slibepulver. Der blev lavet et lille rum oppe på loftet, hvor der sad to mand og sleb og sleb messing. De bestilte ikke andet. Der sad to lærlinge dagen igennem - uge efter uge. Så blev den ene syg, og det var noget med lungerne. Det blev konstateret, at hans ene lunge var halvt fyldt op med messingstøv, og i den anden var der noget i spidsen. Nu sådan noget som kulstøv og jernstøv er nok uskadeligt eller delvis uskadeligt, men begge dele går i forbindelse med ilten. Og jernstøv ruster altså op og bliver harket op. Men messing

rusten jo ikke eller noget. Det bliver ved med at være der og kan ikke fjernes. Fyren dér måtte holde op med at arbejde, og han døde en fire år senere. Så blev der sat udsugning på deroppe i det der fandens rum.

Når vi var færdige med at arbejde, kunne vi godt vaske os, for der var et langt trug med koldt vand. Hvis der havde været ild på essen - det var der ikke altid, for det meste var koldsmederi - sørgede de, der ville vaske sig, for at have et godt stykke jern inde i ilden, og det smed man ned i truget, så vandet kunnet blive lidt varmt. Men ellers gik man hjem i sit beskidte tøj og vaskede sig hjemme i køkkenet i køkkenvasken. Når man kom hjem, tog man noget andet tøj på. Omklædningsrum og spiserum var der ikke. Man spiste på filebænken.

Indbyrdes sagde lærlingene »De« til svendene og tiltalte dem med efternavn. Svendene sagde »du« til lærlingene og tiltalte dem med fornavn. Det var der for så vidt ikke grund til at gøre ophævelser over. Det var sådan. Nogle svende var gode at hjælpe og arbejde sammen med, og andre var nogle forfærdelige bøfler.

Når man som lærling skulle stå og løfte i den ene ende af en plade, mens svenden lavede noget i den anden ende, og man fandeme ikke kunne, fik man en på kassen - og så kunne man altså alligevel. Nå ja, så var man jo en tøsedreng, og man tudede. Man var helt stribet af at tude somme tider, når man gik hjem fra arbejde. Den behandling var man ikke vant til hjemme. Man har somme tider tudet, når det oversteg éns evner, men det skulle laves - og så lavede man det. Man trak vejret, indtil man havde samlet kræfter til, at man kunne lave det. For eksempel en tung møgbør, der skulle køres op ad det her lange bræt op til møddingen, og man rutschede tilbage et par gange. Man tudede, fordi man skulle, men ikke kunne - og så kunne man altså alligevel. Men sådan var det ikke på arbejdet, for svendene havde jo også akkord:

- Hold ved, for helvede!

Og når man skulle holde noget, hvor svenden skulle lave noget andet, og man holdt forkert, fik man en på kassen, indtil man holdt rigtigt. Svenden havde haft en lærling, der havde stået i lære et par år, til at hjælpe sig, og så kunne han få en, der kun havde været i lære et par måneder. Det er klart, at det sinker ham i akkorden. Der blev lige langet én ud med den flade hånd. Det var hård konfekt. Det syntes man bare ikke var en måde, men det hørte altså med. Det var ikke undtagelsen. Sådan har de andre lærlinge også lært det.

Værkføreren, vi havde, var en modbydelig satan. Det er ikke bare min opfattelse. Det var både svendene og lærlingene, der ikke kunne tage ham. For at illustrere, hvordan forholdet var: vi havde den lange transmission, en aksel med remskiver på, som trak maskinerne. Den blev sat i drift af en motor, hvortil hørte en igangsætter. Værkføreren gik rundt i kittel, og han kom for tæt til en langhøvl, hvor tandhjulene greb fat i det bageste af hans kittel - og så trak de ham ned. Nu gik det ikke så helvedes hurtigt, men alligevel: de trak ham ned. Og han skreg jo dæleme, for han skreg for livet:

- Stop motoren! Stop motoren!

Jeg stod henne ved igangsætteren, og jeg stoppede den.

Det, jeg vil fortælle med det, er, at bagefter kom en af læredrengene og sagde:

- Hvad fanden stoppede du for, dit dumme svin?

Det var sgu i fuld alvor. Så forhadet var han. Nå ja, sådan var mentaliteten.

En anden gang forså han sig på en af de store lærlinge, der var godt stor og kraftig, og da ingen så det, fik han et ordentligt par. Ikke på kassen, nej, han fik først en i maven, og så bøjede han et par ribben på ham. Til sidst kylede han ham ind under en trappe ind i et kulrum, og så gik han ind til en af de andre og sagde:

- Kom herud, for værktøjerne er faldet ned ad trappen og har slået sig noget så forfærdeligt.

Der var 8-9 svende, og der var en 20 lærlinge. Men det var i grunden ikke så tosset, for man fik lært faget. For at man kan få et pengeskab til at fungere, skal det laves ordentligt fra begyndelsen af. Det skal være i vinkel, og det skal være lige og passe i alle ender og kanter. Låsetøjet skal være nøjagtigt - det er præcisionsarbejde. For at mester kunne have nogen fornøjelse af lærlingene, var han jo nødt til at lade dem lave produktioner. Når man havde været der i lære sådan en 2-2½ år og hjulpet forskellige svende, kom man selv til at lave pengeskabe. De blev solgt til samme pris, for han kunne jo ikke sige:

- Her har vi et skab, som er lærlingearbejde. Det er lidt billigere.

Det gjorde, at man fik lært at arbejde i en fart, for lærlingene havde også akkord på arbejdet. Foruden akkordprisen fik man for »veludført«, og det var efter mesterens skøn. Det var, hvis han mente, det var lavet ordentligt, og der ikke var noget at pege fingre af. Beløbet for »veludført« androg cirka ¼ af akkordprisen, så man skulle både rubbe sig og lære at lave det ordentligt. Men det var en udbytning ad helvede til. Mens en svend fik 1,40 til 1,50 kroner i timen, fik en lærling mellem 10 og 20 øre i timen, lidt mere måske. Så kan man jo godt regne ud, at det var noget, der vaskede sig.

Vi havde også en drejebænk og en revolverbænk. Taksten var, at man skulle lære at bruge dem: ½ år ved revolverbænken og ½ år ved drejebænken.

Da jeg havde stået et ½ år i lære, kom jeg så til drejebænken. Men efter et ½ år ved den, da den næste skulle til, blev han syg, og så kom jeg til at stå der et helt år. Det er kommet mig til gode senere, for siden 1946 har jeg ernæret mig ved at være drejer. Det har så at sige været min hovedbranche.

Både lærlinge og svende havde 3 dages ferie om året - vel at mærke uden løn. De fleste lærlinges un-

derhold påhvilede forældrene eller - som i mit tilfælde - pårørende. Underholdet var ikke ændret i feriedagene, det skred bare. Det var mandag, tirsdag, onsdag efter en søndag.

Om vinteren gik vi på Teknisk Skole, og så var der stort set ikke mere fritid. Om søndagen gik jeg somme tider med et par andre lærlinge til fodbold, selv om det kostede penge, og jeg syntes, det var interesseløst. Jeg kunne ikke forstå, hvorfor de somme tider var ved at banke hinanden på tilskuerpladserne. Om lørdagen gik vi somme tider til bal og var kvartfulde, når vi kom, og godt og vel halvfulde, når vi gik derfra. Selvfølgelig havde man gjort rede for sin indkomst hjemme, men når man nu havde fået for »veludført«, snakkede man jo ikke om det.

Mens jeg var hjemme på landet, kendte man jo naboerne, naboernes børn og deres karle og snakkede med dem. Om søndagen og når der ellers var lejlighed til det, når man holdt fri, kunne man ligge i grøften og snakke sammen, eller man kunne spille kegler. Ikke med kegler, men med runde træklodser. Det var der ikke noget af, da man kom til byen.

Det med, at brødrene og familien, uanset hvad der vankede af bank og andet, holdt sammen og hjalp hinanden og somme tider snød sig fra det, faldt jo bare væk. Det har måske også noget at gøre med, at man kommer ind i en anden alder. Men det var noget uvant. Navnlig sproget, fordi man talte og tænkte på den dialekt, man nu engang havde. Men det var en anstødssten, der hurtigt forsvandt, og man tillagde sig et århusiansk, som i al fald er meget bedre end det, de fleste på 14-20 år taler nu. Det er ikke bare min hørelse, men der er et helvedes sjuskeri med sproget. Det er frygteligt at høre - også i fjernsyn og radio.

Der var pludselig en hel del, der faldt væk, og som nok var et savn, for da jeg omsider fik en cykel, kørte jeg om sommeren - ja, også om foråret og hen på efteråret - gerne hjem til mine forældre en gang

om ugen. Der er en snes kilometer frem og tilbage. Det kunne man sagtens klare. Senere hen, også efter at jeg var blevet udlært, kørte man til bal i Hinne-rup, Haldum, Foldby og Vitten, og når det var færdigt, kørte man hjem igen - glad og ubesværet. Det var nok, fordi der alligevel var noget, man savnede. Der var nogle, man kendte, faktisk bedre end dem, man kendte i Århus. Men først, da jeg var udlært, og jeg kom i svømmeklub og kom til at lave gymnastik, blev det hele anderledes. Man fik et gæng at holde til i med sin egen jargon.

Der var ikke ret meget fritid. Men om sommeren kunne man selvfølgelig tage ud til stranden. Da jeg havde fået cyklen kunne jeg virkelig komme omkring. Vi tog til Ballehage og til Egå Fed om søndagen. Vi var 2-3 stykker, der morede os med det. En gang imellem blev det også til lidt lystfiskeri nede ved havnen.

Læsning blev der næsten ikke noget af. Trods det, at jeg havde været så begærlig efter at få noget at vide og havde tabt næse og mund, når jeg fik fat i en ordentlig bog, blev det ikke til noget. Der var ikke overskud til at læse. Det kom først, dengang jeg blev arbejdsløs.

Da jeg kom i lære, havde jeg selvfølgelig fået nogle formaninger med hjemmefra. Det var, at nu havde jeg bare at gøre, hvad der blev sagt - og ikke noget med at rende af lære. Så længe jeg var i lære, skulle jeg ikke bryde mig om al deres fagforenings snak. Man kunne blive nødt til at være i fagforeningen på grund af de andre, og det måtte man så finde sig i. Men ellers var man bedst stillet med at klare sig selv. Hvis man ellers gjorde det, man blev sat til, fik man også en ordentlig og antagelig løn for det, og så var det, som det skulle være.

Jeg havde i al fald ikke stået et år i lære, før jeg fandt ud af, at det var dælen rendeme galt. For det her, at »en mand er en mand« og så videre, passede jo ikke. Ham, der havde fabrikken, havde meget

mere at sige end nogen af de andre havde, så det var ikke ligeligt fordelt. Jeg fandt også ud af, at hvis folk ikke holdt sammen, gik det dem forbandet ilde.

Men det afgørende for, at jeg ændrede indstilling, og at jeg kom i Lærlingeklubben, var, at jeg mødte en smedelærling, der hed Peter Jørgensen. Jæger havde en bror, der også havde en jernvirksomhed - en beholderfabrik, hvor de lavede kedler og beholdere. Den var ikke helt så stor - han havde vel 5-6 svende og en halv snes lærlinge. Når det i perioder skete, at der var meget at lave på pengeskabsfabrikken, mens der måske ikke var så meget at lave på beholderfabrikken, lånte han et par lærlinge fra beholderfabrikken og omvendt. Derved kom jeg sammen med Peter.

Han var et par år ældre end mig. Senere kom han til at hedde Peter Blod, og han blev fællestillidsmand på Centralværkstedet, formand for deres fagforening og senere folketingsmand. Men den her Peter Jørgensen var dengang formand for DSU og formand for Smedenens Lærlingeklub. Når jeg arbejdede sammen med ham, lavede jeg selvfølgelig det, vi skulle, men jeg fik også en hel masse at vide om, hvordan samfundet var indrettet. Jeg fik at vide, at der var noget, der hed merværdi. Jeg fik at vide, at der var én, der hed Karl Marx, og at der var noget, der hed Det Kommunistiske Manifest. Jeg forstod efterhånden - fordi det strakte sig over 4 år, hvor jeg kom til at arbejde sammen med ham i perioder på 8-14 dage - hvorfor det var nødvendigt med en fagforening, og at når man havde truffet en beslutning, fulgte man den. Vi var ikke noget enkeltvis, vi blev nødt til at organisere os. Derfor meldte jeg mig ind i Lærlingeklubben. Der var vel 2-3 andre af alle de mange lærlinge på værkstedet, der også gjorde det. Jeg turde ikke fortælle det til mine forældre. Kontingentet var vel cirka 25 øre om ugen, og det kunne jeg nok overkomme at betale.

Jeg havde - da jeg var blevet 18-19 år - et vældigt opgør med min far om det. Jeg prøvede at forklare

ham en hel del af det, Peter Jørgensen havde forklaret mig:

- Det kan du jo nok forstå. Det her er fandeme ikke landbrug, hvor man arbejder ved siden af. Hvis vi ikke skal være magtesløse ... osv.

Jeg har ikke været organiseret, men jeg har følt mig som, socialdemokrat - i al fald til 1940 - og jeg har stemt på dem de par enkelte gange, jeg havde mulighed for det til folketingsvalg. Valgretsalderen var dengang 25 år. Det var Peter Jørgensen, der fik mig ind på sporet. Man gik og fumlede lidt med det alene og kunne ikke rigtig finde ud af det - man kunne bare se, at det var dølen ædeme galt. Alt det pladder, de har proppet dig med hjemmefra. I det hele taget den opfattelse, der var rådende på landet, blandt lutter selvstændige. Forgældede osv., men selvstændige som bare fanden. Men den holder altså ikke, når man kommer til at arbejde ved faget.

Lærlingeklubben prøvede at lave om på, at vi skulle arbejde om lørdagen, men det kunne den ikke. Et lærlingeforhold er aftalt pr. kontrakt, og det kan der ikke laves om på. Så vi kunne bare komme med en forespørgsel.

-Det er rigtigt nok, svarede fagforeningen. Og det er der altså ikke noget at gøre ved, før lærlingeloven bliver lavet om.

Selv de jammerlige kontrakter var der en del mestre, som misligholdt - både med hensyn til løn, fritid, ferie, sygekasse, overarbejde osv. Det kunne Lærlingeklubben tage sig af. Men den gav sig også af med orientering om samfundsforhold. Lærlingeloven var afhængig af de forhold, der var i folketinget, og det var ad den vej, den skulle laves om. To gange om året holdt klubben et bal for medlemmer med damer, og der var - det har jeg nu aldrig været med til, jeg ved ikke af hvilken grund - en sommerudflugt eller noget i den retning.

Man lavede en forevisning eller ekskursion til bestemte virksomheder. Det var nu ikke så tit, for det

var svært at få det arrangeret. Det skulle foregå om aftenen, for lærlingene havde jo ikke fri om dagen. Men jeg var i al fald med ude ved Frichs om aftenen, hvor vi så dem, der arbejdede på skiftehold, og alle maskinerne, de arbejdede ved. De lavede lokomotiver og alt muligt. Det var jo noget helt andet end dem, der lavede kakkelovne. Det er en given ting, og vi var dæleme duperet af det.

Måske er det et af de fremskridt, der er sket på grund af organisationernes arbejde, at man nu har en svendep prøve. Man skal aflægge en prøve i faglig kunnen. Det skulle man ikke dengang. Da skulle man have et svendebrev, og det var udstedt af mesteren, når lærlingen havde været i lære i 5 år. Jeg lavede - og det betragtede jeg selv og også de andre som det bedste, jeg nogensinde har lavet - et godt, stort pengeskab. Der var ingen overskud på akkorden, men skabet var fanden rendeme også godt. Så blev jeg erklæret for svend og fik et svendebrev, som jeg har endnu, og hvori der står, at jeg er dygtig og så videre. Det står der i alle svendebrevene, så det er ikke noget.

Den dag, jeg var udlært, var der såmænd ikke nogen videre højtidlighed bortset fra, at mine forældre var på besøg hos min faster og hendes mand. Min far sagde:

- Ja, nu begynder alvoren. Nu skal du kunne klare dig selv.

Og det vidste jeg godt, at det skulle jeg kunne.

Da jeg havde været medlem af Lærlingeklubben i al fald i en cirka 4 år, indtrådte jeg i fagforeningen med de fulde rettigheder. Det var en materiel animering til at stå i Lærlingeklubben. Man kunne få understøttelse, også lige fra den første dag, man var blevet fyret, i stedet for at man skulle have 26 ugers arbejde først.

Da jeg nu efter endt læretid blev arbejdsløs og fik understøttelse, flyttede jeg hen på et værelse i Wil-

stersgade. Jeg kunne få det for 4 kroner om ugen. Det var et møbleret værelse - ellers havde det ikke været så dyrt. Jeg havde det indtil 1940. Der var en kakkelovn, som man kunne fyre i, hvis man ville. Den har jeg aldrig fyret i, og der var somme tider rim på tæppet om morgenen, når man vågnede. Fanden med det. Der boede jeg ganske udmærket og godt. Der var et klædeskab, en seng, et bord, et par stole og en håndvask med koldt vand.

At være arbejdsløs blev faktisk en stor overraskelse for mig selv, og jeg skulle sunde mig lidt. Det varede lidt, inden jeg blev klar over, hvad det var.

Da jeg havde gået arbejdsløs et par måneder og gik op ad Fredensgade - det var om sommeren i maj eller først i juni måned - kom jeg lige pludselig til at synes, at det var da pokkers så dejligt, alting var. Jeg var så godt tilpas, og jeg havde et velbefindende som aldrig før. Jeg mærkede, at jeg havde en livskraft, havde lyst til alting. Fremtiden så ud til at kunne klares, uden at jeg vidste hvordan. Der var faktisk ingen bekymringer.



Senere hen er jeg godt blevet klar over, at jeg faktisk hele barndommen og læretiden igennem har været fysisk overanstrengt. Hverken om søndagen, hvor vi havde fri, eller i den sparsomt tilmålte ferie har jeg haft tid til at få vejret. At man nu følte sig legemligt ovenpå, tror jeg kom sig af, at man havde gået og ikke bestilt noget i et par måneder. At man havde gået og hentet sig selv igen. Det er svært at beskrive, men det var en fornemmelse af sig selv, sin krop, sit syn på tilværelsen - alting.

Men det skal også siges, at der var ikke meget at råbe hurra for, hvis man ellers tænkte sig om. Arbejdsløsheden inden for faget lå på en 25 procent. Gennemsnitslønnen lå dengang på cirka 60 kroner om ugen. Understøttelsen lå på 19,85 kroner. Det ved jeg ganske bestemt, og den havde vi i 90 dage. Så havde man, vist nok efter et års anciennitet i fagforeningen, 70 dages ekstraordinær understøttelse, og så var den med de 19,85 ikke længere. Derefter kunne man hente både i pose og sæk på socialkontoret, og andre kunne godt forstå, folk ikke ville arbejde, når de kunne hente alt på socialkontoret. Efter at understøttelsen var færdig, var der socialkontoret tilbage. Der fik man 9 kroner om ugen, og det skulle dække udgifterne til kost og logi og tøj og så videre. Jeg gav 4 kroner om ugen for værelset, men det klarede man altså, og alligevel var tilværelsen ikke så slem.

Alle de heste, der ikke har seletøj på, ved, hvor dejligt det er at have det på. Men det var altså ikke så dejligt, det man kunne få på socialkontoret.

Jeg har været heldig, kan man vel godt sige, ikke at have haft arbejdsløshedsperioder, der har strakt sig ud over et år. Mange arbejdsløse kunne ikke tage det, og de gik faktisk til grunde. De lærte at blive arbejdsløse og at slå plat på systemet, fordi de var nødt til det. Tog arbejde til en lavere betaling uden at melde sig i arbejde, blev drukkenbolte og alt muligt andet fælt. Der har sateme været et stort tab i 30'erne - for pokker, af mennesker. Nogle blev vel

bragt på ret køl, men mange blev det ikke. Efterhånden som tiden gik, bedrede det sig noget. Arbejdsløsheden kom ned på 8-10 procent, og det syntes man var et vældigt fremskridt.

Jeg nævnte Peter Jørgensen; og hvad det betød, at jeg arbejdede sammen med ham. Jeg fik forklaret, hvad jeg læste.

Jeg har været klar over sammenholdets betydning, og jeg har været klar over samfundets indretning - også økonomisk. Derfor var jeg klar over, hvorfor jeg gik arbejdsløs, og hvorfor alle de andre gik arbejdsløse. Det har meget at sige, for hvis man ikke er klar over det, tror folk - og det er nok også noget, der gør sig gældende i dag - at det er dem, der er noget i vejen med, når de ikke har arbejde.

- Det må være mig, der ikke dur. For der er jo nogle, der ikke er arbejdsløse.

Sådan var det i 30'erne, og det tror jeg også, det er nu. Skal der gøres noget ved det, bliver det en stor, langsommelig affære. Men vi bliver nødt til at organisere os og samle os om nogle punkter, for det her med, at »en mand er en mand« og »enhver skal kunne klare sig selv« gælder altså ikke. Det har gjort, at jeg har interesseret mig for den faglige organisation og haft forståelsen for, at man må stå sammen.

Så skal det også siges, at den fagforeningsfjendtlighed, som man har fået oparbejdet nu, og som griber langt ind i fagbevægelsens egne rækker, var der ikke dengang. At man var medlem af en fagforening, var ikke noget unaturligt eller noget, man var tvunget til. Stiftstidende og andre aviser kørte rigtig nok på, at fagforeninger var noget tyranni og diktatur - men det var bare ikke noget, der bed på folk, der skulle leve af at arbejde. Det bed på dem, der ikke arbejdede som arbejdere. Det har man jo haft held til siden ved at pege på mange forkerte ting inden for fagbevægelsen - og fagforeningernes målsætning og arbejdsmetoder har jo også ændret sig. Men man har oparbejdet en fagforeningsfjendtlighed,

som overhovedet ikke fandtes i 30'rne.

For at beskrive indstillingen til fagbevægelsen vil jeg nævne et hændelsesforløb fra begyndelsen af 30'rne:

Vi havde høj arbejdsløshed. Frichs havde derimod nok at lave, fordi man fik bygget en Lillebæltsbro. Togene skulle ikke længere færges over. Man fik lyntog og kunne komme til København på godt 5 timer. Der blev lavet dobbeltspor på længdebanen, og jernbanemateriellet blev fornyet, både med hensyn til trækraft og til skinnelægninger og med hensyn til personvogne. Københavns nærtrafik, som man nu regner for en selvfølge, blev lavet netop i 30'rne. Frichs havde faktisk meget at lave sammen med Scandia i Randers. De lavede lyntogslokomotiver, foruden de lavede damplokomotiver. Store og kraftige trækmaskiner. Så Frichs var da en stor og blomstrende virksomhed, og det skulle byen være glad for.

Men man skal ikke tro, at når der var arbejde - og det gælder endnu - var det for at skaffe arbejde til arbejderne. Det var for at tjene penge. Frichs havde jo fundet ud af, at de arbejdere, man havde haft i en årrække, havde en løn, som i betragtning af den store arbejdsløshed faktisk godt kunne reduceres. Men det lod sig ikke gøre uden videre. Derfor afskedigede man og begyndte med de folk, der havde været der i en årrække. Og man tog nogle ind, der havde været arbejdsløse sådan en 5-6 måneder.

Vi havde dengang en fagforeningsformand, der hed Leonhard Hansen. Han var en fabel, en personlighed. Han var det, man ser efterlyst i Jyllands-Postens annoncer: en mand med udprægede lederevner og dynamiske tilbøjeligheder og alt det der. Han sagde:

- Det skal fanden rendeme være løgn. De skal ikke få én mand derude.

Trods det, at der var 25 procent arbejdsløse, holdt fagforeningen Frichs blokeret for tilgang af arbejdskraft i et par år. Jeg kan huske, min far sagde:

- Der står her i avisen, at de mangler så og så mange ude ved Frichs. Du kan jo gå ud og få arbejde derude.

Så sagde jeg:

- Jeg skal dæleme ikke have noget klinket ved at arbejde ude ved Frichs. Det er i al fald ikke mig.

Der var ingen, der tog arbejde derude. Det gjorde man bare ikke. Frichs indklagede Leonhard Hansen for at have blokeret ulovligt. Så sagde Leonhard Hansen:

- Det passer i al fald ikke. Vi har anvist dem i snevis af folk derude, men de vil ikke have dem.

Ja, det var dem, de havde fyret, der blev anvist derude, og de blev fandeme nødt til at tage dem igen. Der var ingen vej udenom. Dengang havde fagforeningen arbejdsformidlingen. Den tilhørte fagforeningen, og man havde intet arbejdsformidlingskontor. Det kunne han altså gøre, og der var dæleme disciplin.

Jeg kan huske, engang jeg var til kontrol, kom der en, der skulle meldes i arbejde. Vi stod i en helvedes lang række og kiggede jo lidt. Sekretæren, Ivan Hansen, sagde:

- Hvor skal du i arbejde henne?

Joeh, han skulle have arbejde ude ved Frichs.

- Ude ved Frichs? sagde sekretæren. Har du søgt arbejde ude ved Frichs?

Ja, det havde han da.

- Det er sgu ikke så godt, for sagen er den: hvad skal du have i løn?

Ja, han skulle have det, de andre skulle have derude.

- Ja, hvad er det?

Ja, det vidste han nu ikke helt. Men de havde sagt, at de havde en bestemt ansættelsesløn. Den gjaldt også for ham. Og nu havde han gået arbejdsløs i Horsens så og så lang tid.

- Ja, siger Ivan. Det er sgu ikke så godt. Men nu må du hellere gå ind og snakke med formanden, Leonhard Hansen.

Formanden havde et lille kontor på første sal, og ham fra Horsens gik derind. Lidt efter kunne vi høre, de begyndte at råbe højt, og det blev værre og værre. Så gik døren op, og ham, der søgte arbejde, kom baglæns ud. Leonhard kom bagefter:

- Og så kan du rejse hjem til Horsens, hvor du kommer fra, og det sporenstregs. Du skal ikke ud til Frichs. Hvis ikke du rejser hjem til Horsens, bliver du dyppet i tjære og rullet i fjer. Så kan de fandeme se, hvordan det går dig.

Han trissede ud af døren, og vi andre tænkte:

- Ja, for satan. Hvad ville han også dér, den idiot?

Sådan var det bare. Enten man nu kunne se det som en nødvendighed eller ej, gjorde det bare, at der var ingen, der søgte arbejde ude på Frichs. Leonhard anviste dem den arbejdskraft, de manglede, og den kunne de sagtens få. Det var dem, de selv havde fyret. Dengang var indstillingen en helt anden til fagforeningerne. Det kunne ikke lade sig gøre nu, uden at der skulle sættes så helvedes meget i gang, så der både kom arbejdsret og bøder og blev rejst ansvar over for afdelingen og måske også forbundet.

Nu gør forbundet noget helt andet. Nu truer man folk med eksklusion, hvis de ikke makker ret. Men i 30'erne var forholdene altså sådan, i hvert fald inden for smedene og også inden for murerne, det ved jeg. Det var nøjagtigt det samme inden for bygningshåndværkerne.

At gå arbejdsløs var godt nok noget strengt noget, men på sin vis var det vidunderligt. Alt det, man kunne få fat i, og alt det, man kunne gøre, som man ikke kunne have gjort før. Jeg fik et fantastisk velbefindende, dengang jeg havde gået et par måneder arbejdsløs, og meldte mig ind i en svømmeklub. Jeg svømmede den onde rendeme - ikke i sammenligning med, hvad man gør nu - men det var en fornøjelse at bruge sig selv og se, at man kunne klare sig. At man kunne efterkomme de anvisninger, man fik.

Vi svømmede på Den Permanente Badeanstalt, og



vandet var sådan mellem 14 og 20 grader. Vi svømmede 1000 til 1500 meter 4-5 gange om ugen, og det var godt præsteret.

Selvfølgelig røg man cigaretter, og selvfølgelig drak man sig også fuld engang imellem og kunne have held til at forlede en pige eller omvendt. Alt det træningsdelirium, som er nu, var der ikke noget af. Det var festligt og fornøjeligt. Det varede ikke mere end $\frac{1}{2}$ års tid, før man kom med til konkurrence. Når man havde været med til svømmestævne her eller i en anden by, var der altid bal bagefter. Var der svømmestævne i Randers, cyklede vi til Randers.

Da jeg blev arbejdsløs i 1933, var folkebiblioteket lige blevet åbnet, og det var der meget skriveri om. Dels om, hvor umådeligt kostbart det var - og det skulle betales af skatteborgerne - og dels fra anden kant om, hvilket gode det var, at folk kunne få adgang til både at læse aviser og låne bøger. Hver gang man lånte en skønlitterær bog, skulle man altså også låne en fagbog. Det var betingelsen for at låne bøger. Ja, det skulle ikke være til lyst altsammen.

Jeg læste rub og stub uden system. Jeg vil ikke sige - for det er der ikke noget, der er - at det var spildt, men hvis man havde haft noget kendskab til det, kunne man jo nok have læst noget mere systematisk.

Selv om jeg efterhånden synes mindre og mindre godt om personen, fik jeg fat i Johannes V. Jensens »Den lange rejse«. Knasten kan fandeme skrive, og han kan skrive, så det er interessant. Jeg kan godt se, nu bagefter, at hans holdning er jo fra oven af og nedad. For mig er det ubegribeligt, at han ikke blev nazist under besættelsen, men det er jo nok, fordi han var en hoven og arrogant skid, og nazismen har jo været for vulgær for sådan en kanut som ham. Men dygtig var han.

Jeg fik også fat i Freuds psykoanalyse. Den fandtes kun på norsk. Men den var der jo meget delte meninger om, dengang, og det er der vel stadigvæk. Jeg fik læst Kapitalen. Den var også kun på norsk, men det gik nu meget udmærket. Jeg ved ikke alt det, jeg fik læst der i den arbejdsløshedsperiode, jeg havde i vinteren 1934-35. Men det var meget.

Rent legemligt kunne man jo få afreageret ved at svømme, og så gik jeg også til gymnastik. Jeg har fundet ud af, at det var også godt. Når man var arbejdsløs, fik man brugt kroppen på en helt anderledes måde, end når man var på arbejde. Selv om arbejdet var interessant, var det andet også. I det hele taget var jeg ikke plaget af den arbejdsløshed, der var. Det skal dog siges, at det var hårde betingelser.

Jeg har altid haft en helvedes interesse for mit fag, og jeg har været glad for at arbejde ved faget. De ting, jeg har haft at arbejde med, har jeg altid fundet interessante. Dengang jeg var en 63-64 år, begyndte jeg med rædsel at tænke på, at jeg skulle holde op med at arbejde. Jeg har lært meget om faget - også da min søn senere kom i lære og fik noget teori på dagskolen og fortalte mig noget om det, jeg vidste i forvejen, men ikke hvorfor og hvordan. Hvad der sker, når man tager spåner af jern, hvad der sker, når man hærder det, og når man udgløder det og så videre. Det fik jeg senere at vide, da han kom i lære. Smedefaget er meget omfattende, men det tror jeg nok, andre fag også er, hvis man sætter sig ind i det.

Jeg har den største beundring for Casper Fincke og det, han har lavet dér omkring 1600. Det er der ingen, der kan lave i dag. Det er på en helt anden måde.

Så når jeg snakker om, hvor dejligt det var at være arbejdsløs, er det ikke, fordi jeg var arbejdssky. Men det var altså bare en anden tilværelse.

Jeg gik arbejdsløs i ½ års tid, efter at jeg var udlært. Så fik jeg arbejde igen, dér hvor jeg var udlært. Jeg var blevet noget drikkældig dengang. Der vankede faktisk temmelig mange bajere. Og jeg havde været så langt i den periode, at en mandag morgen, da jeg skulle ind i et pengeskab, som skulle lukkes helt, og hvor jeg skulle mærke noget op inde i mørket, begyndte der at komme hvide figurer. Jeg blev faktisk så hundeangst, at jeg ikke rørte spiritus i 3-4 måneder.

Jeg havde aldrig før haft en overfrakke, men købte nu en, som var skræddersyet og kostede 90 kroner. Det skal stadigvæk ses i sammenligning med ugelønnen. Jeg havde - som udlært - 1 krone i timen, altså 48 kroner om ugen. Jeg havde frakken i 3 uger, så var jeg til bal i Østergades forsamlingsbygning. Jeg blev nok noget fuld. Jeg blev i hvert fald smidt ud, og min overfrakke kom flyvende bagefter ud på gaden. Hen langs med Rådhusparken var der dengang en kirkegård med en høj mur med noget meget grovt cement. Jeg skulle ud i Wilstersgade fra Østergade og gik og slingrede ind på muren. Da havde jeg fuldstændigt skamferet den ene arm på den dyre overfrakke. Ja, det var faktisk forfærdeligt. Så havde jeg ingen overfrakke den vinter. Så gik det ellers i nogen grad på livet løs med drukture og balfaldera og så videre. Det med at have penge var noget uvant. Nå, men det slap man jo da ud af igen, selv om jeg vil godt nok indrømme, at de der hvide figurer inde i det mørke pengeskab rystede mig.

Det er faktisk forfærdeligt at være afhængig af spiritus. Jeg kan forestille mig, at det må være meget

værre for dem, der er afhængige af narkotika. Når du vågner om morgenen, er du syg. Du er den onde rendeme så syg, og du kan ikke noget. Du kan ikke se enkelt, du ser det hele en lille smule dobbelt. Dine hænder ryster. Så får du en bajer og en dram og lidt efter en dram til, og så er den i orden. Så går det. Så kan man. Men indtil da er man syg, og så skal man have i al fald 5-6 genstande resten af dagen, og så får man altså nogle flere om aftenen. Der er det satans ved spiritus, at når det har stået på et stykke tid, er det ikke kun det psykiske behov for at blive noget frigjort. Det bliver et fysisk behov. Jeg kan godt forstå, hvis det er endnu værre med dem, der har det med sprøjter, men der er altså også mange, der har det med spiritus.

På arbejdet drikker man så nogle bajere, og så går den bare. Man er ikke fuld, og man er for så vidt heller ikke påvirket. Jo, det er man jo alligevel, for man er jo syg, hvis man ikke får det. Men det går ikke ud over noget. Det bliver en naturlig tilstand, eller man har kun den naturlige tilstand, når man har fået noget spiritus. Der er forskel på det og så dem, der går og er halvfulde.

Jeg var ikke halvfuld på arbejdet. Det var først senere hen på aftenen. Det er umuligt, mener jeg, at lave ordentligt arbejde, når man er påvirket af spiritus.



Da jeg senere var hos Sabroe, havde vi en sliber, der arbejdede på skiftehold sammen med mig. Han havde en halv flaske snaps med sig på arbejde, og så fik han en 4 bajere. Han stod og sleb stempelpinde i massevis, og de skal sateme passe. Han havde somme tider serier på op til en 14 dage, og jeg tænkte:

- Det er alligevel satans. Kan han virkelig drikke det der - og så alligevel lave ordentligt arbejde? Det kan han jo altså.

Men da stempelpindene kom over til kontrollen, blev de fleste af dem kasseret. De passede ikke. Jeg har gjort den erfaring - og det både med at køre motorcykel og med at lave nøjagtigt arbejde - at hvis man er kommet til at drikke to bajere i løbet af to timer, smutter der altså noget i brokkassen. I trafikken gør det ikke noget, undtagen når man kommer ud for specielle situationer. Med ved arbejde, hvor der er noget, der skal være nøjagtigt hele tiden, er der altså noget, der smutter.

Det var ikke almindeligt, at vi drak på arbejdet, men det forekom. Hvad skal vi sige - det er jo ligesom med influenza. Det er jo ikke almindeligt, at folk er syge af influenza, men det forekommer bare, at man bliver det.

På Jægers Pengeskabsfabrik arbejdede Frands Buch. Han var noget for sig. Både hoved og hænder var dæleme skruet rigtigt på. Han fandt altid en løsning på problemer. Jeg var lærling hos ham et års tid, og han havde meget med markiser og kassesøm-maskiner at gøre. Han havde lidt af en særstilling, fordi han var meget selvstændig, og han kunne godt give besked både til værkførererne og til chefen selv.

Han fik sit eget værksted og blev gift, og da hans kone skulle føde, var det en besværlig fødsel. Den foregik oppe på Fødselsstiftelsen for Jylland. Barnet var altså dødt, og det skyldtes selve den måde, hun blev forløst på. Buch ville have en forklaring på, hvordan det kunne gå til, at de ikke kunne redde det barn. Det var de selvfølgelig ikke tilbøjelige til at

give, men det blev de nødt til. Buch fik forklaret, hvorfor de var nødt til at ofre barnet. Så ville Buch have at vide, hvorfor de ikke havde brugt en anden tang end den, de havde anvendt. Men de havde ikke en sådan tang.

Så gik han hjem på sit værksted og lavede en tang, der var, som den skulle være efter de forklaringer, han havde fået af lægen om, hvorfor barnet var dødfødt. Den tang har man og bruger man endnu, og den hedder Buchs tang. Den findes på alle fødselsklinikker. Buch var ikke sådan at sige pyt til.

Han var fantastisk. Han kunne lave det sværeste grovsmedearbejde, og han kunne lave det fineste småpilleri. Hvis han lever endnu, må han være omkring 80 år. I fagforeningen kan man ikke få nogle oplysninger om ham, fordi han blev selvstændig i 30'rne.

Da jeg igen blev fyret fra pengeskabsfabrikken, gik jeg arbejdsløs vinteren over. Men da jeg efterhånden var blevet en habil og nogenlunde kendt svømmer, fik jeg arbejde som badeassistent en sæson ude på Den Permanente Badeanstalt. Der havde været en, der var ved at drukne, fordi man vist nok ansatte mere efter folks politiske tilhørsforhold end efter, hvordan de kunne svømme. Jeg søgte og fik stillingen i 1936, fordi jeg var en kendt svømmer.

Da var jeg lige ved at tro noget helt forkert om mig selv. Jeg så godt ud dengang, og jeg var solbrændt og alt det der. Alle de damer, der kom derud - og det var koner. Man gik jo til sidst og troede, man kunne erobre hvem som helst. Ja, det var en stor oplevelse at være badeassistent.

Voksentid

Arbejds- og organisationsforhold i byen fra 1930'erne gennem besættelsen og koldkrigen til 1970'erne

Stadig i 1936 kom jeg første gang på Århus Maskinfabrik. De lavede kraner, og selv om jeg aldrig havde lavet kraner, fik jeg arbejde som klejnsmed, hvad jeg faktisk også var. Den måde at lave kraner på faldt mig ikke fremmed. Man skal overholde de mål, der står på tegningen, og være nøjagtig. Og det med at bruge håndværktøjet: nogle af maskinerne var mig altså fremmede, men når man bygger en kran op og laver udligger og kørebros og alt det der, er det altså mest håndværktøjet, der bliver brugt. Det var ikke vanskeligt.

Jeg har somme tider tænkt, når jeg har gået nede på Bispetorvet og kigget på domkirken og de sten, der sidder fornedet i muren:

- Dem er der nogle, der har lavet, og de sidder der endnu og bliver siddende længe. Hvad har du lavet, der vil blive siddende?

Ovre ved Masnedø står der en galgekran, der kan løfte 80 tons, og det var særdeles enestående dengang. Den har jeg lavet der i 1936. Altså ikke det hele, for der er mange ting i den. Der er også maskinarbejde. Men ellers: den er min.

Jeg har ikke stillet den op. Men engang vi kørte forbi i rutebil og skulle over Storstrømsbroen, kiggede jeg sateme. Jeg vidste, hvor den stod, og den stod der med denne her store dobbeltkrog. Det var altså sjovt nok at se.

Fra min første tid på Århus Maskinfabrik kan jeg fortælle en interessant historie:

Ovre på hedeegnene ved Vestkysten har man brunkul, og selv om man har udnyttet både dem og tørvene og lavet briketter, var der kun en briketfabrik i Kås oppe i Nordjylland. Ellers ikke andre. I 1935-36 fandt Bonde Pedersen fra Århus Maskinfabrik og ingeniørfirmaet Konstantin Brun ud af, at landet kunne spare en masse valuta, og at folk kunne få noget billigere brændsel. De havde projekteret en briketfabrik, der skulle opføres ved Fiskbæk. Det var ikke sådan at få kapital til den. Det er det aldrig, men de kunne selv rejse noget. Resten, cirka halvdelen, blev skaffet ved, at de interesserede på egnen tegnede aktier i dette projekt. Det var altså fuldt i orden og fuldt færdigt. De ville jo godt være med til at tjene nogle penge, og nogle af dem tog - for at kunne tegne de aktier - ekstra lån i deres ejendomme.

Briketfabrikken blev bygget, og hele pivtøjet blev lavet på Århus Maskinfabrik med undtagelse af selve briketpressen. Men transportbånd og gravemaskine og alt det der blev lavet på Århus Maskinfabrik. Selve pressen skulle man have fra Tyskland. Nå, omsider kom det jo i gang. Kapitalen blev rejst, og man gravede brunkullene op.

Men da man så skulle til at presse briketter, var der altså en fejl ved briketpressen. Briketterne kunne ikke hænge sammen og faldt fra hinanden. Der kom nogle montører op fra Tyskland, og de arbejdede og arbejdede - men det kunne ikke lade sig gøre. De tog pressen tilbage igen og sendte en ny herop - men den kunne fandeme heller ikke presse.

Imens skulle lånene jo betales tilbage, og de sølle bønder derude var jo i klemme. Men så viste Konstantin Brun og Bonde Pedersen sig fra den pæne side. De ville ikke bringe folk i forlegenhed. Det var faktisk på deres initiativ, at folk havde tegnet aktier i det foretagende, der nu ikke kunne køre. De kunne dog ikke betale deres lån tilbage for dem. Det kunne de ikke. Men de kunne i al fald købe deres aktier tilbage - i al fald for det halve af det, de havde givet for

dem. Så nogle af dem klarede det og blev ikke sat fra deres landejendom. Og det var jo meget pænt af Brun og Bonde Pedersen.

Nu viser det sig, at sådan nogle gode gerninger bærer lønnen i sig selv. De blev belønnet for det af højere magter. Det viste sig, at briketpressen alligevel kunne fungere - og så lavede de briketter.

Bonde Pedersen og alle de andre - det er det samme, bare på en anden måde. Man tager fidusen på hinanden, hvor man kan komme afsted med det. Jeg kan huske, vi snakkede om det med briketpressen og sagde:

- Ha, ha, ha. Den gik ikke. Dér havde han regnet med at tjene en masse penge. Ja, han har sgu penge nok. Det er værre for de bønder derovre.

Men da briketpressen kom til at fungere, sagde jeg:

- Ja, han er satan ædeme fræk. Men sådan er han jo.

Efter Århus Maskinfabrik kom jeg til en smed i Gammel Munkegade, og der var jeg fra 1936 til 1939. Jeg tror, jeg lavede en 5-6000 låse til vinduer og døre til statshospitalerne. Jeg fik arbejdet, fordi jeg var udlært på pengeskabsfabrikken. Der forlangtes, selv om det var noget pladder, at det skulle være håndlavede låse. Selv om det blev sat i system og det var rationelt, var det altså noget langsommeligt noget.

Da den ene af mine søstre for en halv snes år siden havde et ophold derude på en måneds tid, var hun også på den lukkede afdeling. Jeg var ude at besøge hende, og da kunne jeg se de vindueslåse sidde de samme steder endnu.

Da de var lavet i 1939, var der ikke mere arbejde dér.

Jeg har nævnt arbejdstider og ferieforhold og løn. I 1938 skete der noget, som nok var en eftervirkning af arbejdskonflikterne i forbindelse med overens-

komstfornyelsen i 1936. Man havde devalueret kronen, og landbruget var i krise. Men så blev det alt sammen læsset over på arbejderne gennem Kanslergadeforliget. Det førte til nogle vældige konflikter i 1935-36. Så fandt arbejdsgiverne alligevel ud af, i forbindelse med overenskomstforhandlingerne i 1938, at en ny konflikt nok ville blive mere bekostelig end at give efter for nogle af de krav, der var rejst.

Et af de rejste krav var spørgsmålet om ferie. I 1938 fik vi 14 dages ferie. Ikke på én gang - nej, over en treårig periode. Og vi måtte selv betale ferien, så vi fik en 8 procents lønreduktion. Jeg husker diskussionen. Mange syntes, at det var en dyr ferie at få på den måde.

Jeg kunne godt indse - men det var der jo mange, der ikke kunne - at ved at bruge organisationerne kunne man udøve et politisk pres, der var stærkt nok til, at man kunne opretholde den samme købekraft på årsbasis. For det er jo ikke et spørgsmål om, hvad man får i kroner og øre, men hvad man kan købe for lønnen. Hvad man skal give i skat osv. Det politiske pres bestemmer faktisk arbejdslønnens købekraft. men det er vanskeligt at forklare i en trængt situation på fagforeningers generalforsamlinger, når kollegerne står og mangler penge og ikke kan se, hvad det betyder. Derfor ved jeg godt, at man i dag siger:

- Skal der virkelig gøres noget ved beskæftigelsen, skal man i al fald reducere arbejdstiden med samme procent som arbejdsløshedsprocenten. Og det skal ske med fuld lønudligning.

Men hvis man er stærk til at tvinge en 35 timers arbejdsuge igennem, er man også i stand til - ved hjælp af den styrke - at kunne blive ved med at have den samme købekraft, som før arbejdstiden blev reduceret. Det er et spørgsmål om politisk bevisthed og om at bruge organisationernes styrke, for det virker nemlig på politikerne.

Produktionen bliver ikke mindre ved en 35 timers arbejdsuge. Siden 1976 er produktionen steget med

18-20 procent, så det kan fuldt ud lade sig gøre.

Det var et uvurderligt gode, at vi fik de 14 dages ferie. Hvor var det godt. Når man nu snakker om, hvordan det var at være syg og arbejdsløs dengang: vi har fået sygedagpenge, og man har prøvet at punktere det. Vi har fået en langt bedre ferieordning. Vi har fået en langt bedre dagpengeydelse - også med hensyn til udstrækningen. Vi har fået en bedre bistandslov, end vi havde i 1933.

Når man i dag taler om »de gyldne -« eller »de brølende 60'ere« og om, at »der har været for meget velfærd« og at »man har været for flot med at dele gaver ud til hinanden« osv., er det en forbandet fordrejning af kendsgerningerne. For enten det i 1938 drejede sig om ferien, eller om ferien senere hen, dagskole for lærlinge, sygelønsordninger, arbejdsløshedsunderstøttelse, bistandshjælp - skal man bare forstå, at de ting er rejst fagligt og politisk af organisationerne, og at det til tider har kostet umådelig hårde og langvarige kampe at få dem igennem. De er kun blevet ført igennem, fordi modparten har været klar over, at det var alvor, og at det ville komme til alvorlige arbejdskampe - og få konsekvenser med hensyn til, hvem der vælges ind i folketinget - hvis ikke det blev gennemført. Nu fremstiller man det, som om det er arbejdsgiverne og det, man kalder samfundet, der har været for flot. Ingenting, heller ikke da vi fik arbejdstiden sat ned til 44 eller til 40 timer, er blevet gennemført, uden at man har sagt:

- Det er med den største alvor, det er med den dybeste bekymring for hele samfundet, at vi nu er gået med til at aftale arbejdsforholdene på disse betingelser, og det er med betænkelighed, vi ser fremtiden i møde.

Nej, det er blevet aftvunget dem. Nu fremstiller man det som noget, der er givet af velvilje. Man siger:

- Vi har fået -

Men vi har ikke fået en skid. Vi har slåset for

hver eneste stump, og nu prøver man at tage det tilbage under parolen:

- Vi har været for flotte og været for gode af os.

Det er sådan noget, jeg tænker på i den forbindelse med ferien fra 1938, som faktisk var et vældigt gennembrud for fagbevægelsen. De, der har ferie nu, kan slet ikke forestille sig, hvordan det var. Ja, det er da godt at have arbejde. Men at arbejde dag efter dag, år ud og år ind, og så ikke have mere end de sølle tre dages ferie, det var faktisk forfærdeligt - og så med en arbejdstid på 48 timer om ugen.

Jeg vil godt fra den samme periode fortælle noget, der for så vidt ikke har noget med mit arbejde at gøre:

Nazismen kom til magten i Tyskland i 1933, og når man skildrer Danmark og danskerne under den periode, får man det indtryk, at det var bestemt ikke noget for danskerne. Det havde man ingen sympati for - bortset fra Fritz Clausen-partiet og andre på de kanter. Hovedparten af befolkningen var modstandere af nazismen.

Jeg ved ikke, hvordan det er gået til, men det er faktisk en vældig fordrejning af tingenes tilstand. Man får det indtryk, at det, der skete med nazismen, og som folk tog afstand fra, var, at det var et racistisk parti, og at jøderne blev forfulgt og sendt i koncentrationslejr. Den slags ting var jo ikke noget for danskerne.

Men faktisk forholder det sig helt anderledes. Det er rigtigt, at i arbejderklassen og fagbevægelsen var der ingen tilslutning til nazismen. Det var der måske heller ikke i befolkningen som helhed, men alligevel var der i forskellige befolkningsgrupper meget sympati for det, der skete nede i Tyskland i 1933.

Nu skal man til at holde øje med kalendere og da-toer. Det første, der skete, da nazisterne overtog magten, var ikke, at jøderne blev sat i koncentrationslejr. Næh, det var, at det kommunistiske parti blev forbudt. De af partiets medlemmer, man kunne

fange, blev sat i koncentrationslejr. Det var der mange, der syntes, at det var måske nok ikke en måde - men på den anden side set havde vi vel også herhjemme nogle kommunister, der godt kunne trænge til at blive taget ved vingebenet. Det havde man jo nok været nødt til i Tyskland.

Det næste, der skete, var, at fagforeningerne blev opløst. Det syntes man i grunden heller ikke var så helt tudetosset, for vi havde selv meget vrøvl med fagforeningerne. Det var jo sådan, at regeringen intet kunne sætte i værk uden først at havde spurgt De Samvirkende Fagforbund, som LO hed. Faktisk havde fagforeningerne alt for stor magt, og derfor var det nok ikke helt ved siden af, det man lavede i Tyskland.

Så blev der indført en arbejdstjeneste. Man havde 6 millioner »dovne arbejdsløse« i Tyskland. De ville hellere gå og hæve understøttelse end arbejde, men de blev nu sat til at lave noget fornuftigt arbejde. De blev sat til at bygge strategiske motorveje, som man kaldte autostradaer. Men det var en god ting at udbygge trafiknettet. Og de blev sat til at lave flyvepladser, og de kom ind i rustningsindustrien. Det var jo meget, meget bedre, at de kom til at lave noget, som alle kunne have gavn af, fremfor at de gik og daldrede rundt uden at lave noget. Så det vakte altså meget sympati. Nu gentager jeg: ikke i fagforeningskredse, ikke i arbejderklassen, men i store grupper af befolkningen, hvor man syntes, at det var sgu slet ikke så helt galt. Vi skulle nok også have noget lignende herhjemme, selv om det ikke behøvede at være lige sådan.

I 1934 mistede jøderne deres borgerlige rettigheder. Det var ikke noget, man syntes om. Men på den anden side set var det måske nok noget svært for os at sætte os ind i, fordi her i landet var der kun danskere. Hvis vi havde haft en stor gruppe her i landet af nogle, der ikke hørte til, kunne det også godt være, at vi havde set noget anderledes på det problem, ligesom de gjorde nede i Tyskland. Så man skulle

nok være noget forsigtig med at sige, hvad man mente om det.

Så var der selve oprustningen, og den var man ikke tilhænger af. Det har danskerne aldrig været. Men på den anden side set kunne man jo godt se, at det var en garanti for, at russerne ikke kom og oversvømmede hele Europa. For Rusland var jo for det første en kolos på lerbødder, der kunne bryde sammen, hvad øjeblik det skulle være. Men for det andet vidste man altså også, at de spekulerede kun på at lave verdensrevolution med våbenmagt. Selv om man ikke syntes om, at alle de penge blev brugt til oprustning af Tyskland, kunne man godt forstå, at det nok kunne være nødvendigt for at være i stand til at forsvare os alle.

Hvis man nu tror, at dette her er en fordrejet fremstilling - så tror man forkert. Store grupper af befolkningen var ikke nazister. På ingen måde. Og havde man sagt det eller skældt dem ud for det, var det klart, at de var blevet rasende. De var ikke nazister, for de var ikke medlemmer af nazistpartiet. Men alt det tankegods, som ligger til grund for nazismen, havde de. Det tankegods, som giver mulighed for, at fascismen kan udfolde sig og blive til en samfundsform.

Når man talte om de brune uniformer i Italien og de sorte uniformer i Tyskland, var der skam kredse, der var yderst begejstrede for det. Fra omkring 1935 og helt frem til i al fald 1940 var KU iklædt - ikke brune eller sorte skjorter - men grønne skjorter og sorte spidsbukser og skaftestøvler, livrem og skrårerem. Og så heilede de gudhjælpemig til deres møder.

Der blev lavet et parti, der hed Dansk Samling. Under krigen blev det rehabiliteret, fordi det kom med i modstandskampen. Det var hos nationalister, man fik fat i medlemsskaren. De økonomiske og ideologiske garanter var folk som A. P. Møller og Pürchell, som man sagde spiste byggrød hver morgen, fordi han var spartansk og nøjsom. Dansk Samling havde mange lighedspunkter med Land-

brugernes Sammenslutning, som også under besættelsen viste, hvad der var tilløb til. Der blev rekrutteret en pokkers masse nazister fra Landbrugernes Sammenslutning.

Endvidere er der grund til at nævne, at et anerkendt foretagende som Niels Bukhs Højskole i Ollerup udklækkede nazispirer, lige så det pib. Jeg kendte mange af dem, for jeg havde stor beundring for noget af det, de lavede. Mange af dem, der kom, blev gode gymnaster og gav sig af med legemskultur og så videre. Mange var nogle nazistisk anløbne knaster, når de kom derfra. Mange af disse delingsførere - og hvad det nu hed. Det skal man have med for at forstå, at selve holdningen til nazismen dér i 30'erne faktisk var temmelig anløben. Det vil man ikke have med. Det glemmer man bare. Næh, danskerne, de var demokratiske. Javist - med moderation, i al fald.

Min interesse for politik blev jo vakt af Peter Jørgensen. Det vil sige, at min politiske opfattelse havde sit ståsted i Socialdemokratiet, selv om jeg ikke var medlem af partiet eller DSU.

I fagforeningen var der en opposition, der hed RFO. Det betyder Den Revolutionære Fag-Opposition. Det var nogle personer som Johannes Nielsen, Ludvig Jensen og Harald Kristiansen, som hver gang havde ordet på generalforsamlingen, og som faktisk sagde en hel del, som man sympatiserede med. Men man vidste også, hvor de hørte hjemme: hos kommunisterne. Det blev også altid forklaret i formandens replik, så man vidste, hvad de stod for. De var jo »nogle udspekulerede tingester, som forstod at belægge deres tunger«, men det skulle man altså ikke falde for. Jeg faldt heller ikke for det.

Jeg begyndte godt nok at blive lidt mistænksom under borgerkrigen i Spanien. Der var en hel del, der meldte sig som frivillige til Den Internationale Brigade. Der blev, både på på arbejdsløses kontrolste-

der, i fagforeningen, på kontoret og på de større arbejdssteder, sat en indsamling i gang af humanitær art. Der skulle skaffes mælk til de spanske børn, der led frygteligt under borgerkrigen. Det var selvfølgelig rigtigt nok, men det, der var brug for, var geværer. Da begyndte det at knirke sådan lidt inden i Henry Mogensen. Der var noget, der ikke var helt rigtigt.

Man lavede også en ikke-indblandingsaftale. Man skulle begrænse borgerkrigen til Spanien, så det ikke blev til en verdenskrig. Men jeg kunne jo godt se, at tyskerne og italienerne sendte alt det til Franco, som han havde brug for, mens de andre - i henhold til ikke-indblandingsaftalen - forhindrede tilstrømningen af både frivillige og våben til den lovvalgte, spanske regering. Det var en brøk, jeg ikke kunne få til at gå op.

Helt tosset blev det i 1939, da borgerkrigen sluttede med, at Franco sejrede. De frivillige, der kom hjem, blev sat i fængsel. Da havde vi en socialdemokratisk regering og en socialdemokratisk justitsminister, som ikke stærkt nok kunne tage afstand fra det, der var sket i Spanien med Franco osv. Alligevel satte man de spaniensfrivillige i spjældet, da de kom hjem. Det gjorde, at jeg faktisk begyndte at blive noget mistænksom og kritisk over for det politiske tilhørsforhold, jeg følte, jeg havde til Socialdemokratiet.

I 1939 kom meddelelsen om, at Sovjetunionen og Nazi-Tyskland havde afsluttet en ikke-angrebspagt. Den udløste et sandt raseri i Demokraten og i Social-Demokraten, som Aktuelt hed dengang. Da var jeg klar over, at den var dælen bankeme gal. Der var faktisk ikke andet at gøre for Sovjetunionen. Jeg var ikke medlem af det kommunistiske parti dengang, men jeg har senere fået at vide, at det skabte stærke rystelser i det kommunistiske parti. Jeg kunne godt se, at det kunne altså ikke være anderledes, for ellers var der blevet en samlet front imod Sovjetunionen.

Hele det halløj, der havde været i 30'erne om processerne i Moskva, var noget, som jeg ikke helt steg på. Jeg vidste fra fagforeninger og fra arbejdspladser, at enhver virksomhedsejer havde folk rundt omkring, der refererede, hvad der foregik blandt arbejderne. Så alt det med spionage og det, man kaldte »femte kolonne-virksomhed«, kunne jeg glimrende overføre til det større. At det senere har vist sig, at der røg en masse med, der ikke skulle være røget med, er ganske rigtigt. Men det gør der altid. Det går også mere og mere ud over civilbefolkningen og de sagesløse, når nogle er i krig.

Man hæfter sig mest ved, hvem der var uskyldige i de processer, men man skulle hæfte sig mere ved alle de mange, der notorisk var skyldige.

Fordi man har fået en anden samfundsorden, skal man jo ikke tro, at problemerne er løst. Der er stadigvæk mange tilhængere af den gamle samfundsform. De privilegier, nogle har haft, vil de gerne bevare. Så søger man selvfølgelig støtte udenlands. Det er en ganske given ting, og det kan ikke være anderledes.

Men så brugte de skyldige en dælens forbavsende strategi. Når de var blevet afsløret, tilstod de i det, der var beviser for. Men så brugte de også den trafik at angive en hel masse sagesløse. En hel masse, der ikke var noget i vejen med, gik med i løbet. Det blev anset for at være bevis nok.

Jeg ved det, fordi jeg senere har hørt om Tuchtjevski, som blev rehabiliteret. Det ordnedes på den måde, at den tyske efterretningstjeneste placerede en hel del falske beviser mod Tuchtjevski i den polske efterretningstjeneste, hvor man så sørgede for, at den russiske efterretningstjeneste kunne få fat i dem - altså ganske illegalt. Og så havde man jo beviserne.

Jeg forsvarer sådan set ikke det, der skete, men jeg kan bare godt se, hvordan det er foregået. Det var ikke et spil ludo. Men disse processer i Sovjetunionen gjorde i al fald ikke det indtryk på mig, som

de gjorde på andre.

Da det hele stod på den anden ende under Finlandskrigen, var der ingen slinger i valsen hos mig. Det var der meget spektakel med, men da folk gik og var allermost bange for, at russerne skulle komme og besætte Danmark - så kom tyskerne. De var her i 5 år. Det var det, det hele førte til.

I 1939 var jeg færdig med at lave låse hos smeden i Gammel Munkegade. Jeg gik hen til Århus Maskinfabrik, hvor jeg havde haft en periode på vist nok 8 måneder i 1935. Værkføreren kunne godt kende mig, og jeg fik arbejde.

I 1940 blev jeg valgt til tillidsmand. Det var faktisk ikke svært at være tillidsmand dér. Der var mange ting, som ikke var ordnet, og det var bare at gå i gang med det: udepenge, kilometerpenge, smudstilæg osv.

Det var selvfølgelig straks noget vanskeligere, når man skulle forhandle løn. Vi blev jo nødt til at lave noget, de kunne mærke. Det var faktisk ret svært, for sådan noget som overarbejde var en selvfølge. Hvis der skulle arbejdes over, blev der arbejdet over. Det fik man så stoppet, og det var jo ikke bare virksomheden, som var utilfreds. Også nogle af kollegerne syntes, at det var da noget, der kun ramte os selv.

Men når man fik det stoppet på det rigtige tidspunkt - dér, hvor der virkelig var brug for overarbejdet, og hvor det drejede sig om en 20-25 mand - så kunne det altså mærkes. Og så kommer man jo til en forståelse om, at til den ene eller den anden gruppe - om det nu var til dem, der var ved konstruktionsarbejdet, eller til dem ved skruestikarbejdet eller på drejerværkstedet - blev der altså sluppet en 10-øre. Det siger ikke så meget, men når lønnen var omkring 1,50 kroner i timen, siger det altså noget alligevel.

Senere hen - da landet var besat af tyskerne og strejker forbudt - var det straks værre. Det medførte en voldsom opblomstring af Århus Maskinfabrik, fordi den havde folk, som forstod at reparere motorer, og fordi den tidligere havde haft en hel del skibsarbejde. Hele sluppen inde i havnen lå somme tider fuld af ombyggede trawlere, som tyskerne havde taget i Norge. De blev lavet om til minestrygere.

Samtidig kom der en ny virksomhed i byen. Den hed Derby Maskinfabrik og kom hurtigt op på et par hundrede mand. Den blev lavet ved det lille bådeværksted i nærheden af Århus Oliemølle. De havde nogle lønninger, som lå en 25 øre højere end vores. Så var det jo bare med at regne den ud.

Det var klart, at man ikke skulle i karambolage med tyskerne. Desuden var Bonde Pedersen hverken til at hugge eller stikke i, for nu når tyskerne var her, mente han sig i salveten. Så lavede vi noget, der sagde bang lige på én gang, men som samtidig skulle sikre os mod overgreb fra tyskerne: en strejke henne på skibene. En aften aftalte vi på et klubmøde, at strejken skulle gå i gang den næste dag. Der skulle ikke sive noget ud. Det var et stort klubmøde, for der var megen harme. Nok omkring en 75 procent af arbejderne deltog i klubmødet.

Når nogle kom og talte om højere løn - hvor time-lønnen ifølge minimallønssystemet aftales mellem den enkelte og virksomhedens indehaver eller dennes repræsentant - havde værkføreren den skik at koste dem af:

- Det kan der ikke blive tale om. Vi vil kun have tilfredse folk her, og hvis du ikke er tilfreds, kan du pinedød bare gå.

Og så var den ikke længere. Det var sådan en stående sætning hos ham. Så den næste dag efter klubmødet rendte de på ham allesammen en efter en henne på skibene og ville have noget mere i løn. Han begyndte jo med den her:

- Hvis I ikke er tilfredse, kan I bare holde.

Så holdt de jo, som det var aftalt. Da klokken var

9 om morgenen, lå det hele stille henne ved kajen, og folkene gik i land. De stod oppe på land, og tyskerne fór rundt og stillede vagter ud. Men folkene stod der. Så blev der sendt bud efter mig, for jeg var jo tillidsmand. Jeg var hjemme på værkstedet. Med det samme, jeg kommer derhen, kommer der et par stykker og siger til mig:

- Den er dæleme gal, for der sidder to dernede og laver styremaskine, og de er altså et par mikler, der ikke vil op. De siger, de har lov til at arbejde, og at det er der ikke nogen, der kan forhindre dem i.

Så siger jeg:

- Ja, det går altså ikke. Nu går I derned til dem, men I skal være 3, 4 eller helst 5 mand. Så skal de dæleme op på den ene eller den anden måde. Det er lige meget, hvordan - men op skal de, for ellers vælter hele pivtøjet. Op med dem!

Så gik nogle stykker ned til dem, og så kom de to op i en fart. Det var måske ikke lige en demokratisk fremgangsmåde - det ved jeg ikke - men den var i al fald nødvendig.

Se, det spændte jo godt af. Da tyskerne ville have en forklaring på, hvad der var i vejen, sagde jeg:

- Ja, det kan De da godt få. Vi fik besked på, at de, der ikke var tilfredse, kunne bare holde. Og der er ingen, der er tilfredse, for den anden virksomhed, der laver nøjagtigt det samme, giver 25 øre mere i timen for det samme arbejde. Vi vil ikke flå firmaet, og derfor har vi undersøgt, hvordan firmaet får betalt, og det gør det efter de udgifter, det har. Også lønudgifter. Det er altså årsagen til, at der har været det spektakel.

Se, det hjalp jo straks. Nu ved jeg ikke, om det var en fin fremgangsmåde. Men jeg mener, at når nogen lægger sten i vejen for én, for at man skal falde over dem, skal man somme tider i stedet bruge stenen til at træde på, så man kan slippe over.

Det er klart, at det, man kalder den gamle stamme på virksomheden, var dem, der var ved maskinerne, og dem, der lavede skruestikarbejdet. Og værkføre-

ren kunne jo ikke have, at de gik og surmulede og mumlede - og så måtte det jo også smitte af på dem. Det var jo ikke ham, vi flåede, og heller ikke nogle penge, virksomheden kom af med. Det blev jo betalt over clearingkontoen.

Også af en anden grund var aktionen nødvendig:

Noget af det første, der skete, da tyskerne kom i 1940, var, at dyrtidsreguleringen blev ophævet. Det er skam ikke noget nyt fænomen, at man siger:

- Den er skadelig, og den ødelægger.

Nu var grunden der, og dyrtidsreguleringen blev sat ud af kraft med det samme:

- Enhver kan forstå, at det er nødvendigt under de alvorlige forhold. Man kan ikke have lønningerne til at presse prisniveauet op.

Men priserne gik jo alligevel op, og derfor måtte vi have noget mere i løn.

I begyndelsen under besættelsen skete der faktisk ikke noget. Den første krigsvinter var noget mærkeligt noget. Der var jo krigen med russerne, som ville begynde på det hele med først at tage Finland, og så kunne turen komme til os andre.

Når man nu læser historie, får man jo altid den stukket i hovedet, at kommunisterne var skam meget velvilligt indstillede over for tyskerne og nazismen indtil 1941, da tyskerne gik løs på Sovjetunionen. Men da skal man jo altså lige se på forholdene:

Der blev mørkelægning. Det er klart. Men der blev ingen videre rationering. Det blev hovedsageligt overladt til de handlende at fordele varerne på en »fornuftig« måde. Efterhånden kom der rationering på kaffe, sukker, smør og brød. Det var selvfølgelig ubehageligt, men ellers:

- Tyskerne passer jo sig selv.

Og danskerne passede sig selv bagved mørkelægningsgardinerne, og de samledes til nogle sangstævner og nogle marcher. Men ellers var der da ingen, der mente, at man skulle genere værnevagten.

Jeg kan godt sige, at hvis der var nogle, der havde

prøvet at lave sabotage, dengang tyskerne kom og det første års tid derefter, var de blevet betragtet, ligesom vi nu betragter flykaprere eller terrorister eller noget i den retning.

Man bliver nødt til at gøre sig klart, at det er ligegyldigt, om det drejer sig om sabotage eller om at strejke på hospitaler eller skibsværfter: hvis det, der kaldes offentligheden, ikke er sympatisk indstillet over for det, der sker, skal man altså pakke sammen. Det er en nødvendighed. Strejken kan være aldrig så berettiget, men hvis det er sådan, at baggrunden kan fremstilles, så offentligheden får antipati mod strejken, har man altså ikke vurderet situationen rigtigt.

Det var først, da tyskerne gik ind i Sovjetunionen - og havde hele Europa til at producere for sig - det begyndte at stramme. Først da blev det så mærkbart for befolkningen, at man kunne gå over til virkelig at prøve at organisere en håndgribelig modstand mod tyskerne. Det var stemningen bare ikke til i begyndelsen.

Da man begyndte på sabotage, var der mange, der var meget betænkelige ved, om det nu også kunne gå. Og det var nok et spørgsmål, om det ikke var lige tidligt nok, for der var jo meget antipati mod de første sabotager, der blev lavet. Man var i stand til at forklare folk:

- Det vil forværre vore forhold. Det gælder om at komme gennem krigen med så få skrammer som muligt.

Sådan var stemningen. Det havde været selvmord at begynde på noget som helst, der battede, på et tidligere tidspunkt.

En anden forklaring er, at når sabotagen fik det omfang, den fik til sidst, skyldtes det, at man nok kunne se, at meget af det, som folk havde haft sympati for i Tyskland, var nu ikke helt så godt, når det kom til stykket. Tyskerne blev mere og mere brutale.

Og så var der endelig det med samfundsordenen ovre i Sovjetunionen. I 30'erne kørte man på, at enhver idiot kunne jo forstå, at hvis alle mennesker skulle have lige meget, hvadenten de lavede noget eller ej, var der ingen, der lavede noget. Når det alligevel kunne køre så nogenlunde, inden det ville brække sammen, var det jo fordi, at folk arbejdede med en pistol i nakken. Og det var der vel ingen, der havde brudt sig om hér? Det var ikke en holdbar måde at producere på.

Da tyskerne gik ind i Sovjet, vakte det faktisk den allerstørste forundring og forbavselse blandt befolkningen - og nu taler jeg om hele befolkningen - at de ikke blev modtaget som befriere. Sådan som man havde fået forholdene skildret i Sovjetunionen, havde man faktisk ventet, at tyskerne var blevet modtaget med salt og brød - som befriere eller noget i den retning. Men det skete bare ikke. Vist tromlede ty-



skerne frem, men der var jo bare det mærkelige ved det, at selv når russerne var omringet, og alt håb var ude, blev de fandeme ved med at slås til sidste mand. Og det kunne folk ikke forstå. Ligesom der sidst i 30'erne var en brøk, jeg ikke kunne få til at gå op, var der altså også en brøk, der ikke kunne gå op for folk. Det passede ikke sammen.

Da tyskerne kom frem til Moskva i 1941 og blev stoppet og drevet 300 kilometer tilbage, blev man også klar over, at den måde, de producerede på derovre, måtte kunne sige spar to til den måde, tyskerne producerede på. For med det forbrug af materiel, man efterhånden var klar over, der var i en krig, kunne det ikke passe, at folk ikke arbejdede. Og heller ikke, at de arbejdede med en pistol i nakken. Men at de havde en produktionsform, der i al fald var lige så god som den, man kendte hos os.

Antisovjetismen blev lagt ned, og så skete der endvidere det, at antikommunismen også forsvandt. For man kom på klodshold af kommunisterne. Den modstandsbevægelse, som var ved at tage form, og som blev organiseret bedre og bedre, gjorde jo, at folk måtte bedømme kommunisterne, som de kendte dem. Når folk kom i forbindelse med kommunister, opdagede de, at kommunister jo slet ikke var de ryggesløse personer med mistænkelige hensigter, som man havde fået fortalt, de var. Der skete altså en holdningsændring både til kommunisterne og Sovjetunionen i løbet af et par år.

Under Finlandskrigen, som jeg kort har nævnt, blev jeg så rasende på især Socialdemokratiet og Demokraten, at jeg tænkte:

- Det skal dæleme være slut med min socialdemokratiske sympati.

Så meldte jeg mig ind i det kommunistiske parti. Det skete omkring den 6. eller 7. marts 1940 - altså lige før Finland, efter angiveligt en utrolig bunke sejr, hvor de havde udryddet hele den russiske hær, overgav sig. De sejrede og sejrede, og det var helt

utroligt alle de russere, finnerne omringede og tiltetgjorde, indtil finnerne selv overgav sig.

Der begyndte at finde noget sabotage sted. Jeg lavede selv noget ubehjælpeligt noget. Det er ikke til at forstå, at det gik godt.

Jeg var sammen med en indehaver af en kaffebar, Gunnar Gram. Vi prøvede at stikke ild på nogle lastbiler hos et firma, der hed Aage Heidemann. Det var jo under mørkelægningen, og vi sneg os derned. Jeg havde fået fat i en masse gammelt tvist og havde også fået stjålet en halv flaske petroleum. Det hældte vi på tvisten og fordelte den rundt i lastbilerne. De stod frit fremme ude i gården: tyske lastbiler, der skulle repareres.

Vi satte en tændstik til, og så løb vi, for det flammede den onde knuseme op. Det hele blev oplyst. Der løb de to skøre mennesker væk, alt hvad de kunne. Enhver, der havde haft lidt omløb i hovedet, kunne sige sig selv, det var dem. I stedet skulle vi jo være blevet der og have kigget på og sagt:

- Hvad pokker er det her?

Ja, så fåbeligt var det.

Senere hen brændte vi et trælager af. Virkeligt kvalitetstræ, som blev brugt til bygningen af umagnetiske fartøjer. Magnetminerne var opfundet dengang - altså miner, der ligger på bunden og reagerer magnetisk, når noget jern kommer sejlene henover. Tyskerne havde et meget stort lager af træ, der lå omtrent dér, hvor den nye underkørsel under Strandvejen nu er. Mureren Janus Rabæk og jeg gik ned og savede en hængelås over i forvejen, og vi satte den pænt på igen, så det ikke kunne ses. Jeg havde fundet en masse gammel film, og hvad det ellers kunne være, og det lagde jeg ind mellem træet, som jeg stablede op inde midt i bygningen. Om aftenen gik Janus - han boede i ejendommen ved siden af mig i Assensgade - ned, kravlede ind, satte en tændstik til og lukkede lemmen. Så gik han igen. Det har brændt godt, men det brændte for hurtigt gennem

taget og fik luft. Brandvæsenet kom, men hele pivtøjet var faktisk ødelagt. Det var ikke så dårligt, men det var uorganiseret. Vi havde selv fundet på det.

Senere kom der besked om, at hvis jeg af nogen blev opfordret til at være med i sabotage eller noget andet, måtte jeg ikke give mig af med det, for det faglige arbejde og sabotage måtte ikke blandes sammen. Det var alt for farligt. For selv om den ikke var ret god eller ret stor, havde vi fået lavet begyndelsen til en slags illegal fællesorganisation. Den bestod af folk, som var i modsætning til LO's og Socialdemokratiets linje. Derfor fik jeg at vide, at sabotage måtte jeg holde fingrene fra, selv om jeg blev opfordret til det.

I 1942 havde den omtalte Gunnar Gram en kaffebar i Jægergaardsgade. Der kom alle mærkelige mennesker i den kaffebar, og jeg kom der også selv. Der var Kristian Bartram, som var en stor lømmel dengang - han kunne vel være omkring en snes år - og der var snedkeren Otto Petersen.

De havde rottet sig sammen og besluttet, at et stort lager af tysk uniformsklæde, som blev brugt af et uniformsskrædderi, skulle brændes af. Det blev det også. Nu senere ved vi, at det var Kristians søster, Grethe Bartram - som jeg vender tilbage til - der trillede hele futtemøget op. Gunnar Gram og de andre blev sat i spjældet.

Gunnar Gram var jo en handlekraftig fyr, der havde ideer nok, og han strøg fra spjældet, engang hans kone var på besøg. Han var selvfølgelig heller ikke videre lystig ved situationen. Det var det danske politi, der havde taget ham, men han vidste jo nok, hvad det kunne indebære, så han stak af. Det gik stærkt, og han faldt og brækkede sit ene håndled. Så sendte han besked til mig om, at jeg blev nødt til at skaffe ham et sted at være. Der, hvor han var, kunne han ikke blive, og han havde også brug for en læge. Det måtte jeg tage mig af.

For at gøre en lang historie kort: politiet fandt ud

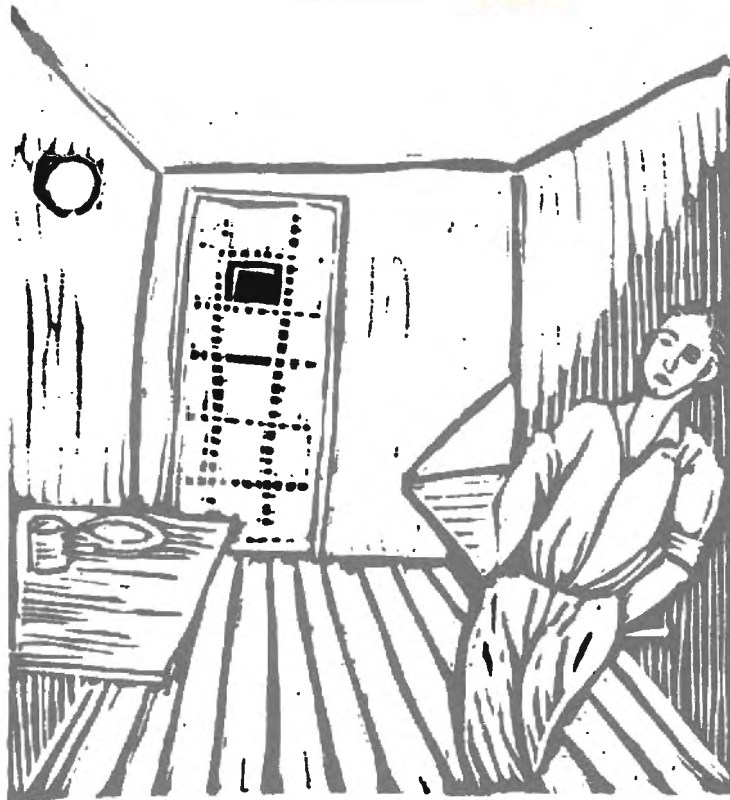
af, at jeg havde hjulpet Gunnar Gram, og omsider hapsede de jo også mig. Der sad jeg så i 6 måneder.

Det var ret halsbrækkende, da jeg blev taget, for jeg blev med det samme sigtet for kommunistisk virksomhed. Det var jo forbudt. Efter mit medlemskab af partiet var jeg blevet en slags litteraturred, og et udvalg af Lenin var udkommet i 1939. Jeg havde en halv snes eksemplarer stående af det bind 9, som ikke var blevet afsat, og dem burde jeg selvfølgelig have fået af vejen. Men de var ikke kommet af vejen, og da jeg nu var blevet taget, gennemgik de jo også mit værelse. Jeg boede dengang i Assensgade 5. De fandt dem, og det var jo belastende. At jeg også havde Hitlers »Mein Kampf« og »Signal«, gjorde ikke noget, for det var jo ikke forbudt.

Men da jeg kom i forhør, sagde jeg, at det var en misforståelse. Man fik jo så meget i hovedet, og da havde jeg så købt »Mein Kampf« for at se, hvad den i grunden stod for - og jeg abonnerede på et tysk blad, der hed »Signal«. Så ville jeg også se det lidt fra den anden side og havde bestilt serien »Socialistisk bibliotek«. Men da de kom, var der kun bind 9, og da jeg ville gøre reklamationer, blev det kommunistiske parti forbudt, og Arbejderforlaget, hvor jeg havde bestilt dem, blev jo lukket. Så jeg turde simpelt hen ikke sende dem tilbage. Det var grunden til, at jeg havde dem.

At jeg havde hjulpet Gunnar Gram, var fordi, jeg kendte ham fra mine besøg i kaffebaren, og så henholdt jeg mig til Moselovens paragraf 2. Den skulle man jo også rette sig efter, så det var en ren og skær barmhjertighedsgerning. Nå, det blev fremstillet, så det var så nogenlunde acceptabelt, og man havde faktisk ellers ikke noget på mig. Så jeg blev idømt de her 6 måneder for at have hjulpet Gunnar Gram under flugten. Ikke for andet.

Jeg blev taget omkring den 7. til 9. november 1942. Arrestbetjentene var nogle slamberter. Forholdene var blevet meget skærpet i arresten, fordi Gunnar Gram var flygtet. Da de tog mig, blev jeg sat



op på 2. sal i en af ydercellerne, og jeg sad fandeme mutters alene. Jeg fik hverken aviser eller noget som helst. Fuldstændig isolation. De sagde:

- God morgen.
- Ud med potten.
- Gårdtur.
- Middagsmad.

Og så var den ikke længere. Men se: imellem dem var der en arrestbetjent, der hed Otto Balle. Jeg har før fortalt, at i 30'rne var jeg noget svømme- og gymnastiktosset, og jeg var ret habil. Otto Balle var en habil bokser, og de store dyr, eller hvad man nu skal kalde dem, kender jo lidt til hinanden. Otto Balle var fandeme helt rigtig.

Da jeg var blevet løsladt i 1943, var der et forsøg på sabotage mod et værnemagtlager i Ole Rømersgade. Det var Willy Schmidt, Erik Kolling Andersen og Erik Pedersen, der forsøgte at komme ind på lægeret. Det var godt nok bevogtet af danske nazister fra Marinevagtcorpset.

Men de tre gik derud midt om natten i juni måned. De havde sonderet terrænet lidt i forvejen. De vidste, at de skulle ind gennem ejendommen ved siden af. Der kunne de så komme igennem kælderens og videre. Så stod der et par »undulater« og gnaßkede hinanden i hovedet dér, men dem jagede de ind i et beskyttelsesrum, og så gik de ellers til sagen. Men den her skide sabotagevagt havde jo en revolver, og han skød. Willy Schmidt skød så marinevægten, men blev selv ramt af et par skud, der ikke gjorde noget. Men han blev også ramt et projektil, som var prellet af et andet sted og havde roteret. Det havde flået hele lungen op, og Willy Schmidt lå og forblødte derude og døde.

Nu forholdt det sig sådan, at Willy Schmidt - foruden at være smed - også var medlem af svømmeklubben, som efterhånden var blevet noget politisk. Det vil sige, at der var en hel del, der meldte sig ind i det kommunistiske parti. Vi dyrkede noget lejrspport og sådan noget, og vi havde studiekredse i partiets historie. Den dialektiske materialisme klarede vi på en aften. Ja, der var en hel del, som var klar over, hvad der skulle gøres.

Jeg skulle have fat i Willy Schmidt i et fagligt anliggende. Han boede på Marselis Boulevard i den samme boligkarré som jeg. Jeg havde været derovre en tre aftener i forvejen og havde spurgt efter ham. Han var ikke hjemme, og så havde jeg banket på ved siden af, og en dame lukkede op. Jeg sagde:

- Jeg skulle tale med Willy Schmidt, men han er ikke hjemme. Vil De bede ham om at tale med mig?

Så skrev jeg lige en seddel, hvor der stod:

»Tale med Henry Mogenssen«.

- Vil De give ham den?

Da Willy kom hjem, satte han sig i forbindelse med mig dagen efter. Da Willy blev skudt, havde han kraft knuseme den seddel i sin jakkelomme.

Nå ja, jeg var lige sluppet løs for en måned siden, så jeg blev hentet med det samme.

Men af de to, som var blevet smidt i beskyttelsesrum, mente den ene ganske bestemt, at han kunne kende en af sabotørerne. Det var Kolling Andersen. En anden, Laurids Brandt Jakobsen, var blevet ramt i armen af alt det kuglepifteri. Han havde blødt noget så satans. Man kunne følge hans blodspor et langt stykke - helt ud over broen ved Frederiks Allé. Han kom senere - med meget møje og besvær - til Sverige. Men jeg blev så løsladt, da de fik fat i Kolling Andersen, for jeg havde et ret godt alibi. Da de fik fat i Kolling Andersen, havde de jo én, og så slap de mig løs.

Jeg blev løsladt, dagen før Willy Schmidt skulle begraves. Det var en stor begravelse. Den foregik en lørdag klokken 13. Dengang arbejdede man jo om lørdagen, men folk tog fri. De holdt på Århus Maskinfabrik og Derby Maskinfabrik og nede på havnen og andre steder. Der var nok 6-7.000 med til den begravelse på Nordre Kirkegård. Politiet, der havde været ret emsigt efter at få fat i folk, havde selvfølgelig også nogle folk med. Det betød faktisk en mærkbar forandring af forholdet til politiet i al fald her i byen efter den begravelse.

Der var godt nok noget pinligt ved den. Jeg så både Willy Schmidts far og mor og hans søster. Men vi fra svømmeklubben bestemte, at nu var det ikke familien, men vi andre, der bar ham til graven, og det gjorde vi. Jeg ved ikke, om det var rigtigt eller forkert. Jeg tror nok, at hans forældre var lidt ilde berørt. Det er vel klart.

Da jeg nu ikke havde noget arbejde, gik jeg da ud og søgte arbejde på Århus Maskinfabrik igen, selv om jeg godt vidste, det var noget omsonst. Nu var man jo sluppet af med tillidsmanden, og det ville man

gerne. Der var ikke noget at gøre. Jeg fik så arbejde ved Hans Nielsen, der var en mindre virksomhed, som lå i Dynkarken bagved, hvor svømmehallen ligger. Det var en gammel, men mindre virksomhed med en snes ansatte, hvor jeg var indtil 1944.

I fagforeningen var der sket det, at da jeg var sat i spældet, var jeg ude såvel som tillidsmand som af bestyrelsen. På en efterfølgende generalforsamling, hvor det blev taget op, forklarede Leonhard Hansen:

- Man skal sgu ikke tilkalde lynet selv. Den slags personer kan man ikke have i bestyrelsen.

Hvis jeg blev stillet op igen til valg, ville han foreslå, at man lod være med at stemme på mig. Man kunne sagtens tage sig i agt for de gamle kommunister som Harald Kristiansen og Johannes Nielsen og, hvem det ellers kunne være. Men de nye, der spillede under dække og ikke ville give sig til kende, kunne det være vanskeligere at være sig for.

Der er mange, mange andre fagforeningsmænd, der har benyttet sig af det samme. Jeg kom altså heller ikke i bestyrelsen ved det valg. Det kunne ikke lade sig gøre.

Men jeg var jo valgt til tillidsmand på Århus Maskinfabrik, og jeg mente, at fagforeningen skulle tage sig af, at jeg ikke kunne genoptage arbejdet. Det var i sommeren 1943. Jeg gik op til Leonhard Hansen og sagde:

- Hør, det her er altså oplagt. Man kan ikke sådan komme udenom ...

Nej, det havde jeg da ret i. Det skulle han nok tage sig af. Nu skulle han med det samme sætte sig i forbindelse med København og sende et brev derover.

Imidlertid var min søster blevet ansat på fagforeningskontoret, mens jeg sad fængslet. Hun havde jo ikke sagt, at hun var i familie med Henry Mogensen. Hun havde bare søgt arbejdet som Anne Grethe Mogensen og fået det. Så kommer hun ud til mig om aftenen og siger:!

- Ved du hvad? Det er altså forfærdeligt. Jeg har

lige siddet og skrevet et brev til København efter Leonhards diktat, og du skulle bare vide, hvad der står i det. Der står, at det bedste, der kan ske, er, at den sag dér lader vi bare løbe ud i sandet, og at der ikke skal ske noget som helst.

Da der var gået en uges tid, ville jeg have at vide, hvad der var sket?

- Ja, der er sket det, og nu skal du bare se her: vi har sendt et brev og har selvfølgelig en kopi, som du kan få lov at se.

Så fik jeg en kopi at se, og det var jo noget helt andet end det, min søster havde fortalt mig. De havde altså lavet to breve. Det er rigtigt. Nå, jeg var jo informeret, og jeg vidste ikke rigtig, hvad jeg skulle gøre. Det var heller ikke nemt at gøre noget ved det. Jeg ville ikke sige:

- Jeg kender sgu jeres luskefiserier.

Så jeg gik derned, da der var gået en uges tid mere og sagde:

- Hør, Leonhard. Du er jo fuld af løgn. Du har jo ikke taget dig af den sag. Du vil ikke have mig ind som tillidsmand dér.

- Hvordan fanden kan du sige det?

- Det skal jeg sige dig, sagde jeg. Du viste mig et brev, hvor der stod sådan og sådan. Men sådan står der jo ikke i det brev, de har fåetovre i København.

Nå ja, ikke sandt. Det kunne ikke bevises. Men så stod det hele jo på den anden ende. Hvor var den utæthed? Det fik jeg jo at vide af et af de andre bestyrelsesmedlemmer, at de havde stået på hovedetovre i København for at finde ud af, hvem derovre de ikke kunne stole på, og som gav mig meddelelse om noget sådant. Så fortsatte ransagningen hér, indtil Leonhard Hansen fik en lys idé. Lige pludselig slog det ned i ham:

- Frøken Mogensen! Jamen, hun skulle da vel aldrig være i familie med Henry Mogensen?

Det fik han jo så undersøgt og bekræftet.

Nu skal I så høre: Da han havde opdaget det, sagde han ikke noget til frøken Mogensen. Men han

forelagde sagen på bestyrelsesmødet, og så ville han foreslå, at hun blev smidt ud med dags varsel. Et af bestyrelsesmedlemmerne kom ud til mig om aftenen og fortalte det, og jeg cyklede over til Anne Grethe og sagde til hende:

- Landet ligger sådan, Anne Grethe: du bliver fyret i morgen.

Hun var jo ulykkelig.

- Ja, siger jeg. Men du *bliver* fyret. Du kan lige så godt stikke næsen lidt i vejret. Du bliver fyret, hvad enten du pipper eller kukker. Så du kan lige så godt benytte lejligheden til at sige til ham, hvad han er for en slambert.

Da hun havde fået sundet sig lidt, var hun klar over, at det var det, der skulle gøres. Senere hen fik jeg refereret, at Leonhard på bestyrelsesmødet havde sagt:

- Vidste jeg ikke før, at hun var Henry Mogensens søster, så vidste jeg det, da hun blev sagt op. Lige så flabet og uforskammet. Hun var som snydt ud af næsen på broderen.

Dér viste hun sit sande jeg. Så sagde jeg til hende:

- Det skal du ikke sådan lige finde dig i. Du skal have løn. Du har tre måneders opsigelse, og dem skal du dæleme have. Det går du bare hen og forlanger.

Hun kunne ryge og rejse.

- Nej, siger jeg så. Så tager vi en sagfører. Den her er oplagt.

Så siger sagføreren:

- Jamen, hun har jo været indiskret.

- Nej, det har hun ikke, siger jeg. Jeg er medlem af bestyrelsen. Der må ikke foregå nogen korrespondance, som jeg ikke har lov til at vide noget om. Det er et bestyrelsesmedlem, hun har forklaret det til.

- Ja, det er jo en anden side af sagen.

Så sendte han jo et påkrav om tre måneders løn. De blev betalt prompte. Og så skulle han jo have salær.

- Ja, bare ned i Smedenens Fagforening med det.

Det skal de nok betale.

Det gjorde de.

DKP havde under besættelsen en illegal, faglig leder, der hed Ryberg Rasmussen. Han var kontorassistent på rådhuset. Han forklarede noget om de fagforeninger, hvor man kunne få fodfæste, og om, hvad vi kunne gøre i Fællesorganisationen. Men mest konstant drejede det sig altså om, at man hos arbejderne skulle få skabt en indsigt i, at krigens byrder blev båret af den arbejdende befolkning, og at den også kom til at bære dem bagefter, hvis arbejderne ikke rottede sig sammen. Og for at der kunne komme en ende på det, måtte tyskerne først kapitulere.

Gennem Ryberg Rasmussen fik jeg forbindelse med Murerarbejdsmandenes Fagforening. Formanden dér hed Christian Dansker. Og så var der Kristian Rytter, som engang havde været cykelrytter, og som var bestyrelsesmedlem i Murersvendenes Fagforening. Så fik jeg forbindelse med en fra Tømrrernes Fagforening. Det var Henry Nielsen. Og fra mallerne var der Kingo - og vist nok også Kresten Knudsen.

Men dem, jeg havde kontakt til, var enkeltpersoner. De øvrige, ud over dem, jeg har nævnt, kendte jeg ikke af navn. Det ligger i illegalitetens natur, og det kunne ikke være anderledes. De måtte så selv arbejde ud fra de forhold, der var i deres fagforening - hvad der nu kunne gøres.

Inden for mit eget område, smedene, kunne man bedre lugte sig frem. Det var et stort afbræk, at vi ikke havde nogen forbindelse med Frichs. Også fordi det efter kapitulationen viste sig, at man derude havde opbygget en organisation med et ikke kun rent fagligt, men også et vist militært tilsnit. Man havde både våben gemt og det hele.

Jo. Så var der også Karl Møller, der var tillidsmand på Centralværkstedet.

I 1943 havde vi fundet ud af, at med den stemning, som vi havde fået rapporteret, der var hos

tømmerne, murerarbejdsmændene, malerne og også hos smedene, måtte det kunne lade sig gøre at få en udtalelse vedtaget i Fællesorganisationen. Det blev jo altid offentliggjort i Demokraten, hvad Fællesorganisationen besluttede. Udtalelsen skulle sige noget om, at krigens byrder var pålagt os, og at andre havde beriget sig på besættelsen og på os. Og at når krigen var forbi, skulle der afregnes.

Den fik Christian Dansker til opgave at skulle forelægge for Fællesorganisationen. Men det var jo rart, hvis man kunne få den enstemmigt vedtaget, og til den ende henvendte han sig som fagforeningsformand til formanden for Fællesorganisationen, Leonhard Hansen, og viste ham udtalelsen.

- Den skal vi jo gerne have vedtaget af Fællesorganisationen.

Men det kunne Leonhard Hansen ikke gå med til. Ikke tale om. Det var ikke tidspunktet osv. Vi kunne snakke om, hvad der skulle laves, når krigen var forbi, men det var ikke tiden at komme med den slags udtalelser nu.

Så sagde Christian Dansker til ham:

- Ja, det kan du så selv om, Leonhard, hvis du ikke vil. Men så forelægger jeg den alene, og så skal jeg sgu nok få den vedtaget.

Så sadlede Leonhard Hansen lige om. Så gik han ind for den, og den blev vedtaget af Fællesorganisationen.

Det er en taktik, som jeg har set senere hen altid er blevet bekræftet: man prøver at holde oppositionen nede, så længe man kan. En opposition mod det bestående. Hvis man ikke kan, sætter man sig i spidsen for den for at dreje den til højre.

Vi havde fået pirket lidt til modstandsarbejdet på Sabroe og fået arrangeret et møde med ledelsen af DKPs illegale arbejde i Midtjylland, David Hejgaard, i Klostergården. Den havde vi valgt, fordi tyskerne huserede dér. Også senere holdt vi et møde dér med folk fra Århus Maskinfabrik og David Hej-

gaard.

Vi vidste efter den 29. august 1943, at nu var situationen altså skærpet, og der var ikke noget, der var helt vandtæt. Hvis tyskerne skulle komme, skulle vi i al fald prøve at stikke af. Jeg måtte indstille mig på, at der nok også ville blive skudt, men selvfølgelig skulle vi undgå at blive taget.

Jeg havde gået og spekuleret på, hvad der kunne ske. Der blev jo taget mange. Så tænkte jeg ved mig selv:

- Det her holder dølen bankeme ikke. Før eller senere er de der.

Jeg havde regnet ud, hvordan jeg skulle té mig på arbejdspladsen, hvis jeg havde nogen som helst mulighed. Hvilke veje jeg skulle stikke af, hvis jeg opdagede, at tyskerne kom.

Jeg havde også regnet den ud hjemme på min bo-pæl, hvis de skulle komme dér. Jeg boede på et værelse i nummer 5 på 5. etage. Der var 5 værelser i hver ende. Fra min altan kunne jeg komme over på altanen i ejendommen ved siden af, nummer 7. Der boede et par bekendte. Jeg havde aftalt med dem, at altandøren fra deres altan og ind aldrig måtte være låst.

Nå. En skønne morgen kom tyskerne og bankede på. Jeg stod stille lidt, men så kom jeg i tanke om, at jeg jo havde rejst mig. De måtte have hørt det. Så sagde jeg:

- Hvad er der? Er der luftalarm?

- Det er politiet, sagde de. De må lukke op, Mogens.

Jeg tænkte:

- Ja, den er dølenædeme god med jer med det sludder.

Hver aften havde jeg mine rede penge til at ligge på bordet sammen med mine nøgler. Jeg kunne lige snuppe dem. Så sagde jeg:

- Lige et øjeblik. Nu skal jeg lige tage et par bukser på, så skal jeg være der.

Så tog jeg nøgleknippet og knaldede det to gange

ned i en emaljetallerken. Så sagde jeg:

- Gå væk fra den dør, ellers skal I fandeme få noget at se!

Det lød jo, ligesom man tog ladegreb på en maskinpistol. Så hoppede jeg ud af vinduet, ud på altanen og over på den anden altan i ejendommen ved siden af.

Det havde været blæsevejr aftenen før, og for at døren ikke skulle klapre, havde de alligevel låst den. Nå, jeg var jo ung og stærk, så den røg op med et rabalder. Mig ned ad trapperne og ud af bagdøren. Men der stod en tysker ude i gården. Han havde jo hørt rabalderet, og han stod og sigtede opefter. Så gik jeg koldt og roligt hen til ham og sagde:

- Hør, hvad er her på færde? Hvad er det for et spektakel?

Han vinkede bare til mig, at jeg skulle gå ind igen. Det eneste, jeg spekulerede på, var:

- Hvordan fanden kommer du nuvækigen for ham dér?

Så løb jeg ned ad Hans Brogesgade. Der holdt godt nok en tyskerbil ovre på det andet hjørne, men inden de fik den vendt, gik der jo tid. Og jeg løb dæleme stærkt. Så skød de. Det er ikke nemt at ramme en mand, der løber - hverken med revolver eller karabin. Selv det at ramme et kålhoved, der ligger ganske stille og tæt på, er slet ikke så lige til en sag. En, der løber - det er næsten ikke til. De ramte mig ikke.

På hjørnet af Dalgas Avenue var der et cirkus. Dér rendte jeg ind, og så rendte jeg over fodboldbanerne. Der var nogle høje hegn, men jeg fløj over dem som ingenting. Det var en morgen ved 5-tiden midt om sommeren. En mand gik og mærkede banerne af med en kridtmaskine. Jeg rendte helt hen til ham:

- Hvis der kommer nogen og spørger, om du har set noget, så har du ikke set noget, for ellers vil det gå dig forbandet ilde bagefter. Det er tyskerne, der er efter mig, og du har ikke set en skid.

- Nej, sagde han. Skynd dig og løb.

Så rendte jeg over til nogle, jeg kendte, og var der en fire dage. Efterhånden fik jeg forbindelser og fik at vide, at de havde taget 42 den morgen. Hele molevitten, omtrent.

Kristian Rytter, Kingo og jeg havde klaret den - hver på sin måde. Resten havde de taget. Nu kendte jeg jo ikke dem alle 42, men jeg kendte en hel del af dem, der var taget. Så hittede jeg ud af, at det måtte være en inden for partiet, som var angiver.

Det var det også. Først senere var der soleklare beviser for, at det var Grethe Bartram, der var stikker. Hun var næsten hævet over enhver mistanke, idet hun havde været medlem af DKU og senere af partiet. Det var hendes mand også. Hendes bror, Christian Bartram, var en af de første, der blev taget for sabotage mod værnemagten, og han var sendt til Tyskland.

Jeg kendte både hende og Frode, hendes mand, og havde kendt dem længe. Nu bagefter kan jeg godt i nogen grad forstå, hvordan det er gået til - ikke som en undskyldning, men som en forklaring.

Frode er kollega til mig. Under montage af en kedel var han uheldig at falde ned, og en ventil, han havde i hånden, ramte ham altså i knæet, så det blev læderet og blev stift.

De sociale bestemmelser, der er nu, var der jo slet ikke dengang. I løbet af ganske kort tid kom de på socialkontoret, og hjælpen var karrigt tilmålt dengang. De havde et barn, der vel ikke var mere end et års tid gammelt. Frode kunne ikke gå, og det var Grethe, der måtte ordne det på socialkontoret. Der fik hun en lige så skide behandling som en hel del andre fik.

Den sabotage, som hendes bror var meddelagtig i, blev opklaret ved, at man udlovede en ret stor dusør. Jeg tror nok, den var på 10.000 kroner. Dusøren var udlovet af det danske politi til den, der kunne give oplysninger, som kunne føre til pågribelse og så videre.

Selvfølgelig var hun ikke faldet for det, hvis hun havde været en ordentlig pige og havde haft en mere stærk karakter. Men jeg tror heller ikke, hun var faldet for det, hvis ikke Frode var faldet ned og var blevet uarbejdsdygtig - og de faktisk ikke havde til udkommet. For selv om det også dengang hed sig, at man kunne få i både pose og sæk, når man henvendte sig til det offentlige, fik man det ikke, og det var en kummerlig tilværelse. Jeg tror, at det var en af årsagerne til, at hun faldt for fristelsen til at tjene de penge. Det var hende, der sørgede for socialhjælpen, og det var hende, der administrerede pengene. Hun har nok brugt dusøren lidt efter lidt, vil jeg regne med - i al fald til at begynde med som et tilskud til at skaffe sig nogle nødvendighedsartikler, som de ellers ikke havde kunnet skaffe sig.

Det forfærdelige ved det er jo bare, at mange tror, at spørgsmålet om krig eller fred afgøres ved, at man bare er lidt venstredrejet og giver sig lidt af med en bevægelse. Det kan være meget interessant, og så er man med og har vist, at man ikke er udenfor. Men der er et meget alvorligere spørgsmål, og der bliver ikke givet ved dørene.

Da politiet havde fået en sådan kilde, Grethe Bartram, og da hun har modtaget dusøren eller i al fald en del af den, har de hende i saksen. De har gjort hensynsløst brug af hende. Det er ganske let, og det er nok også det, der finder sted inden for efterretningstjenester. Når først der er nogen, der sidder i saksen, benytter modparten sig af det, fordi de altid har den trussel, at de kan lade oplysninger sive ud om, hvor det kommer fra. Det har man dæleme også brugt over for Grethe Bartram.

Det viste sig jo senere ved afhøringer, at det danske politi havde gjort god brug af Grethe Bartram, og at det havde pumpet hende for oplysninger. Til sidst bliver det en - jeg vil ikke sige en dagligdags foreteelse, men en vane i stedet for noget, hun til at begynde med var betænkelig ved. Til sidst taber hun altså enhver menneskelig og moralsk værdighed.

Jeg har også forklaret, at jeg har set breve, som hun har skrevet til sin familie. Rædselsfuldt ordvalg, sprogbehandling. En afstumpethed, der - ja, grænser til det helt umulige. Man skulle ikke tro det, hvis man ikke havde set det. Så hurtigt kan det faktisk gå. I løbet af en tre år kan et menneske godt forandre karakter, når det bliver misbrugt af andre mennesker. Naturligvis må hun jo have haft alvorlige karakterbrist - andre, der har været i samme situation, har jo ikke gjort det samme.

Det er pæret, når man skal bedømme noget sådant, at tage et så tydeligt eksempel. Men de egentligt ansvarlige er jo nogle helt andre. Det er meget godt, at nogle - vel at mærke da tyskerne havde kapituleret - klippede håret af nogle »feltmadrasser«. Det kunne de jo gøre ganske risikofrit. Men det var jo ikke dér, slaget skulle slås. Og når slaget skal slås om sådan en som Grethe Bartram, bliver man altså nødt til at tage andre ting med i betragtning.

Jeg har talt med David Hejgaard om det. David Hejgaard er bitter på hende, og det kan jeg godt forstå. Jeg havde måske også været bitter, hvis jeg havde gået den tur igennem som David Hejgaard har. Men han kan altså også godt indse, at der har været en hel del omstændigheder. Familiemæssigt, samfundsmæssigt og så videre.

Jeg er ikke betænkelig ved at sige, at hvis Frode ikke var faldet ned af den satans kedel og havde smadret knæet, tror jeg faktisk ikke, det var sket. Det puf, der skulle til for at gøre en dårlig karakter værre, kom altså. Dengang jeg kendte hende i partiet - selv om det ikke var så grumme lang tid - syntes jeg ikke, karakteren var så dårlig.

Dengang man blev klar over hendes handlinger, skal jeg sateme love for, at der var nogle, der prøvede at skaffe hende af vejen. Jeg var i Sverige dengang, og jeg hørte om det i radioen:

- Der er foretaget et attentat mod stikkersken Grethe Bartram.

Det var en maler, der prøvede at plaffe hende ned

på Østbanetorvet. Han havde en lille skide pistol på 6,35 - og da hun rendte, skød han hende i nakken. Kuglen gik gennem halsen og slog en fortand eller to ud på hende, og så var den ikke længere. Sådan en 6,35 laver ikke meget ravage. Jo, det kan den da godt, men nu rendte kuglen gennem bløddele, så der skete faktisk ikke noget ved det.

En anden en - en helvedes hund var han - prøvede at skyde hende med en 11,2. Det er et helt anderledes projektil. Men han fandt hende aldrig. Hun var vist nok kommet til Flensborg dengang, mens han var på jagt efter hende, og jeg tror nok, at han følte det som en rent personlig opgave - og det er jo ganske forkasteligt. Ganske vist var der nu givet ordre til at likvidere hende, men det er jo ikke en opgave for hvem som helst, som kan sige:

- Jeg vil skyde hende.

Der er en eller anden, der får den opgave, og så påtager han sig den. Sådan tror jeg ikke, det var for hans vedkommende. Han var murer og ville have min kone - som dengang var min kæreste - til at udpege hende for sig. De gik igennem en masse værts-huse, tilsyneladende for at lede efter en ledig plads, men faktisk for at se, om hun var der, så han kunne få at se, hvordan hun så ud.

Han boede i Assensgade nummer 7, og jeg boede i nummer 5. Han boede også oppe på et loftsværelse og havde en lille altan ud til gaden. Den altan havde forbindelse med en gang, hvorfra der længere henne var indgang til hans værelse. Han havde en maskinpistol, og så havde han den her 11,2. Den gik han somme tider med i baglommen. Man kunne se, hvordan den slaskede frem og tilbage.

Han havde lavet hul i mørkelægningen i det vindue, der var i døren fra altanen ind til gangen. Når nogen bankede på hans dør, gik han hen og løftede den lille brik, han havde nappet halvt ud, så han kunne se, hvem det var. Og hvis det havde været nogle tyskere, der var kommet for at hente ham, havde han fyret hele salven af i hovedet på dem, selv

om der havde været nogle flere på trappen. Han var skingrende uforsigtig, men klarede sig igennem hele krigen uden at blive taget.

Det viser, at når folk er modige, er det også somme tider en manglende evne til at vurdere faren. Men han havde altså skudt hende, hvis han kunne få fat i hende.

Så ved jeg ikke, hvad jeg mere skal fortælle om Grethe Bartram. Efter domsafsigelsen efter krigen er hendes videre skæbne mig ukendt.

Selv kom jeg til Højbjerg hos en smed, jeg kendte, som var på Centralværkstedet. Der var jeg også en 4-5 dage. Det var meningen, at jeg skulle til en anden by:

- Jamen, det går jo ikke, sagde jeg. For hvad skal jeg lave? Jeg kan lave fagligt arbejde, men det kan jeg jo kun lave her i byen, hvor der er nogle, der kender mig.

Dengang havde vi en partiafdelingsformand, der hed Karl Møller. Han var tillidsmand på Signaltjenesten. Han sagde:

- Nej, det går dæleme ikke. Hvis de får fat i dig, banker de jo hver en adresse ud af dig.

- Ja, sagde jeg. Det gør de sgu nok.

Så blev det ordnet sådan, at jeg kunne komme til Sverige. Jeg skulle først til København, og derovre havde jeg fået en adresse. Da jeg kom derover, var folkestrejken lige brudt ud i 1944. Det var den onde rendeme ikke til at finde nogen som helst. Jeg gik og var helt fortabt derovre. Jeg tog så ind på et hotel i Istedgade, da jeg regnede med, det var det mest sikre. Da det hele var drevet over, fik jeg etableret min forbindelse, og så kom jeg til Sverige.

I Sverige traf jeg Erik Kolling Andersen. I forsommeren 1944 havde han fået lavet en aftale med en arrestbetjent, der lukkede ham ud, og så stak de begge to af til Sverige. Erik og jeg havde under forhør påstået, at vi ikke havde noget med hinanden at gøre.

I julen 1944 løber vi på Birger Jarlsgatan i Stockholm på en kriminalbetjent, der hed Bredahl. Han havde haft med alle sagerne at gøre, og vi sagde:

- Goddag, Bredahl. Hvad fanden laver du her? Går dit virkefelt helt herover?

- Nej, sagde han. Jeg er også kommet i klemme.

Det var nu nok løgn. Jeg er ikke sikker på det, for efter krigen blev han igen pudset på kommunisterne. Han var der i al fald ved alle vore møder. Om det er rigtigt eller forkert, ved jeg ikke. Han er død nu. Men det var faktisk ret festligt at rende på ham dér og klappe ham på skulderen og en hel masse. Vi havde begge to benægtet, at vi havde noget med hinanden at gøre, men nu kunne han jo så se, at det i al fald var løgn.

De kriminalbetjente var nogle klokkere. Da Willy Schmidt var blevet skudt, var det Bredahl og en anden en, der hentede mig. Da jeg lukkede op, og de kom ind, fór de hen og rykkede hovedpuden væk og skulle se, om der lå en revolver. De var belavet på alting.

Da de så forhørte mig i Vester Allé, bukkede Bredahl sig ned efter et eller andet på gulvet. Så faldt hans revolver fændeme ud af skulderhylsteret og lige hen foran mig. Jeg sparkede den bare lige så stille hen til ham. De var jo alligevel nogle torskepander, når det kom til stykket.

Da freden brød ud i 1945, kom jeg hjem fra Sverige lige tids nok til at deltage i fagforeningens generalforsamling, der blev afholdt i maj 1945. Forholdene var alt for usikre til, at man havde kunnet afholde generalforsamlingen som normalt i april.

Ved at snakke med folk, der havde været på Århus Maskinfabrik, men nu havde fået arbejde på Sabroe - folk flyttede jo sådan lidt rundt - fik vi sonderet terrænet. De fortalte, at tillidsmanden på Sabroe ikke var alverden værd. Vi mente, at Georg Sørensen nok måtte være den rigtige person til at afløse tillidsmanden. Der var godt nok noget besvær med

det, for Sabroe var meget glade for den tillidsmand, de havde, og de havde altså fået nys om, at der skulle vælges en ny. De havde fået at vide, at det var en, der hed Sørensen. Det kunne så efter deres mening ikke være andre end en af de dygtige revolverdrejere. Så da der skulle være klubgeneralforsamling, sendte de ham ud som montør. Men nu var det altså ikke den Sørensen, vi havde udset os. Georg Sørensen blev så valgt til tillidsmand i 1944, og det resulterede i, at da vi i maj 1945, skulle vælge en ny afdelingsformand i stedet for Leonhard Hansen, blev Georg Sørensen valgt.

På generalforsamlingen i maj 1945 var der mange ting på tapetet. Karl Møller og jeg blev valgt ind i bestyrelsen igen med det samme. Det gav sig selv. Så var der en del kritik af formanden, og det blev foreslået, at man skulle vælge ny formand. Men det var ikke så nemt, for Leonhard Hansen havde fået mingleret nogle vedtægter igennem for afdelingen hér i byen, og de var godkendt af forbundet. De gik på, at formanden ikke skulle på valg. Leonhard Hansen var ansat af bestyrelsen som forretningsfører for Dansk Metal i Århus, og den ansatte skal jo ikke på valg. Alt det blev jo endevendt på generalforsamlingen.

Det endte så med, at Karl Møller stillede et forslag om, at der skulle indkaldes til en ekstra generalforsamling snarest i Århus-Hallen, for nu skulle samtlige smede i byen være med til at gøre op med Leonhard Hansens faglige holdning under besættelsen. Hans angiveri og det dér gik vi ikke ind på. Det lod vi bare være. Nej, det handlede om de faglige forhold, for det kunne folk altså forstå. Ellers kunne påstand jo stå mod påstand.

Der blev så indkaldt til en ekstra generalforsamling i Århus-Hallen, og det er nok værd at lægge mærke til. Vi afholdt så et forberedende møde med deltagelse af nogle af dem, der var nyvalgt til bestyrelsen. Det var Karl Møller og mig, Georg Sørensen, Åge Jensen fra De Kommunale Værker og Emil

Hansen. Så var der tillidsmanden på Århus Maskinfabrik og Derby - jeg husker ikke deres navne.

Vi lagde hovederne sammen. Så blev vi klar over, at der var ingen kandidat, der turde stille op mod Leonhard Hansen, for hvis det ikke lykkedes ham at blive valgt, ville det gå ham forbandet ilde bagefter. Det er klart. Der er nu engang bare sådan.

Så måtte vi have spekuleret noget ud, og engang imellem kan man jo få en god idé. Så jeg sagde:

- Kan vi da ikke få Leonhard Hansen til at gå selv? Han er jo folketingsmand og har gerne villet være minister. Hvis vi nu vedtager en udtalelse om, at formanden skal på valg hvert 3. år og ikke kan have andre lønede hverv end at være formand for Dansk Metal - bortset fra at være formand for Fællesorganisationen - så rammer vi lige noget, som han ikke kan gå med til, og noget, som folk kan forstå.

For folk var altid gale over, at Leonhard ikke var hjemme. For så var han i Folketinget, selv om han var hjemme. Altså, når der var noget, han ikke ville snakke med folk om, var han i Folketinget.

Vi fandt ud af, at sådan kunne vi gøre, og det tog vi så med til generalforsamlingen.

For at gøre en lang stang kort: udtalelsen blev vedtaget. Så da man skulle vælge formand, var det ingen sag. For Leonhard kunne ikke svigte dem, der havde valgt ham. Han var ansat hér, men han var valgt til at være folketingsmand. Det følte han sig ansvarlig overfor osv. osv. Så måtte man finde en anden formand hér. Han havde altså regnet med at blive minister eller sådan noget i den retning.

Så valgte man ny formand, og der var tale om Peter Jørgensen, som jeg har nævnt før, og Georg Sørensen. Georg Sørensen blev valgt med et meget stort flertal og var formand til 1972.

Det var et resultat af det mere eller mindre vellykkede faglige arbejde, vi havde haft illegalt under krigen.

I maj 1945 fik jeg igen arbejde på Hans Nielsens Ma-

skinfabrik. Det var der ikke noget i vejen for.

Men vi går noget tilbage i tiden, til svømmeklubben »1900«. Der var en af pigerne, som jeg var meget glad for, og omvendt. Hun var ikke bare en god svømmer, hun var også med i illegalt arbejde og blev da også »håpset« af det ihærdige danske politi og dømt til at klistre poser i Vester Allé 10. Vi blev gift med hinanden sommeren 1945 og har været det siden.

Da jeg i en middagspause fulgtes med hende hen ad Dynkarken eller Spanien, kom Bonde Pedersen, der var indehaver af Århus Maskinfabrik, cyklende hen imod os. Jeg kiggede og sagde:

- Goddag, Bonde Pedersen, Goddag, goddag.

Det var sådan ironisk. Men da vi var gået sådan et halvt hundrede meter længere frem, kom han cyklende tilbage. Han sagde:

- Ja, Mogens. Det er jo længe siden, vi har set hinanden, og De kom jo lidt uheldigt fra os. Der skete jo så mange ting, men jeg bærer ikke nag til nogen for noget som helst, og det håber jeg er gensidigt - osv.

- Nå ja, sagde jeg så. Der er sket mange ting, og alting er jo ikke helt klarlagt. Men det bliver det vel sagtens.

- Ja. Men hvad jeg har haft af fortjeneste under krigen, er indsat på en særlig konto, der er tilgængelig. Det kan blive klarlagt.

Han havde jo været værnemager ad helvede til.

Så sagde min kone bagefter til mig:

- Ved du hvad? Jeg har fået løn for den tid, jeg har været i fængsel. Det er bestemt for alle offentligt ansatte, at de får løn for den tid, de har været fængslet. Prøv du at gå til Bonde Pedersen og se, om ikke du kan få løn for den tid, du har været i fængsel.

- Ja, det kan der da være noget om, sagde jeg.

Så dagen efter, om middagen, styrtede jeg derud og kom op til ham og sagde:

- Goddag. Vi hilste jo på hinanden i går. Tingene er jo forandrede, og hvad der har set mærkeligt ud

under besættelsen, kan måske nu ses i et andet lys. Som min kone fortalte mig - det var hende, jeg fulgtes med, da vi hilste på hinanden i går - får hun løn for den tid, hun har været fængslet. Hun er ansat på Arbejdsformidlingen, men jeg ved ikke, hvordan De ser på det med hensyn til mit fængselsophold?

Jo. Det var der ikke noget i vejen for. Og nu skulle han lige give frøken Holgård besked på at regne ud, hvad jeg havde tjent i det halvår, der var gået forud for arrestationen, og den samme løn skulle jeg nok få for den tid, jeg havde været i fængsel.

- Nå, sagde jeg så. Ja, man kan jo blive overrasket. Men det skal jeg ikke have noget at indvende imod. Jeg syntes også, det er en fornuftig afgørelse. Det kan så indgå i Deres regnskaber, når De skal aflevere dem.

Da jeg gik ned ad trappen, kom han bagefter mig med cigarkassen:

- Vil De ikke have en cigar?

Dengang gik man og samlede cigar- og cigaret-skodder op på gaden. Det var ikke til at få noget.

Så, hen på sommeren, da jeg skulle holde ferie ved Hans Nielsen, havde jeg ingen feriepenge at holde ferie for. Det er klart. Så gik jeg jo ud på Århus Maskinfabrik og sagde:

- Ja, jeg har jo fået lønnen for den tid, jeg sad i fængsel i 1942. Det er nok gjort op, som det skal gøres op. Men jeg har jo nogle feriepenge til gode.

Se - allerede dengang var tingene jo ved at begynde at falde en lille smule på plads. Han fnøs, og han vred sig. Så sagde jeg:

- Ja, det har jeg overenskomstmæssigt krav på. Det står jo oven i købet på opgørelsen. Det er løn for den og den periode, og så skal jeg også have feriepenge. De kan lige så godt lade mig få dem, for jeg skal have dem alligevel.

Nå, så fik jeg pengene.

Under besættelsen havde der været folkestrejker i provinsbyerne i 1943, og de gjorde, at den regering,

der samarbejdede med tyskerne, blev nødt til at gå af. Det skal jeg ikke opholde mig mere ved, for man ved, hvordan det gik til: folk nedlagde simpelthen arbejdet i flere dage i Århus, Odense, Ålborg, Esbjerg osv. Året efter var der en folkestrejke i København, og den sagde spar to til alt andet.

De, der plejede at styre landet, kunne nok se, at hvis en arbejderbefolkning er enig om noget, ligesom man var enig om folkestrejkerne, er der altså ikke noget, der kan stå imod. Alle de løfter, især LO og Socialdemokratiet havde givet under besættelsen om, at når den nu var forbi, så skulle der rettes op på alt det der - det var en følge af blandt andet folkestrejkerne.

I 1945 lavede Jens Otto Krag - den senere statsminister, som dengang var sekretær for Hans Hedtoft - et program, der hed Fremtidens Danmark. Hvis man ikke vidste, at det var ham, der havde lavet det, skulle man tro, det var et kommunistisk program. Det var deres forsøg på at komme i spidsen for så senere at kunne dreje det til højre.

Selvfølgelig blev dyrtidsreguleringen sat i kraft med det samme. Det er klart. Dernæst blev der sat en masse beskæftigelsesarbejder i gang. Jeg har ikke nogle tal på det, men det var mange, der havde været beskæftiget for værnemagten under krigen på flyvepladser og værfter og lige meget hvor. De blev jo arbejdsløse ved kapitulationen. Og en hel del havde været beskæftiget i Tyskland, altså som Tysklandsarbejdere. De kom også hjem. Jeg har som sagt ikke tallene, men vi havde i al fald i 1945 en arbejdsløshed, der sagde spar to til den, vi har nu i 80'erne.

Men så blev der sat beskæftigelsesarbejder i gang. Der blev sat gang i byggeriet. Det hele kom til at fungere, og da vi nåede til årsskiftet 1945-46, var der faktisk fuld beskæftigelse. Altså: når politikerne vil - og er bange for, hvad der kan ske - kan det godt lade sig gøre.

Selvfølgelig kom der mange avisartikler om overbeskæftigelse og overkog på gryden og sortbørsløn-

ninger og mere af samme tønde. Men i perioden fra 1946 til 1952 var der faktisk fuld beskæftigelse. Og det var ikke bare, fordi der var en masse, som trængte til at blive lavet, fordi det var forsømt under krigen. Men fordi man var interesseret i, at der blev fuld beskæftigelse, gav man afkald på nogle af de profitter, men ellers kunne have fået ved at have mange arbejdsløse.

Der blev lavet en boliglov om det sociale boligbyggeri, Tænk jer: man lånte de 97 procent af beløbet til 4 procent i rente. Og det var ikke i obligationer, der skulle omsættes til kurs 60 eller deromkring. Nej, man lånte de 97 procent af beløbet af staten. De resterende 3 procent skulle det almennyttige boligselskab selv skaffe i form af indskud. Lånet var afdragsfrit i 10 år. Det kunne man bare gøre.

I 1959 blev hele ordningen lavet om, så man hovedsageligt skulle låne pengene gennem de normale pengeinstitutter. Så var det ikke mere staten, der finansierede boligbyggeriet. Det blev bare lavet i 1946, fordi man havde set noget under krigen, som man ikke brød sig om at se mere. De kræfter, der var kommet i bevægelse, ville man gerne have til at falde til ro - hvad de altså også gjorde.

Det kendetegner hele den faglige situation i den årrække.

I 1946 vidste jeg, at drejerne tjente meget ved Sabroe. Jeg var blevet gift, havde brug for penge og kunne få en kroners penge mere i timen som drejer. Jeg vidste godt, at de arbejdede på akkord, og at det var frygteligt. Men det var jeg ligeglad med. Det skulle jeg nok klare.

Jeg vil ikke sige, at de hejsede fanen, da jeg kom, men de blafrede da lidt med flaget. De var da glade for, at der kom en drejer og søgte arbejde. Nå ja, de manglede altså bare folk.

Jeg arbejdede på skiftehold ved Sabroe i 7 år, og det var sateme dejligt. Arbejdstiden var jo 48 timer om ugen, og den lå fra 6 om morgenen til 2 om ef-

termiddagen eller fra 2 om eftermiddagen til 10 om aftenen. Klokkerne 6 om morgenen er ikke nogen umanerlig tid at stå op til. Og så havde man fri klokken 2.

Når man begyndte klokken 2, havde man fri klokken 10 om aftenen. Nu var der det ved det - som godt nok ikke stod skrevet i overenskomsten - at for at skifteholdene kunne fungere, havde man en stilltende aftale om, at man mødte en 5-10 minutter før klokken 2. Den, der skulle holde op klokken 2, blev der en 5 minutter efter, så man kunne tale sammen om arbejdet. De to mand, der var på skift, arbejdede jo på de samme akkorder. Så havde vi den aftale, at som erstatning - når vi arbejdede fra 2 til 10 - gik vi op og vaskede os en kvart i 10, så vi var vaskede, når klokken var 10. Så kunne man komme hjem og få en kop kaffe og kunne komme i seng klokken 11, halvtolv.

Jeg befandt mig noget så knippelt ved det. Jeg havde tid til en masse fritidsinteresser og kunne komme ud i solen og bade og sådan noget om sommeren, og om vinteren var det også dejligt, når der var sne på, og man kunne komme ud og nyde det.

Men jeg vil godt nok sige, at jeg senere hen har arbejdet på skiftehold på Højbjerg Maskinfabrik. Der mødte holdet klokken 3 om eftermiddagen, og så arbejdede vi en halv time over for at kunne få fri om lørdagen. Det vil sige, at man ikke kom i seng, før klokken var over 2 om natten. Det var bare ikke sjovt. Så jeg forstår godt de besværligheder, der er med skiftehold.

Man snakker så meget om de forrykte akkorder. Men jeg har nu aldrig nogen steder - hverken ved Sabroe eller Frichs - haft noget besvær med at arbejde på akkord. Når jeg først har været 3-4 måneder et sted og kender forretningsgangen med hensyn til materialer og at få informationer fra værkføreren eller informere ham, har jeg faktisk haft nemt ved at arbejde på akkord.

Der er den fordel ved akkord, at de kan se, hvilken timeløn man holder. Når de kan se, at man holder en høj timeløn, kan de ikke forlange mere, for så har man lavet noget. Når man ellers holder sin maskine og sit værktøj i orden og kender arbejdet, kan man godt få noget tid til overs til at snakke lidt med kollegerne.

Jeg har et virkeligt prima forstørrelsesapparat, som jeg lavede ved Sabroe i arbejdstiden. Ja, mestrene kom jo og kunne godt se, det ikke var noget, der hørte til arbejdet. Men de sagde da ikke noget. Hvad skulle de sige noget for? Det var jo min sag. At der gik lidt materialer, var jo ingenting.

Ved Frichs var det lige sådan. Det er en fornøjelse - som det var ved Frichs og også delvis ved Sabroe - at have nogle værkførere, der har faglig kunnen, fordi de så kan se, hvis der er noget i vejen. At det ikke er noget, man binder dem på ærmet med hensyn til materialer eller værktøj.

Jeg tjente godt ved Sabroe. Drejerne holdt en høj timeløn. Hvilke akkorder man kan lave, hænger sammen med bevidstheden om eget værd - men er selvfølgelig også affødt af den gode beskæftigelse. Der er mange idioter, der går og råber op om »det forbandede akkordræs« og om, at »det var bedre at have en ordentlig timeløn«. Men hvis man har akkordræs, er det, fordi man har nogle dårlige akkorder. Man har ikke været i stand til ved sammenhold at lave nogle ordentlige akkorder. Tror man så, at hvis man ikke har akkorder, får man en god og normal timeløn? Den skal der da også slås for. Jeg har også konstateret, at dér, hvor de høje lønninger er, dér er der også det bedste sammenhold. Det hænger bare sammen.

I 1952 begyndte det at blive sløjt ved Sabroe, og i et halvt års tid arbejdede vi på nedsat arbejdstid. Vi arbejdede hver anden uge. Da det blev helt sløjt, skred de til afskedigelser. Jeg blev også afskediget.

Det var den dårlige beskæftigelse, der var begyndt at komme. Netop beskæftigelsen på Sabroe havde

nok også noget at gøre med den kolde krig og den delvise boykot af produkter til Sovjetunionen, for Sabroe lavede en masse køleanlæg til Sovjetunionen. Det gik delvis i stå - ellers kunne de vel nok havde klaret det et stykke tid endnu.

Jeg var medlem af fagforeningens bestyrelse, men blev smidt ud i 1953. Det var også under den kolde krig. Nu var der det ved det, at bestyrelsen i en fagforening som Dansk Metal sædvanligvis er sammensat af tillidsmænd på de store virksomheder. Jeg var ikke tillidsmand ved Sabroe.

Jeg har været i bestyrelsen flere gange og er røget ud igen. Men det mærkelige ved det er, at jeg ikke har været i bestyrelsen, når jeg har været tillidsmand, men kun, når jeg ikke har været det. Det må igen hænge sammen med, at de ting, som man foreslår på generalforsamlingen, de retningslinjer, man med mere eller mindre held prøver at angive, vinder tilslutning hos flertallet. Ellers lader det sig altså bare ikke gøre. Det er ikke min egen fortjeneste, men det er jo, fordi vi har en bestemt faglig linje i det kommunistiske parti - og den følger man.

På generalforsamlingen i 1953 stod en op og sagde, at nu havde man set nok til kommunister, og at man var blevet træt af dem i andre fagforeninger. Derfor kunne det heller ikke have sin rigtighed, at man skulle blive ved med at have en kommunist i bestyrelsen for smedenes fagforening. Summa summarum endte det så med, at jeg ikke fik stemmer nok.

Jeg blev senere valgt ind i bestyrelsen igen i 1959, men det er en anden snak.

Den kolde krig gik ud på voldsomme angreb på Sovjetunionen. Det er delvis en gentagelse, der finder sted nu, når man hævder:

- Sovjetunionen tilstræber verdensherredømmet.

Den kolde krig startede faktisk med det, man kaldet Koreakrigen. Den 2. verdenskrig endte jo med, at et område som Korea, der havde været japansk

okkuperet, blev delt i to. Amerika overtog Sydkorea, og i Nordkorea slog man ind på en socialistisk vej. Man kunne ikke sige:

- Nu vil vi havde det tabte land tilbage. Vi vil have hele Korea.

For det kunne opinionen vel ikke tage. Men det sydkoreanske styre fik altså fremkaldt en krig, som man havde regnet med at kunne vinde.

I modsætning til senere hen under Vietnamkrigen, hvor USA fik hele opinionen imod sig, var det jo så dan, at under Koreakrigen fik USA hele opinionen med sig - og det var helt utroligt, hvad der var af propaganda for at hjælpe det stakkels Sydkorea, så det ikke skulle komme ind under den kommunistiske verdenstrussel.

Nu må man regne med, at det var ikke mere end par år siden, at der var blevet en slags socialistiske samfundsforhold i et stort land som Kina. Det vakte faktisk forfærdelse. Alt blev sat ind på at overbevise hele verden om, at hvis ikke man stod samlet og gjorde modstand, stod man over for verdenskommunismen på fremmarch.

Da man besluttede sig til - i FN's navn og fra NATO's side - at sende styrker til Korea, var det så heldigt, at der var en masse amerikanere i Korea i forvejen. De var næsten kommet beslutningen i forkøbet. Men man skulle jo også forsvare kristendommen og det vestlige demokrati - og jeg ved ikke hvad. Godt nok var det lidt mærkeligt, at det muhammedanske Tyrkiet også skulle over og forsvare kristendommen med våben i hånd, men det var jo sådan nogle småting, man så bort fra.

Samtidig var der så sket noget andet: atombomben var opfundet. Den var hverken opfundet af tyskerne eller af russerne eller brugt af dem. Den var opfundet - og den blev også brugt - af amerikanerne. Da Koreakrigen en overgang gik i stå, var der nok en reel fare for, at man ville søge en afgørelse ved hjælp af atombomben. Det blev dog ikke til noget.

Det er der to grunde til. Den ene kan jeg udtale

mig om med bestemt. Den anden begrund sig på nogle udtalelser og formodninger.

Den ene grund er, at der blev holdt en konference i Stockholm, hvor folk, der var klar over, hvad en atomkrig er, fordi de havde erfaringerne fra Japan i frisk erindring, gjorde verdensopinionen opmærksom på, at en atomkrig vel er noget af det forfærdeligste, der kan finde sted. De udarbejdede Stockholm-appellen, som sagde, at de, der havde atombomben, havde et ansvar, hvis den blev brugt - og at man ville betragte dem, der brugte den først, som krigsforbrydere. Stockholm-appellen blev et samtaleemne over hele verden på baggrund af Koreakrigen. Der blev samlet en fantastisk mængde underskrifter sammen under de dårligst tænkelige betingelser. Der var mange mennesker, som var klar over, hvad en atomkrig er. Det stod mere frisk i erindringen, end det gør nu. Der blev samlet underskrifter både på gader og i organisationer osv., og det er faktisk min opfattelse, at al den aktivitet hindrede, at den varme krig, der var, endte med, at man havde brugt atombomben. I stedet måtte man nøjes med den kolde krig.

Den anden grund er, at amerikanerne troede, de havde monopol på atombomben. Men i 1950 blev der afsløret en sovjetisk spion i England, Klaus Fuchs. Han var atomforsker. Han havde ladet tilflyde Sovjetunionen en viden og nogle beregninger, som muliggjorde, at Sovjetunionen blev ligestillet med USA med hensyn til viden om, hvordan man fremstiller atombomber og senere hen en brintbombe.

Klaus Fuchs har selv forklaret, at han følte det som et samvittighedsspørgsmål, at hvis ikke Sovjetunionen fik rådighed over atomvåben, ville USA samvittighedsløst benytte sig af sit monopol og eventuelt bruge det, hvis de fandt det nødvendigt. Det havde de bevist i Japan, hvor de havde brugt det, da det ikke var nødvendigt at bruge det. Det var Klaus Fuchs' forklaring. Afsløringen af ham bidrog til hy-

steriet, og man så spioner alle steder.

Jeg var i Sovjetunionen på kursus i 3 måneder i 1958. I 60'erne var der én på Renholdningsselskabet, der spurgte:

- Hvad var du i grunden derovre i Sovjetunionen efter?

Så kiggede jeg lidt på ham, og så sagde jeg:

- Jeg var dobbeltagent.

- Hvad fanden er det for en måde at svare på?

- Jamen, hvad mener du selv, jeg var derovre efter? Er det ikke sådan noget i den retning, du mener?

Enhver fornuftig tankegang kan jo sige sig selv, at hvis Sovjetunionens efterretningsvæsen skulle benytte sig af organiserede kommunister, faldt det hurtigt til jorden, for dem kan man få registreret og få styr på. Men det er jo den almindelige forestilling nu, som det var dengang, at var man kommunist, så gik man Sovjetunionens ærinde.

Jeg var selv med til at samle underskrifter dengang under den kolde krig. Man fik dengang - som nu - stukket i næsen:

- Er du ikke bange for, at du går russernes ærinde?

Mit svar på det er:

- Det kan gerne være, at jeg går russernes ærinde, men det er ikke problemet. Hvis jeg endda bare gik amerikanernes ærinde også, havde alt set godt ud. Men det er jeg bare klar over, at det gør jeg ikke ved det her, og det er du altså også klar over. Men så er du jo også klar over, hvem der vil have krig, og hvem der vil have fred.

Sådan bliver man jo nødt til at forenkle, men sådan er det jo bare, når man snakker om den slags ting. De tilstande, der er nu, er ikke ret meget anderledes. På mange områder er det værre, for radio og aviser er jo sin sag. Men det her fjernsyn, som mange simpelt hen er blevet afhængige af - den organiserede fordummelse - er jo meget stærkere, end den var dengang og vil blive mange gange stærkere frem-

over.

Fra Sabroe kom jeg - et par måneder senere - ned på Århus Flydedok. Jeg gik derned og søgte arbejde. Værkføreren var en upålidelig person, men han kunne sit fag. Han var revolverdrejer. Jeg kom til Sabroe i 1946, og han var vel rejst derfra i 1940 eller -41, men han var stadigvæk en fabel hos Sabroe.

Han kendte mig godt. Dels havde vi set hinanden et par gange tidligere, og dels vel sagtens af omtale. Da jeg søgte arbejde, sagde han:

- Ja, jeg har ikke noget arbejde til dig. Kan du ikke lave andet end at dreje?

- Jo, uha, sagde jeg så. Det er klart. Jeg kan lave pengeskabe, men dem skal I vel ikke have lavet nogle af?

- Næh, men kan du ikke lave en vandtæt dør?

- Jo, det kan jeg.

- Så skal du over og snakke med Mundus, der har arbejdet ombord. Jeg ringer over og siger, at nu kommer der sgu én, der kan lave en vandtæt dør.

Det er i forbindelsen mellem maskinrummet og skruetunnelen, at der skal være flere vandtætte døre. De skal altså være vandtætte. Det er noget lignende som at lave et pengeskab. Jeg strøg over til Mundus, og han sagde:

- Ja, den er helt rigtig. Du kan begynde i morgen.

Dér kom jeg så ned i 1953, og jeg var der indtil 1957. Da havde jeg reparationsarbejdet ombord - både med vandtætte døre og motorer og dampmaskiner. Dengang var der jo også dampmaskiner.

Så var der et maskinfundament, der skulle laves og bores. Da boremanden blev syg, og det nye fundament skulle være færdigt, henvendte værkføreren sig til mig:

- Hør, du kan vel godt bore sådan et fundament?

- Ja, sagde jeg. Det kan jeg vel nok.

- Ja, så skal jeg snakke med Mundus om, at du bliver flyttet ind på værkstedet for at lave det fundament. Det tager bare et par dage.

Jeg kom ind og lavede fundamentet. Det var bare, som det skulle være. Et par måneder senere skulle man have skiftehold på en uges tid ved drejebænke, fordi der var en reparation, som skulle være færdig. På den måde kom jeg ind på drejeværkstedet og var der indtil 1957.

Det var faktisk godt at arbejde nede på Dokken. Det var lige som senere på Renholdningsselskabet, at der var ikke ret mange, der tog sig selv ret højtideligt. De vidste godt, at der var en, der havde fået ½ år for fosterfordrivelse, og en anden, der havde lavet noget plattenslageri osv. Der var ikke alle de her småpaver, som der kan være så mange andre steder.

Værkføreren havde som nævnt den fordel, at han dæleme var dygtig til sit fag. Når der blev kørt stumper ind, der var skilt ad, og hvor der skulle nye foringer i dér og laves en spindel dér og drejes et ventil sæt af og ditten og datten kunne han sige:

- Du må se, om du kan få det op at hænge i drejebænken.

Så fik man lov til selv at lave det og bestemme, hvordan det skulle være. Selv sige til savmanden om at save de rigtige materialer af. Det var godt.

Vanskelige opgaver - sådan noget som at skære en snekke - var der også. Jeg har skåret snekker, både modul 15 og modul 5, og der er en forskel i størrelsen. Jeg kunne skære en snekke, lige så hurtigt som man nu kan fræse den. Snekken skal sateme passe. Den vil gå i kast, når man skubber den ned fra en stor klump og laver tynde stilke på den. Det skal man tage hensyn til, så det kan løbe med hinanden, når det er færdigt. Man lader altså noget stå til sidst, og man skal vide, hvad man skal tage af til sidst, og hvor meget der skal være.

Der var meget godt arbejde, og det var der også senere på Århus Renholdningsselskab. Jeg vil regne med, at Dokken eller Værftet, Århus Oliemølle og Fællesforeningen i Viby er nogle af de steder, hvor det stadigvæk er værd at være drejer, fordi det er reparationsarbejde. Og det kræver altså noget af folk.

Jeg blev valgt til tillidsmand på Dokken i 1955. Vi havde en tillidsmand, der ikke var særlig god. Der var en del utilfredshed med ham, fordi der var forskellige ting, han ikke havde taget sig af - både løn og smudstillæg og arbejdstid.

Nu skal man forstå, at dér midt i 50'erne var der ingen kommunistiske tillidsmænd nogen steder. En kommunistisk tillidsmand på en betydende virksomhed som Århus Flydedok eller Dannebrog Værft var en torn i kødet både på fagforeningsbestyrelsen og på forbundet. Derfor var vi på arbejdspladsen nødt til selv at ordne de ting, man skulle have bragt i orden.

Der måtte jo tages nogle metoder i brug, der ikke var helt almindelige. For det første skulle der gøres noget ved lønspørgsmålet. Det var ikke nemt. Men så indtraf der det, at vi havde en statsbanefærge til hovedreparation. Den skulle være færdig til at sætte ind i pinsetrafikken, og der blev arbejdet på skiftehold på den.

Vi havde rejst et lønkrav, men det kunne altså ikke efterkommes. Så fyrede de skifteholdet en uges tid før, at færgen skulle afleveres. De regnede med, at hvis der skulle blive noget, kunne man vel tage noget overarbejde. Men så fandt vi ud af det. De skulle ikke både fyre skifteholdet og samtidig kunne få overarbejdet. Vi bestemte bare, at der ikke skulle arbejdes over.

Men man har ikke lov til at nægte overarbejde kollektivt. Det er lige som med soldater: hvis én gør noget forkert, er det forfærdeligt, når man er ene soldat. Men hvis der er nogle, der har været enige om det, er det jo altså mytteri. Man må godt nægte at arbejde over, men det skal aftales personligt med den enkelte. Hvis man går hen og nægter det kollektivt som følge af en klubbeslutning, kan der vanke bøder og hele molevitten. Det er kollektiv arbejdsvægring og mytteri.

Nå. På et klubmøde, som var indkaldt i en fart, havde vi bestemt, at der ikke skulle være noget over-

arbejde. Så da værktørreren skulle rundt og aftale med hver især, sagde de nej, og der var styr på pivtøjet. Der var en enkelt, der brokkede sig, men han blev bragt til fornuft, så der var ingen, der ville arbejde over.

Det gik stærkt med at få indkaldt til et mæglingsmøde, og det drejede sig om, at det var kollektiv nægtelse af overarbejdet. Der var jo dagbøder på færgen. Da vi kom til mægling, var der ingen kollektiv nægtelse. Det var ganske klart. Men desforuden kunne vi da lige så godt tage det lønkrav med, som vi havde, og som vi ikke havde fået noget ud af.

Ved sådan et mæglingsmøde er det sådan, at parterne somme tider trækker sig tilbage. Han, der var med fra forbundet, var kasserer dengang og hed Jeppesen. Han sagde:

- Ja, det får I sgu ikke noget ud af.

- Nå, sagde jeg så.

- Ja, I bliver jo nødt til at arbejde over.

- Ved du hvad, sagde jeg. Gå du lige ind og sig til dem, at hvis de vil have en løsning på spørgsmålet om overarbejde, bliver vi altså nødt til også at have en løsning på spørgsmålet om forhøjelse af timelønningerne.

- Jamen, det hører jo ikke sammen.

- Jo, det hører sammen. Det kommer det i al fald til. Hvordan vil du ellers løse det her problem? sagde jeg så. Der er ingen, der arbejder over, hvis ikke du får det løst. Du er jo mæglingsmand. Gå du nu ind og sig det til dem.

Nå, det gjorde han, og så kom løsningen. De skulle jo levere den færge til tiden. Så blev der arbejdet over. Skifteholdet var ganske vist fyret, så det fik vi altså ikke noget ud af. Der blev også arbejdet over, men vi fik lønforhøjelsen.

Det havde firmaet jo set og draget sådan lidt lære af. Så blev der sat en kampagne i gang. Det var værktørrerne, der gik rundt og skulle lange den ud. De vidste jo nok, hvem de skulle stange den ud til:

- Vi kan da godt se, at der er nogle af lønningerne,

der skal reguleres. Det kan nok være påkrævet. Men så længe man har den tillidsmand - han er jo helt umulig - stiller firmaet sig fuldstændigt på bagbenede, og så er det ikke til at komme nogen vegne med noget, der ellers kunne være fornuftigt.

Sådan gør arbejdsgiverne da bare. Den kørte.

Overenskomstforhandlingerne i 1956 endte med, at der udbrød en strejke, der nok varede en 2-3 uger. Også Typografforbundet havde deres folk ude i strejke, og derfor lå de blade, der var medlem af Arbejdsgiverforeningen, stille. Kun Socialdemokraten, som Aktuelt hed dengang, Demokraten her i Århus, et par andre socialdemokratiske provinsblade og Land og Folk udkom.

Der opstod stor bekymring, fordi folk ikke kunne få de informationer, man plejede at give dem gennem pressen. Og for at de hellige og umistelige friheder som trykke- og ytringsfriheden ikke skulle blive »trådt under fode«, som man sagde, skyndte man sig at få vedtaget i folketinget, at de politiske partier skulle have adgang til radioen. Fjernsynet var godt nok opfundet dengang, men det, der betød noget, var altså radioen og aviserne. Og i demokratiets hellige navn kom også det kommunistiske partis politiske og faglige repræsentanter til radioen. Det vil sige, at for en gangs skyld blev det kommunistiske parti stillet lige med de øvrige med hensyn til information af samfundet. De fleste, der har noget imod kommunisterne, har noget imod dem, fordi de ikke ved, hvad kommunisterne siger eller skriver. Men det fik de altså at vide for en gangs skyld.

Da strejken havde varet vel 2-3 uger, stillede forligsmanden et mæglingsforslag. Det blev anbefalet af begge parter, og så skulle der ikke være nogen ko på isen.

Men det blev forkastet! Stor opstandelse - det er klart.

Nu er det kutyme, at mæglingsforslag gerne bliver bekendtgjort en torsdag klokken 3 om eftermiddag-

gen. Og da det så var forkastet - det, man troede var umuligt - måtte regeringen jo træde til for at redde landet. Statsministeren var H. C. Hansen fra Socialdemokratiet - altså et arbejderparti. Regeringen fremsatte øjeblikkeligt den samme eftermiddag et lovforslag om, at det mæglingforslag skulle ophøj- es til at være lov. Det gik igennem første, anden og tredje behandling inden klokken 3 den næste mor- gen. Der kan altså godt arbejdes hurtigt, når det er sådan noget, det drejer sig om.

Om morgenen kom der jo ekstraudsendelser i radioen om, at nu kunne folk godt gå på arbejde. Og der var jo nogle, der godt ville på arbejde - men ikke nær allesammen. Vi havde placeret en masse af partiets folk ude ved arbejdspladserne, og dem, der mødte op, sagde vi til, at vi syntes nu, de skulle be- tænke sig lidt - for det var da kedeligt, hvis det var den eneste arbejdsplads i hele byen, der arbejdede. For efter al sandsynlighed ville folk altså ikke gå i arbejde rundt omkring. Og det medførte, at alle ar- bejdspladserne lå stille.

Om lørdagen gik de heller ikke i arbejde. I stedet for var der et massemøde på Bispetorvet, hvor man vedtog en protestudtalelse, der vel nærmest gik i ret- ning af, at den slags skulle man ikke prøve på én gang til. LO og Fællesorganisationen her i Århus holdt det, man kalder »en lav profil«. Den var så lav, at der overhovedet ingen var af deres repræsen- tanter, der ville være taler ved mødet.

Men så kommer der jo noget, der vil forekomme folk mærkeligt. Det er erfaringer, som ikke ret man- ge har og ikke ret mange tænker på: en tabt strejke, det er altså slemt. Det skaber mismod. Men noget af det værste, der findes, er en strejke, der falder fra hinanden - hvor folk kommer drattende én efter én eller arbejdsplads efter arbejdsplads. Så er de pris- givet arbejdsgiverne på nåde og unåde.

I det kommunistiske parti var vi klar over, at det var ikke en strejke, der kunne køre, indtil man hav- de fået omstødt loven. Det er jo et spørgsmål om at

kunne vurdere situationen ud fra sine erfaringer og de øjeblikkelige informationer, man får. Derfor var problemet efter fredagens og lørdagens strejke faktisk at få folk til allesammen at gå i arbejde om mandagen, for hvis nogle blev ved med at strejke til den bitre ende, ville de jo være prisgivet. Og jeg må sige, det klappede stort set.

Nu var strejken for så vidt tabt i 1956. Det kan man godt sige. Men det fyldte altså politikerne med forfærdelse, og man fik lavet en anden lov om mægling i arbejdsstridigheder, så det i dag nok er umuligt at forkaste et mæglingsforslag.

Ved den næste overenskomst, i 1958, var nok både arbejdsgivere og politikere enige om, at der blev nødt til at være lidt boller på suppen. Man fik taget hul på arbejdstiden, der blev sat ned fra 48 til 45 timer. Ikke på én gang. Bevares vel, det kan da ikke gå. Men over en årrække. Man ønskede altså ikke at få arbejderklassen på tærne en gang til.

I 1956 var der kontrarevolution i Ungarn. Og så fik den jo, hvad den kunne tage - også nede på Dokken. Den tidligere tillidsmand og et kobbel ovre fra rør læggerne og også andre fik stablet en liste sammen om, at vi skulle lave en udtalelse, der fordømte massakrene nede i Ungarn. Den kunne jeg nu godt bedømme.

Jeg var ikke i tvivl om, hvem massakrene egentlig var rettet imod: partifunktionærer og fagforeningsformænd. Men sådan blev det jo ikke fremstillet. Der havde været fjernsyn, hvor man havde fået lov til at lave reklamer. Folk sad jo rundt omkring og kiggede - og så var der indsamling. Den fik hele armen med Volmer Sørensen, så stemningen var der.

Der blev indkaldt til et klubmøde, hvor man skulle fordømme de massakrer, som russerne foranstaltede i Ungarn. Nå, det blev der nu ikke noget ud af. Den klarede vi:

- Det er ikke det, vi har en klub til.

Så, en otte dage efter går der igen en liste rundt,

hvor man krævede indkaldt til en ekstraordinær generalforsamling med valg af tillidsmand på dagsordenen, fordi:

- En tillidsmand, der ikke kan fordømme det, der sker i Ungarn, må have sit mandat prøvet.

Der var underskrifter nok. Der var de 33 procent, der skulle være. Vi snakkede om det i bestyrelsen, men der var jo ikke noget at gøre. Vi måtte holde den generalforsamling.

Så snakkede jeg med nogle partikammerater om, hvordan vi nu skulle klare den. Vi blev enige om, at den kunne vi lige så godt tage i stiv arm, for hvis vi på nogen måde bøjede af på det, kunne vi blive ved med at bøje af i tid og evighed, og så var det politik, der skulle til at afgøre det faglige arbejde. Altså politik på reaktionære vilkår. Det ville vi ikke.

På mødet var der så også et par stykker, der forsøgte at gøre de andre begribeligt:

- Nu har vi endelig fået en tillidsmand, der er en hel del værd i forhold til ham, vi havde før. Hvad fanden er meningen? Vil I have, det skal være, lige som det var før? Lige meget hvad der sker i Ungarn, bliver vi nødt til at beholde vores tillidsmand og fortsætte det arbejde, som skal gøres.

Det blev så resultatet.

Til jul skete der noget andet. Vi havde ret til helligdagsbetaling, men forudsætningen var, at man var i arbejde dagen før og dagen efter helligdagene. Vi havde en færges, der skulle være færdig til jul - men så fyrede de en hel del en 4-5 dage før jul for at spare helligdagsbetalingen.

Dengang var der allerede kommet så meget styr på tingene, at tillidsmanden i forvejen fik besked om, hvornår der skulle ske afskedigelser. De kom og sagde:

- Der er jo ikke mere at lave, og vi bliver nødt til at afskedige så og så mange.

De vidste godt, at så skulle de have lavet overarbejde.

Da jeg fik den besked gennem en af værkførerne, sagde jeg til ham:

- Nå, Frederiksen. I vil spare helligdagsbetalingen?

Ja, det kendte han ikke noget til.

- Nej, men nu skal jeg sige dig noget: Vi er på tomandshånd her, og hvis du siger noget bagefter, så siger jeg, det er løgn. Men jeg kan godt sige dig, at I får ikke lavet så meget som ½ times overarbejde bare for, at færgen skal være færdig. Så kan I jo spare jeres helligdagsbetaling og betale det i dagbøder.

- Nå, sagde han.

- Ja, sagde jeg. Men sådan ser det altså ud. Jeg skal love dig, at jeg godt kan holde styr på dem. Der bliver ikke lavet noget overarbejde.

Nu vidste de jo af tidligere erfaring, at det passede. Der kom ikke én afskedigelse. Dælen rendeme ikke en eneste.

Hen på sommeren i 1957 ville vi have vores reglement om smudstillæg ændret. Det havde ikke været ændret i lang tid, og vi ville have satserne forhøjet i forhold til den udvikling, der skete på lønområdet. Det var tillæg for forskellige beskidte arbejder ombord - både i bundtanke og i røgkamre og i skibsmotoren, hvor vi gik ind midt i sølet.

Det ville de ikke gå med til. Det var igen Jeppesen, der kom herover som mæglingsmand for forbundet. Så sagde jeg til ham:

- Hør, hvad vil du gøre ved det der?

- Ja, det ser jo ikke godt ud, sagde han.

- Nej, men tag nu at sige til dem, at de vil stå sig ved at lave en ny aftale. De kan også selv se, at det smudsreglement ikke duer mere.

Så blev der lavet en ny aftale. Det lyder måske lidt mærkeligt, når jeg fortæller, at dem bliver der lavet mange af på mæglingsmøder. Men arbejdsgivernes repræsentant kan ikke strække sig ret langt ud fra de direktiver, han får fra Arbejdsgiverforeningen. Der er grænser for, hvad han må lave af forlig, og så sker

der tit det, at man på mæglingsmødet laver et forlig, der ikke bliver skrevet ned. Så kan man sige, det er uholdbart. Men nej, det er såmænd ikke uholdbart, for hvis det ikke bliver overholdt, kan man jo ikke lave sådan nogle aftaler senere hen. Det er klart.

Så kom Jeppesen tilbage og sagde:

- Vi kan sgu ikke forhøje det smudstillæg, men derimod er firmaet villigt til at levere arbejdstøj.

- Nå? Er det kun, når det er beskidt arbejde, eller er det til det hele?

- Firmaet er villigt til at levere arbejdstøj, som man får vedligeholdt og vasket. Det er sådan en slags kompromis.

Jeg snakkede med min bestyrelse om det, og de sagde:

- Ja men lad os så bare få en ende på det, for det kan godt nok gå lige op for dem, der arbejder ombord, men set samlet er det et vældigt fremskridt.

Så lavede vi aftalen. Mæglingsreferatet lød:

- Enighed kunne ikke opnås. Parterne forbeholdt sig sin stilling.

Nu ved jeg ikke, om der har været en aftale. Det har der nok ikke. Men firmaet må altså have haft en formening om, at det kunne de blæse på, uden at der skete noget ved det. For da aftalen skulle til at effektueres, kom der intet arbejdstøj. Da man gik i kødet på dem, sagde de:

- Der er arbejdstøj i sædvanligt omfang.

Det vil sige, at når nogen skulle ind i en krumtap, fik man udleveret noget olieovertrækstøj, som olien ikke kunne bløde igennem.

- Andet er der ikke. Du gik jo selv med til det.

Så måtte jeg i kødet på driftsingeniøren.

Nej, han havde ikke lavet en sådan aftale. Der skulle selvfølgelig udleveres arbejdstøj i sædvanligt omfang.

Så fór jeg jo til bestyrelsen for klubben. De var jo lidt betænkelige:

- Ja, du kommer og siger, du fik et resultat. Men hvad fik du i grunden?

- Ja, der står godt nok ikke noget.

Vi fik så et nyt mæglingsmøde om mæglingsreferatet:

- Hvordan skal mæglingsreferatet forstås?

- Det skal da forstås, som der står.

- Jamen, hvad så med aftalen?

- Aftalen er, at der skal udleveres arbejdstøj i sædvanligt omfang.

Dér stod man så. Nogle af dem, man ellers kunne støtte sig til, var blevet fyret - ikke på én gang, men en efter en. Så jeg var klædt helt af.

Jeg har aldrig før hørt, at man er løbet fra en mundtlig aftale. De holder. Men den her holdt ikke, og så var der frit løb. Jeg blev smidt af som tillidsmand i 1957.

Dagen efter den aften, hvor jeg var blevet smidt af på et klubmøde, kom værkføreren og sagde:

- Ja, der er jo ikke mere til dig at lave her. Du har jo de to ugers opsigelse, men derefter har vi ikke mere til dig at lave. Du skal flyttes ind i værktøjsburet.

Det er der, hvor man udleverer værktøj. Det var et af de steder, hvor nogle af basseralderne og kuglerne var blevet udformet. Hvis jeg var kommet derind, var jeg kommet korporligt op at diskutere med en af dem, og så havde det jo været helt forfærdeligt.

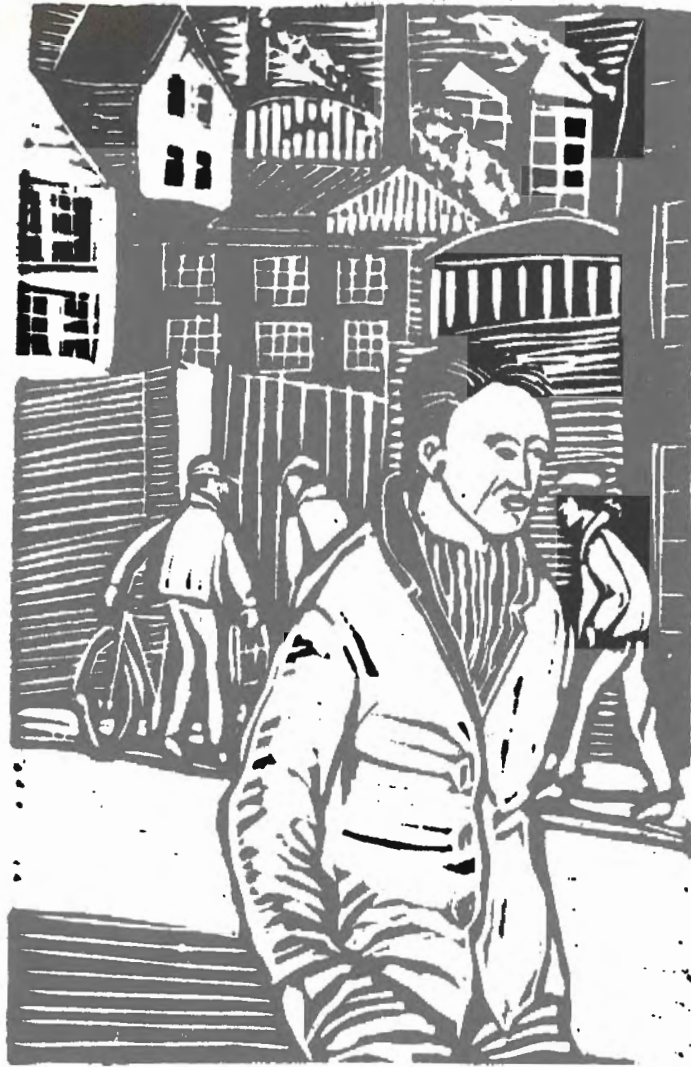
I stedet gik jeg over til mesteren på Dokken og sagde:

- Ja, jeg er jo smidt ud, men skal være her i to uger. Nu vil de fandeme have mig ind i værktøjsburet. Men ved du hvad? De knaster derinde kan jeg ikke med. Har du ikke noget, jeg kan komme over og lave her i de to uger?

- Jo, det kan du godt, sagde han. Du kan komme over på nybygningen. Så kommer du på skiftehold.

Efter to uger på skiftehold blev jeg fyret. Sådan spændte det af.

Så gik jeg arbejdsløs hele vinteren. Jeg kunne ikke få noget arbejde. Men så havde jeg fået at vide, at på Seest Maskinfabrik manglede de en drejer, fordi en



af drejerne var blevet hentet af politiet på grund af et forhold til en mindreårig. Det var selvfølgelig beklageligt nok, men han skulle jo altså ind at sidde. Han blev heller ikke løsladt, inden han skulle afsone, så jeg gik derned og søgte arbejde som drejer og sagde:

- I mangler jo en mand.

- Ja, sagde han.

Han kiggede sådan, og så sagde han:

- Men det får du altså ikke. Jeg kan ikke tage dig.

Du må selv vide, at du er blokeret.

- Nå, er jeg det?

- Ja, sagde han. Men det må du jo vide?

- Nå ja, sagde jeg. Det er der jo så ikke noget at gøre ved. Men det vil du jo ikke stå ved nogensteder?

- Nej, det kan du tro, jeg ikke vil.

Og så var den ikke længere. Jeg gik arbejdsløs hele vinteren og hen på sommeren.

Jeg havde så mit fotografiapparat. Jeg fik noget at lave for en cementfabrik nede i Skanderborg. Jeg skulle tage en hel del billeder af færdige produkter, for eksempel af cementrør i forskellige størrelser, der var stablet pænt op.

Sådan havde jeg noget, der kunne holde den værste nød og elendighed fra døren. Det var nu ikke sjovt.

Om sommeren i 1958 fik jeg tilbud om en friplads på International Arbejderhøjskole i Moskva i 3 måneder. Den tog jeg imod. Det var jeg faktisk glad for. Jeg var 44-45 år dengang og var kommet ud af skolen, da jeg var 14 år. Og selv om 44-45 år ikke er nogen høj alder, var det faktisk meget besværligt.

Vi havde 6 timer hver dag, og bagefter havde vi sgu 2-3 timer med litteraturhenvisninger, som vi skulle have gennemløjet. Det er ikke så sjovt for en, der er vant til en brølende tilværelse og til at røre sig, at komme på et sådant kursus, der var tilrettelagt efter, at vi skulle være et godt stykke over gennemsnittet og skulle have det hele kørt igennem.

De havde fået fat i nogle fine lærere på kurset. Vi var en halv snes: Ingmar Wagner og Poul Emanuel, Leif Larsen og Arne Larsen var nogle af dem. Stig Suhrlund var tolk for os, og så kilede vi ellers på. Det var godt.

Jeg har før nævnt lidt om, at jeg var 10-12 år, da vi fik lærerinden i skolen. Det her var noget i samme stil. Det var kraft knuseme godt.

Vi var nok blevet overvurderet en hel del, for det var faktisk uforskammet, så gode lærerkræfter, de havde fået fat i til at forelæse - både i politisk økonomi, i filosofi, i arbejderklassens historie og i revolutionshistorie.

Det var måske også lidt uvant i forhold til, hvad der efterhånden er blevet en praksis inden for partilivet: når noget skal begynde på et bestemt tidspunkt, kommer folk daldrende et kvarter, 20 minutter, ½ time senere.

Når vi skulle begynde klokken 9 - og nogle kom sådan en 5-10 minutter efter klokken 9 - sagde vores filosofilærer den anden dag, vi havde ham:

- Mine herrer! Jeg kommer hér klokken 9, og jeg vil ikke sidde og vente på Dem. De vil vel heller ikke sidde og vente på mig. Vi begynder klokken 9, og hvis vi ikke kan begynde klokken 9, må De have fat i en anden lærer, for så er det ikke mig, der underviser her mere.

Han var det fineste og mest dannede menneske, man kan forestille sig. Han var general. Ikke af den type, vi kender herhjemme.

For fanden: klokken 9 skulle man jo sagtens kunne klare at være der. Men det gik nu ellers fint på holdet. Der var ingen, der skulle sendes hjem før tiden.

Men vi havde jo nogle problemer med Arne Larsen, der senere blev folketingsmand for SF. Vi kunne jo godt mærke derovre - i 1958 - at der var noget, der brændte på. Men der blev nu holdt sammen på holdet, så det gik jo. Vi kom ordentligt og manérligt hjem igen.

Hjemme igen fik jeg jo ikke noget arbejde. Det brændte mere og mere på. Så fik jeg tilfældigvis at vide af en arbejdsmand, jeg havde arbejdet sammen med på Dokken, at smeden i Brabrand manglede en mand, der kunne lave dampmaskiner. Det var i 1959.

Det kom sig af, at han havde en del arbejde for amtsvejvæsenet. Dengang havde man endnu en 4-5 af de gode, gamle damptromler. Så jeg stæsedede ud til smeden i Brabrand og sagde, at jeg kunne lave dampmaskiner.

Jaeh, kunne han nu regne med det?

- Det ved jeg ikke, sagde jeg. Du kan jo ikke regne med andet, end hvad jeg siger. Men i løbet af en 8 dages tid kan du jo se, om jeg kan lave dampmaskiner eller ej.

Jeg kom så til at lave nogle vejtromler, som havde stået hele vinteren og skulle være klar til foråret. Det var sådan set godt arbejde. Jeg tænkte:

- Du må da for fanden kunne vride dig ud af den sortlistning? Nu bliver du nødt til at tænke dig om.

Så havde jeg slået begge ørerne ud. Jeg vidste, at de manglede drejere på Højbjerg Maskinfabrik. De lavede tiplad til lastbiler og mobilkraner. En midt-dagsstund ringede jeg derud og sagde:

- Jeg vil gerne tale med en af de værkførere, der har med ansættelse at gøre.

- Ja, nu skal jeg stille om.

Jeg spurgte:

- Er det dig, der har med ansættelse at gøre?

- Ja, det er det.

- Nå. Det er fordi, jeg søger arbejde som drejer, sagde jeg så. Jeg kan også tage derud, men kun hvis I har brug for nogle drejere. Derfor ville jeg lige spørge om det først?

- Jo, kom bare, sagde han. Vi har brug for folk, og hvis du skulle kende en anden drejer, kan vi godt bruge en mere.

- Nå, det er helt i orden, men jeg har altså arbejde bare ikke som drejer. Det er mit fag. Jeg skal lige

kigge ud efter fyraften.

- Ja, hvad hedder du? sagde han så.

- Jeg hedder Henry Mogensen.

- Hvad satan! Er det dig?

- Ja, det er mig. I havde ikke noget, da jeg var der sidste gang.

(Da havde de taget nogle ind lige bagefter).

- Men det har I altså nu, sagde jeg så. Nu kommer jeg ud og snakker i aften.

Nå ja, der var jo så ikke noget at gøre. Jeg kom i arbejde.

Jeg var der i 7 måneder og arbejdede på skiftehold. Det var på timeløn. Jeg skal nok vogte mig for at sige, hvordan der er derude nu, for det kender jeg ikke noget til. Men jeg har dølen bankeme aldrig været et sted, hvor jeg har knoklet sådan, som jeg gjorde derude. Det var ikke på akkord, så det var ikke for at holde akkorderne. Men allerede dengang var det sat i system med serieproduktion. Når man får 120 cylindre eller 120 stempler, og han, der står bagved eller ved siden af én, også har det, er man bare nødt til at lave lige så mange som ham. Tempoet var givet på forhånd. Gud fri os vel, hvor var det et knokkel. Jeg kan godt forstå - sådan har jeg aldrig haft det, hverken før eller siden - at nogle er kede af at komme på arbejde. De tænker:

- Var det dog bare fyraften.

Altså når de kommer om morgenen. Men sådan havde jeg det sgu. En aften, jeg kørte hjem ved 2-tiden, tænkte jeg ved mig selv:

- Det her kan du ikke holde til til dine dages ende. Her må du se at komme væk fra snarest muligt.

Nu bliver det lavet anderledes. Men når vi havde stået og drejet de stempler af til hydraulik på 60, 70 og 80 millimeter, og som var en 600 millimeter lange, havde vi en tolerance på 2/100, der skulle holdes, med hensyn til at de var cylindriske og med hensyn til ovalitet. Det vil sige, at når man har 2/100 at løbe på - 1/100 over eller under nullet - vil det sige, at



overfladen skal være glat. Ellers forsvinder den 1/100 ud i den blå luft. Så kan man jo ikke måle den.

Der sker også det, at når man kommer om morgenen, hvor drejebænken er nogenlunde kold - men ikke koldere end den sagtens kan arbejde - bliver den varm op ad dagen. Og så forandrer den lidt karakter. Emnet begynder at blive større i den ene ende end i den anden. Det skal man justere for. Man bruger faktisk hele sin viden, hele sin fysik og opmærksomhed på de stykker arbejde. De stjæler simpelthen 8 timer af ens tilværelse, men de stjæler meget mere. Det tager lang tid, inden man generhverver det, som man har mistet. Man er færdig, når man er færdig med arbejdstiden.

På den måde kan man dæleme slide folk op, uden at der er akkord. Jeg tror, det er værre nu, fordi maskinerne bliver konstrueret til at bestille mere og mere. De bestemmer faktisk tempoet.

Det hører med til akkordsystemerne, at man laver metodestudier og frekvensstudier. Når det drejer sig

om en stor produktion, prøver akkordsætteren altså at finde frem til stadig bedre metoder. Ud fra frekvensstudier har man så sat akkorden. Men så hører det med til vore aftaler, at hvis metoden ændres, skal der sættes en ny akkord. Det vil sige, at han, der er en dygtig hund og har nogen erfaring, holder noget af sin viden tilbage - både med hensyn til metoder og til arbejdsgang. Når han så skal arbejde på akkorden, bruger han sin viden.

Men så er der bare det ved det, at det kan jo ses og kontrolleres. Så forlanger man bare, at der skal tages nye metode- og frekvensstudier. Sådan stjæler man folks viden og erfaring ud af dem. Simplethen:

Jeg ved ikke, hvordan det går nu på Konfektionsfabrikken Tage Vanggård. Men jeg ved, at for en snes år siden var det bare sådan, at de normer, der gjaldt, var faktisk sat af dem, der arbejdede på halvtid. Det kan endda gå, når de skal arbejde 4 timer, men hvad så med dem, der arbejder hele dagen?

Så skete det hverken værre eller bedre, end at en, jeg havde arbejdet sammen med et andet sted, fortalte mig, at han havde fået arbejde ved Frichs. Jeg havde jo altid tænkt mig, det var et sted at få smidt hestehoven indenfor. Der måtte kunne laves noget.

Han kom og fortalte mig, at han havde fået arbejde ved Frichs, men nu havde han også fået arbejdeovre på Fyn, og det ville han hellere have. Derfor vidste jeg, at de skulle have en drejer, så jeg tog derud klokken 6 om morgenen og sagde til portneren:

- Jeg søger arbejde og har hørt, at I har brug for en drejer. Men det kan du jo ikke afgøre, så jeg skal lige tale med værkføreren.

Ja, men nu skulle han lige kalde på Eliassen, og Eliassen kom over. Han skulle have at vide, hvor jeg havde drejet før i tiden, og hvad jeg kunne lave. Jeg lagde jo ikke fingrene imellem. Jeg fortalte, jeg havde været på en værktøjsmaskinfabrik og havde arbejdet på Dokken osv.

I stedet for at gå ind og trække skuffen ud for at

se, hvem han ikke skulle tage, sagde han;

- Den er fin. Du kan begynde her i morgen.

- Det er jeg ked af, sagde jeg. Kan jeg ikke begynde i overmorgen, for jeg har arbejde og kan ikke lide bare at stryge. Jeg vil godt lige have en dag til at sige op.

Dagen efter kom der et brev til mig - ikke med posten, men med et bud fra Frichs. I det stod, at på grund af ændrede forhold kunne den aftale om ansættelse desværre ikke effektueres.

Jeg sad i bestyrelsen dengang. Jeg fór ned til formanden, Georg Sørensen:

- Nu har I snakket om, at der ikke er noget at gøre ved de sortlistede. Se hér. Bare kil på!

Nå ja, det måtte han så gøre. Han satte sig i forbindelse med Hans Rasmussen, der var forbundsformand. Den var jo oplagt. Det var ikke til at slippe udenom.

Om eftermiddagen kom der så besked om, at jeg bare skulle møde op til den aftalte tid ude ved Frichs næste morgen. Jeg mødte op:

- Ja, hér er jeg så.

- Jamen, De skulle jo ikke komme.

- Nej, men jeg kommer alligevel, for jeg er blevet ansat her.

- Nej, sagde han. For jeg må jo holde mig til det, jeg har fået besked på.

- Nå. Men så sætter jeg mig over og venter ved portneren, for der må jo kunne gives en anden besked.

Der sad jeg så. Så gik jeg over i varimestuen og ringede til Georg Sørensen. Han sagde:

- Nu skal du endelig blive derude, for der er hastemøde med Arbejdsgiverforeningen. For her har vi et eksempel på sortlistning, og det vil Arbejdsgiverforeningen ikke have.

Noget efter kom portneren og sagde, jeg hellere måtte sætte mig ned til ham, så jeg var lidt nærmere ved døren. Men lige før middag kom overværkfører og sagde:

- Ja. Der er jo altså truffet en aftale om, at De skal i arbejde, selv om vi ikke har brug for nogen. Så De skal alligevel i arbejde. Sådan er vi.

Jeg fik senere at vide, at det var en besked fra Arbejdsgiverforeningen. De havde altså bare at tage mig. Derfor kan jeg gå rundt og sige:

- Jeg er den eneste, der er blevet ansat et sted på arbejdsgivernes forlangende.

Men historien om Frichs er sjovere endnu, for over middag kom værkføreren og hentede mig:

- Nu har vi så fundet en maskine til Dem.

Så kom jeg ned til en ganske lille revolverbænk, der ikke havde været arbejdet på de sidste 8-10 år. Den stod i et hjørne af værkstedet. De satte mig til at dreje 3/8 spændeskiver. Det er en rund brik med et hul i, og man plejer at købe dem ved grossisten, hvor de er stanset ud. Jeg er lige ved at tro, de har 3/8 spændeskiver endnu. De havde regnet med, jeg ville rende. Da jeg kom, kunne jeg dårligt finde håndtagene for spindelvæv og støv og skidt og møg.

Jeg stod og drejede spændeskiver i 3 uger. Jeg tænkte:

- Det er fandeme lige meget. Lad os se, hvad de vil gøre ved det.

Så en dag kom værkføreren og sagde:

- Ja, Mogensen. Nu har vi spændeskiver nok. Der er en drejebænk ledig hernede, og vi har ikke haft noget arbejde til den før. Men det har vi nu, så flyt bare ned til den.

Så flyttede jeg. Det var som at blive forfremmet fra neger til hvid mand. Magen til drejebænk har jeg aldrig stået ved. Den var ikke mere end et par år gammel og var af det fineste, tyske fabrikat, der kan fås: V. D. F. Hvis man skal sammenligne med biler, svarede den til en Bentley eller en Jaguar. Det var faktisk det rene svir at komme til at stå og lave noget ordentlig arbejde. Gu' var det da seriearbejde, men alene sådan en drejebænk kan lave alting.

Jeg har for eksempel drejet gevind, der sidder på koblingen mellem jernbanevogne. De runde gevind

har jeg lavet utallige af. Og jeg har lavet startluftarmaturer til store dieselmotorer. De armaturer skal være præcise, være så blanke og glatte, at de ikke kradser fast i hinanden, når det bliver drejet og betjent.

Lad mig fortælle lidt om besætningen. Mage til skovsnegle har jeg aldrig truffet nogen steder. Jeg har dog ikke været på Centralværkstedet, men hørt meget om det.

For det første var der nogle, der var eventyrligt dygtige til faget. Jeg er selv en dygtig drejer, men i værktøjsafdelingen var der et par drejere, som godt nok ikke var særligt hurtige. Men hvis jeg skulle have lavet det, de lavede, var det lige meget, om jeg skulle lave det hurtigt eller langsomt, for jeg kunne bare ikke lave det. De var kraft knuseme nogle kapaciteter, som man skal lede længe efter, men de fik bare ikke ret meget for det. Nå ja, der er ingen, der er uerstattelige, men de kunne deres kram.

Allesammen var godt klar over, at de var dygtige - også de, der ikke var det. De betragtede Frichs som noget nær byens navle, centrum for det hele, og de havde det godt. Her havde man nogle ordentlige akkorder.

For det andet var der selvfølgelig også en tre stykker, der havde perspektiv med sig selv og gerne ville have været værkførere. Det var de så ikke blevet, når en værkførerstilling fra tid til anden skulle besættes. Men så havde de da anskaffet sig en kittel, og mens vi andre gik rundt i overalls og kedeldragter, gik de rundt i kittel. Så var det, lige som de var lidt.

Der var en sliber, der var en dygtig hund. Han skulle slibe et pinolrør ud for mig, fordi det havde taget nogen skade af ham, der havde stået ved drejebænken før. Det er konisk. Da han havde slebet det til, og da jeg havde prøvet med en konus, satte jeg noget mørkeblåt på. Det er en meget, meget fin, tynd farve. Så drejer man lige så stille, og hvis den passer, skal den farve blive slidt af over det hele. Det blev den ikke. Så gik jeg op og sagde:

- Ja, det er godt nok med den konus, men den passer ikke.

Så fløj han jo helt op. Han havde fandeme slebet ud efter prøvedorn og alt det der.

- Ja, det kan godt være, sagde jeg. Men så må der jo være noget i vejen med prøvedornen, for den passer altså ikke efter konussen. En helt ny konus.

Der var et helvedes cirkus med ham, men han måtte jo altså til at slibe den om. Det tilgav han mig aldrig.

Når man skulle have slebet dem af sine stål, der var skæremetal på, skulle man over i værktøjsafdelingen. Der var der også et par indbildske knaster, der havde hørt en hel del om mig. De prøvede jo at drille, når jeg skulle have noget slebet, ved at sige:

- Ja, du kan komme igen om en time eller sådan noget. Vi har ikke tid til at slibe lige nu.

Da jeg havde prøvet det et par gange, tog jeg en avis med derover. Da han sagde, at det varede en times tid:

- Nå. Men det gør ikke noget, sagde jeg. Så læser jeg avisen hér.

- Læser du avisen hér?

- Ja, det gør jeg sgu.

- Jamen, har du ikke akkord?

- Jo, men da jeg sagde til værkføreren, at jeg somme tider måtte stå og vente på stålet herovre, når jeg skulle have det slebet, lavede vi den aftale, at det skriver jeg bare på timeløn. Så skriver jeg bare »slibning af stål«, og så gør det ikke noget.

Det hjalp jo. Det er klart. Det hjalp lige med det samme.

Efter et års tid havde jeg lugtet sådan lidt til forskellige ting rundt omkring på værkstedet og havde fundet ud af, hvad folk tjente. Der var en del, der havde timeløn, men der var også meget akkord.

Vi har noget, der hedder forbundsstatistik, og som kommer hver kvartal. Deri står faktisk, hvad de har tjent på hver eneste virksomhed landet over i det

kvartal. Jeg gjorde det til en vane, hver gang jeg havde været til bestyrelsesmøde på afdelingskontoret, at tage en 7-8 forbundsstatistikker med. Dem stak jeg sådan ud til en 7-8 forskellige mennesker, som jeg vidste kunne deres kram og var glade for at være ved Frichs. Så sagde jeg:

- Her. Jeg har fået en forbundsstatistik i overskud. Kunne det interessere dig at kigge lidt i den?

Han bladrede jo om til Århus og frem til Frichs og Sabroe og Højer og Kamstrup Termometerfabrik, og hvad det nu kunne være. Så kunne han jo se, at han blev snydt - at sådan en dygtig hund som han ikke tjente så meget som de skvadderrøve, der var ved Sabroe og Højer og andre steder.

Da det havde stået på i vel et års tid, begyndte der på klubmøderne at blive røre om, at vi skulle jo have rejst et lønkrav. Jamen, det var der jo ingen grund til, for firmaet regulerede det af og til selv, så vi fulgte med, uden at man behøvede at gøre noget særligt ud af det. Men det blev mere og mere trekantet. Efterhånden blev det besluttet, at nu skulle der fandeme rejses et lønkrav.

For at det skulle være noget, der var hug- og stikfast, pålagde vi kassereren - ud fra forbundsstatistikken - at samle lønoplysninger fra lignende virksomheder landet over for at se, hvordan vi lå i forhold til dem. Dengang havde vi en cirka 8 kroner i timen. Efter at han havde samlet dem ind, og de var blevet præsenteret på et klubmøde, blev det bestemt at rejse et lønkrav, der forlangte akkorderne forhøjet med 25 procent. Det var tillidsmanden ikke så glad for. Det var ikke realistisk.

Det kunne jo ikke efterkommes. Det blev givet videre til fagforeningen, og der var jo syn for sagn. Så blev det besluttet, at så siger man akkorderne op. Det vil sige, at så bliver samtlige akkorder sagt op, og så skal man til at forhandle om nogle nye. De havde afvist forlangendet på 25 procent, og så siger vi akkorderne op. Det er overenskomstmæssigt, og da opsigelsesfristen var til ende, havde vi så ingen

akkorder. Så blev vi jo sat på timeløn - det vil selvfølgelig sige forbundets laveste timeløn.

Så bestemte vi, at det kunne de godt gøre. Men så kunne vi jo så sammenligne timelønnen med akkorderne, og så kunne vi regne ud, hvor mange styk vi skulle lave i timen, så antallet kom til at passe med den nye timefortjeneste. Men det er faktisk svært, for det vil sige, man skal til at arbejde langsomt. Værkføreren pisker rundt. Det med at strejke er, hvad det er. Men at arbejde langsomt fordrer faktisk en hel del af dem, der bestyrer det. Der var også nogle slamberter, der ruskede i tøjret. Så overfaldt de mig, fordi jeg kan godt arbejde sådan. Ork, der fløj nogle spåner, der var helt blå, ud af drejebænken. Men jeg fik bare ikke lavet noget. Ingen kunne komme og sige, man ikke lavede noget, men det blev bare ikke til noget.

Vi satte en indsamling igang på de øvrige af byens virksomheder til støtte for de arbejdere, der var gået ned i timeløn ved Frichs. Men den gik altså ikke rigtig. Inde i lokomotivværkstedet og ovre i kedelsmedien ville de ikke støtte drejerne og maskinværkstedet, fordi vi i forvejen tjente mere end dem. Og nu havde vi oven i købet rejst lønkrav. Det var en af årsagerne til, at når ikke engang de støttede os, ville man heller ikke ude i byen.

Det kunne selvfølgelig ikke blive ved med at gå. Så blev der erklæret strejke lige midt i overenskomstperioden. Vi havde jo ingen overenskomst og kunne ikke få en om de nye akkorder. Så lavede vi en strejke, der varede en tre uger.

Det var en lovlig strejke. Kære venner: strejken var ikke ulovlig! Tillidsmanden blev interviewet af fjernsynet og så ud, som var han 25 store undskyldninger. Det var skam fuldt lovligt, og når vi nu var bagefter, måtte vi have rettet noget af det op. Der var ingen slinger i valsen.

I den sidste ende blev der holdt et 10-mandsmøde. Firmaet gik med til at lægge 10 procent på de gamle akkorder, men vi kunne ikke få de 25 procent.

Fremtidige akkorder skulle sættes ud fra det grundlag, der nu var gældende, så det var såmænd ikke så helt tosset.

På et tidspunkt kom der en ny akkordsætter. Det er klart, at sådan en sølle skiderik med det samme skal bevise over for firmaet, at det er et stort held, de har fået fat i lige netop ham. Der blev en helvedes masse spektakler med ham, for han tilstræbte jo at sætte akkorderne lavt.

Men han havde ingen forstand på at sætte akkorder. Somme tider lå de så urimeligt lavt, at man havde fat i tillidsmanden og fik forhandlinger. Somme tider var de til den anden side, og så var der jo ingen, der sagde noget.

Jeg havde nogle aksler til nikketøj, jeg skulle lave. Det var et halvt hundrede stykker. Så sagde jeg til akkordsætteren:

- Du, jeg har lige fået de her aksler, og dér er en tegning. Jeg skal lige have en akkordseddel.

Ja, Nu skulle han gå ind og regne den ud.

Så sagde jeg:

- Nej, det behøves ikke, for det her er en gammel akkord, og du skal bare ind og lægge 10 procent til.

- Nå, sagde han. Nå. Jamen nu skal du få en seddel om en times tid.

Så kom sedlen. Den gamle akkord var på 6 kroner pr. styk. På sedlen stod der 5,55 kroner. Jeg sagde:

- Jamen, det hører ingen steder hjemme. Jeg skal have 6,60 kroner for dem der.

- Nej, sagde han. Jeg har regnet dem ud til 5,55.

- Ja, sagde jeg. Det har du sgu. Men du skal ikke regne noget ud. Den gamle skal forhøjes med 10 procent, og det er det, jeg skal have.

Ja, det kunne jeg altså ikke få.

Så kiggede jeg lidt på ham:

- Du kan jo ikke regne en akkord ud.

Ja, nu ville han ikke have nogen frækheder.

- Det skal du heller ikke få. Men jeg skal bevise, du overhovedet ikke kan regne en akkord ud: hvis

jeg nu ikke får de 6,60, tager jeg akkorden til 5,55. Så holder jeg 9 kroner i timen på den.

- Holder du 9 kroner i timen, når du siger, akkorden ikke duer?

- Ja, det holder jeg. For jeg kan sagtens holde den pris. Jeg skal sige dig noget: du kan ikke regne en akkord ud. Den rigtige pris er 3,50. Men jeg skal nok holde 9 kroner i timen på den gamle akkord. Så kan du jo stå model til det, hvis du gerne vil det.

Nå. Men se - det var jo en helt anden snak. Hvis jeg gik hen og holdt 9 kroner på den, ville firmaet jo med det samme sige:

- Jamen, hvordan i alverden kan akkordsætteren regne en sådan akkord ud? Det er jo helt ad hækkelfedt til. Han duer ikke til det.

Jeg gik altså bare lige over i modpartens problemstilling. Så fik jeg selvfølgelig akkorden på de 6,60 kroner. Det kunne han roligt give. Der ville aldrig ske ham en skid ved det.

Efter strejken vidste firmaet jo godt, hvor ondet havde sin rod. Men man kunne ikke bare gå hen og sige:

- Den slags skal vi ikke have mere af her. Ud med ham.

Næh, så venter man lidt, og da der var gået 4-5 måneder, var der ikke noget at lave, og man blev nødt til at fyre en halv snes stykker - og det gjorde man. Jeg var selvfølgelig iblandt dem. Det var der ikke noget at gøre ved. Da der så var gået en måneds tid, tog man de andre ind lige så stille, en efter en - og så var de på plads. Men jeg gik igen arbejdsløs.

I slutningen af 50'erne og begyndelsen af 60'erne havde man fået et politisk spørgsmål ind i fagbevægelsen. Det var spørgsmålet om folkepensionerne. De er ikke for høje i dag, men dengang var de så lave, at folk frygtede for at komme på folkepension. Der voksede en erkendelse frem om, at der da nok var nogle, der kunne klare sig, fordi de havde haft

mulighed for at spare noget op til deres alderdom - men det havde man ikke haft i arbejderklassen. Det var hovedsageligt arbejderne, der led under den lave folkepension, og det måtte der gøres noget ved.

Fra politisk hold lavede man - i forbindelse med overenskomstfornyelsen i 1963 - en genistreg. Man fremlagde et forslag, som skulle tilgodese især arbejderbefolkningen, så den kunne få en klat oven i folkepensionen. Det blev til Arbejdsmarkedets Tillægspension, ATP. Der skulle skabes en fond med bidrag både fra arbejderne og arbejdsgiverne. Arbejderne skulle bidrage med $\frac{1}{3}$ og arbejdsgiverne med $\frac{2}{3}$.

I fondens bestemmelser stod, at det opsparede beløb skulle anbringes i værdipapirer og aktier som risikovillig kapital til betrængte erhverv, der ikke kunne rejse kapital på anden måde. Og fondens afkast skulle fordeles en 15-18 år senere eller sådan noget.

Det var faktisk forfærdende, fordi man byggede på noget psykologisk. Jeg ved, at når jeg snakkede med mine kolleger på Frichs og sagde:

- Det her er for groft!

Så sagde de:

- Jamen, synes du da ikke, at vi kunne trænge til at få noget oven i folkepensionen?

- Jo, det synes jeg. Men man kunne da forhøje folkepensionen for lønmodtagere - eller lave en anden begrænsning. Nu skal vi selv til at betale.

- Nej, det her er godt. Og når det først kommer til at virke, kommer arbejderne til at få en alderdom, der er på lige fod med alle andres.

Det kan man ikke bebrejde dem, der bliver taget ved næsen. Man skal aldrig blive gal på ofrene, men gerningsmændene kan jeg ikke tage. Det var et frækt nummer, for når man satte sig ind i bestemmelserne, kunne man godt se, hvordan det kunne lande. Det vil sige: det kunne jeg nu ikke helt. Jeg havde ikke forestillet mig, det blev så voldsomt, som det blev.

Men der ligger nu 40 milliarder i ATP-fonden, og dem er der jo nogle, der har kig på. Det er klart. Og

det med, at det skal være »risikovillig kapital«, hvad er det i grunden? Jo, det vil sige, at når et firma mangler likvide midler for at kunne fortsætte, og deres bankforbindelse efter at have undersøgt firmaets økonomi siger;

- Nej. Der skal vi ikke have mere klinket. Hvis vi kan få det hjem, vi har til gode - og det kan vi nok ikke engang - skal vi være mere end glade.

Så kan ATP-fonden komme til at træde til som »risikovillig kapital«.

Nu siger jeg, der ligger 40 milliarder nu. Det kunne jeg sgu godt nok ikke forudse i 1963 - det skal siges. Og jeg har været med fra starten af og får godt 2.300 kroner om året fra ATP-fonden. Det er da noget, der batter, ikke sandt? Nu har der jo godt nok været inflation hele tiden siden 1963, men alligevel er 40 milliarder et beløb, der batter noget i nationaløkonomisk henseende. En hvilken som helst finansminister vil jo slikke sig om munden og logre med halen ved udsigten til, at man kan begrænse lønmodtagernes købekraft med 40 milliarder. Det er jo sagen.

I 1959 var jeg igen valgt ind i fagforeningens bestyrelse, men nu, i 1963, var jeg ikke mere tillidsmand. Jeg havde ikke baglandet i orden og røg ud ved den næstfølgende generalforsamling.

Om min arbejdsløshedssituation sagde jeg til mig selv:

- Den er ikke nem at stå model til. Nu har du vredet dig ud af arbejdsløsheden nogle gange, og du har ikke lyst til at blive ved med at gå arbejdsløs.

I Grenå var en stor historie under opførelse: Kvælstoffabrikken. Der fik jeg arbejde. Vi var mange her fra byen, der kørte derop, og de havde også folk fra Randers og Bjerringbro og helt fra Hadsund. Både rørlæggere og smede. Jeg sagde:

- Jeg er vant til at arbejde med højtryk. Det har jeg gjort både ved Sabroe og ved Frichs.

De havde et tryk helt op til 400 kilo. Det er uma-

nerligt højt.

Vi arbejdede ikke om lørdagen. Det arbejdede vi ind de øvrige dage i ugen, så det var altså tidligt op om morgenen. Det tog det meste af en times kørsel både frem og tilbage.

Det firma, jeg arbejdede for, var faktisk et engelsk firma, der havde opstillingen af instrumenter til at måle processen med. Det var både en måling med luft og en måling med elektricitet. Vi havde målingen med luft, der viser forandringen i trykket.

Der var mange mennesker. Fandeme en stor historie. Det var omtrent ligesom et olieraffinaderi.

Der var ingen tillidsmænd - hverken for ufaglærte eller for faglærte af nogen som helst slags. Det havde de forstået at undgå. De havde fyret folk og roket rundt med dem indbyrdes, så de ikke kunne vælge tillidsmænd. Vi fandt ud af, at vi måtte vælge en i et snuptag. For at der ikke skulle ske noget uforudset, ville vi vælge ham den næste dag.

Den næste morgen, da vi kom, startede vi med at holde møde i skurvognen. Vi valgte en tillidsmand, og det blev så mig.

Da jeg havde været tillidsmand et par måneder, blev jeg fyret. De ville ikke have nogen tillidsmand dér. Det blev så begrundet med mangel på materialer. Der var mangel på de kobberrør, vi brugte. Ganske vist hang der inde på lageret den ene rulle ved siden af den anden.

Jeg fattede op til afdelingsformanden i Grenå og sagde:

- De har fyret tillidsmanden derude.
- Nå? Det kan de ikke.
- Nej, det kan de ikke. Det er altså mig. Men hvad gør vi?
- Ja, hvad gør I?

Det var en, der hed Emil. Jeg kunne godt lide ham. Så sagde han:

- Der er kun en ting at gøre, og det må I ikke. Det er, at I nedlægger arbejdet. Kan I gøre det?
- Ja, det tror jeg nok, vi kan.

- Nå. Så er der ikke andet at gøre. Men I får jo altså en bøde.

- Nå, ja. Det får vi så se.

Vi nedlagde så arbejdet. Jeg var jo blevet fyret med øjeblikkeligt varsel.

Jeg var taget derud alligevel den næste morgen, og da holdt vi et møde. Nu var der en fandens slambert blandt kollegerne. Han er senere blevet selvstændig. Han prøvede at snakke os fra det og sagde:

- Ja, jeg skal ikke blande mig, hvis nogen har lyst til at strejke. Men vi må bare gøre os klart, at hvis vi skal strejke, skal det være til den bitre ende - og det kan godt ske at tage lang tid.

Men vi lavede en ordentlig og skriftlig afstemning. Der var sgu kun én stemme imod at strejke.

Det, som ham Krag havde sagt om strejken, fik firmaets ledelse selvfølgelig også at vide. Så var de med det samme klar over, at det var ikke bare noget, der drejede sig om én dag. Det var om torsdagen.

Næste dag kom der besked til firmaet fra Arbejdsgiverforeningen. Den havde jo med det samme sagt, at den tillidsmand skulle tages i arbejde straks.

Så fes vi rundt og sagde, at vi skulle altså begynde igen på mandag. Spørgsmålet var løst, da tillidsmanden var taget i arbejde igen. Det skyldtes to forhold: At Krag var kommet med den udtalelse om, at vi måtte være klar over, der skulle strejkes længe. Det har de selvfølgelig fået at vide og er blevet klar over, det var alvor. Og at Arbejdsgiverforeningen, der har nogen erfaring og føler sig ansvarlig for alle de forskellige fagområder, som opførelsen af kvælstoffabrikken drejede sig om, nødtigt ville risikere en sympatistrejke. De ville forebygge den mulighed, og så måtte man tage den tillidsmand ind igen.

Der skete såmænd heller ikke noget videre ved det, for vi havde en nogenlunde acceptabel timeløn. Den lå i al fald 3 kroner over, hvad der var gældende i Grenå. Det var Emil glad for, for det var en animering til folk, der var beskæftigede i Grenå, om at rejse lønkrav. Det syntes han var ganske udmærket.

Jeg kunne godt lide Emil. Han var helt rigtig. Han gav os nogle gode tips og kom ned og snakkede med os om det hele og sagde:

- Ja, jeg kan jo ikke sige, at I skal strejke, for det er ulovligt. Men det er altså den eneste måde.

Vi fik ikke andet ud af det, end at vi blev ved med at have en tillidsmand. Alligevel bevirkede det, at udlevering af materialer og værktøj kom til at gå på en langt bedre og mere fornuftig måde. Vore to værkførere fik besked på at holde et foredrageligt samarbejde. De havde begge regnet med at kunne fortsætte ved firmaet, når opførelsen var færdig. Derfor satte de lus i skindpelsen for hinanden, og derfor havde jeg sagt på mæglingensmødet:

- Det er en betingelse, at værkførerne ikke hver for sig går og hidser folk op mod den anden værkfører. Det giver et dårligt arbejdsklima.

Jeg tænkte, at den har de godt af. Det fik vi styr på.

Hvis der skulle arbejdes over, blev vi enige om, at man kunne ikke få arbejdet over nårsomhelst. Enten måtte man ansætte folk, eller man måtte tilrettelægge det sådan, at man vidste det mindst 8 dage i forvejen.

Stort andet kom der ikke ud af det. I marts var vi færdige, og så blev der jo kun dem tilbage, der skulle betjene fabrikken.

Nu var jeg så arbejdsløs igen. Jeg vidste godt, at det blev den samme tur, for man var ikke mindre sortlistet efter den arbejdsperiode i Grenå.

I den forbindelse vil jeg sige, at det her Berufsverbod, som man snakker så meget om, nævnes af nogle helt andre kredse end dem, der har været ramt af det, lige så længe jeg kan huske. Også dengang, jeg var i lære, var der nogle, som man ikke ville have, fordi de havde nogle meninger, som man nu om dage vil kalde venstreorienterede. Men nu er der altså nogle andre kredse, der er kommet til at mærke det, og så vækker det opmærksomhed. Man kan også si-

ge, at mens vi andre fandt os i det, er der altså nogle, der ikke finder sig i det nu. Nå, det var et sidespring.

Men situationen var alligevel noget anderledes for mig. Jeg kunne godt se lidt på det med sindsro, for fra 1959 begyndte min kone igen at arbejde. Vi har altid - også når vi har været arbejdsløse - haft en økonomi, der ikke har været baseret på kredit. Vi har aldrig skyldt en øre væk, og derfor har man kunnet - og det har jeg gjort flere gange - forlade en arbejdsplads, når der var nogle forhold, man ikke var tilfreds med. Så sagde man:

- Gå ind og vej mit guldstøv af, for nu forsvinder jeg altså.

Så må det jo gå, som det kan. Det har jeg faktisk gjort flere gange, og det kan man, når man ikke er økonomisk bundet udover de faste udgifter. Det er en fandens god fornemmelse at have, og det styrker faktisk ens optræden og selvbevidsthed.

Jeg gik arbejdsløs godt et par måneder. Så en morgen havde jeg været ude på Århus Maskinfabrik med nogle stykker af DKP's månedsblad, Århus Ekko, og skulle have noget benzin på. Så sagde indehaveren af benzintanken til mig:

- Hvad fanden, går du arbejdsløs?

- Ja, det gør jeg, sagde jeg. Det kommer jeg nok til et stykke tid.

- Ved du hvad? sagde han så. Jeg ved lige, de har fået en drejebænk ude på Århus Renholdningsselskab, og de har ingen drejer, men skal have en. Prøv du at tage derud.

Det gjorde jeg. Jeg forklarede, hvad jeg ikke kunne lave, og selvfølgelig også, hvad jeg kunne lave. Århus Renholdningsselskab er ikke - som folk tror - et kommunalt foretagende. Det er et interessentselskab, der består af Århus Kommune og repræsentanter for byens boligforeninger og grundejerforeninger. Principperne, der bliver kørt efter, er grundejerprincipper. Men selskabet skal fjerne renovationen, hvor den forekommer.

Jeg blev antaget. Og jeg vil nok sige, at det er den mest mærkelige arbejdsgiver, jeg nogensinde har arbejdet for. For godt nok var direktøren arbejdsgiver til fingerspidserne, men han var samtidig modtagelig for logik og sund fornuft. Og det er en meget sjælden kombination hos arbejdsgivere. Men det var han.

Da jeg havde været der ½ års tid, skulle vi have nogle lønforhandlinger, fordi vi jo inden for Dansk Metal har et bevægeligt lønsystem og løfteparagrafen. Jeg syntes, at lønnen var acceptabel, set i forhold til lønniveauet her i byen.

Mens vi sad og snakkede, sad jeg og kiggede ham lidt ud og prøvede at skyde lidt hist og her. Jeg fandt hurtigt ud af, at manden ikke på nogen som helst måde var idiot. Ellers havde han nu heller ikke været direktør for selskabet. Men man kunne godt få en fornuftig snak med ham.

Så lavede vi en aftale, han kunne se var fornuftig. Vi aftalte, at vi skulle have en kvartårlig regulering af lønnen i stedet for at have ubehagsdrøftelser af og til, når vi syntes, vi fik for lidt, og virksomheden syntes, de var kommet af med alt for meget. Så var det bedre at fastlægge nogle rammeprincipper, og det blev til, at vi skulle ligge 10 procent over gennemsnittet her i byen. Det var på timeløn.

Begrundelsen var, at vi ikke havde adgang til akkord. Det kunne vi ikke have. Men vi havde forståelse for, at bilerne fandeme skulle ud at køre, og at værket også skulle køre. Derfor måtte vi somme tider arbejde så rigeligt i det, der hed akkordtempo. Det fik vi ikke noget for. Desforuden måtte han - og det kunne han også godt se - have folk, der var alsidige. Drejeren skulle kunne tage fat inde ved grovsmeden eller ved automekanikeren - eller omvendt. Man skulle kunne overlappende hinanden i snævre situationer.

Hvis vi ville søge andet arbejde og syntes, at lønnen var dårlig eller rimelig eller god, måtte vi jo vurdere den efter, hvad lønnen iøvrigt var her i byen.

Hvad pokker - vi var jo gift og hjemmehørende her. På grundlag af, hvad gennemsnitsfortjenesten var her i byen, blev vi så reguleret kvartårligt. Det var en mundtlig aftale, som i løbet af en 3 måneder blev nedfældet på papir. Det er altid godt at have noget på papir. Der blev så samtidig tilføjet, at hvis den procentordning ikke fungerede efter hensigten, skulle den kunne ændres i nedad- eller opadgående retning. Det var en ganske udmærket aftale.

Vi fik senere lavet andre aftaler. Vi fik ikke smudsreguleringstillæg - der kunne være meget smuds og ubehageligt arbejde, naturligvis - men i stedet fik vi udleveret arbejdstøj, og det blev holdt ved lige med vask og reparationer. Vi fandt, at det var en meget mere fordelagtig måde rent økonomisk. Nu får man mange steder arbejdstøj udleveret, men det gjorde man ikke i 1964. Det var ikke normen. For firmaet var det såmænd også en ganske udmærket aftale, for de undgik at have et indviklet smudsregulativ med forskellige ørebeløb, der skulle lægges til hver time. Nå ja, der var sund fornuft i det fra begge sider.

Vi måtte af og til arbejde over. Det var klart. Og så skal man have varskotimer. Det var ikke alt, der var lige fint i kanten eller overenskomstmæssigt i orden. For vi lavede en aftale om, at vi ikke skulle have varskotimer, men i stedet havde vi 10 minutters kaffepause om formiddagen og 10 minutter om eftermiddagen. Nå ja, det blev til et kvarter. Og det var ganske udmærket, set i forhold til de varskotimer, vi kunne få. I må regne med, at varskotimerne var bare den ansatte timeløn uden dyrtidsregulering.

Vi var også indforstået med, at når noget skulle køre, blev vi bare nødt til at holde det kørende. Både ved til tider at sætte tempoet op og ved at tage overarbejde. Men alligevel er det en af de virksomheder, jeg har været på, hvor der procentvis har været mindst overarbejde.

Men engang måtte vi arbejde hele påsken. Om

onsdagen før skærtorsdag brasede noget af maskineriet pludselig sammen, og det er et stort maskineri, der minder en hel del om det, man har på cementfabrikkerne med store og meget kraftforbrugende tromler. Vi måtte ikke sætte det igang før klokken 8 om morgenen, fordi spidsbelastningen på elnettet var omkring klokken 7. Når vi startede maskineriet, gav det er voldsomt ryk inde på De Kommunale Værker - så meget forbrugte det altså. Da det så faldt fra hinanden dér onsdag før påske, var der ikke andet at gøre end i huj og hast få de materialer hjem, der skulle skaffes inden fyraften - og så kilede vi på hele påsken. Vi arbejdede en 12-14 timer hver dag i påsken. Nå, men det gør man bare, fordi man ved, at det er nødvendigt, skidtet kører.

Også på andre måder var det en knippel virksomhed. Vaske- og omklædningsforholdene var faktisk fuldkomne. Det var lige som på badeanstalten med afsæbning og bruser og det hele. Der blev dæleme holdt rent. Vi havde to omklædningsskabe: et til det tøj, vi kom i, og et til vores arbejdstøj, så det kunne holdes adskilt.

Jeg befandt mig godt dér. Selvfølgelig kunne man nok tjene noget mere, hvis man kunne have været heldig at komme ind på en virksomhed, hvor der var akkord. Men det kunne jeg altså bare ikke. Som nævnt var der somme tider fart på, men til andre tider kunne vi godt gå en formiddag eller to og bare lave værktøj i stand, rydde op og gøre i orden.

Værkføreren var sådan set ganske udmærket. Af fag var han automekaniker, og selv om han naturligvis ville bestemme, fandt han jo ud af, at det, der havde med drejearbejde og maskinarbejde at gøre, havde jeg mest forstand på. Nå ja, et par gange måtte jeg altså lade ham bestemme, så han kunne se, hvad det var for noget, han fandt på. Der er jo ikke andet at gøre. Det kom vi så til en forståelse om. Jeg havde jo et helt anderledes materialekendskab.

Vi havde nok en 25 lastvogne med læsseanordninger. De var af forskellige fabrikater, og selvfølgelig

havde vi reservedele til en hel del. Selve værket var der også nogle få reservedele til, men vi kunne ikke ligge inde med alt.

Når vi skulle bruge nogle reservedele, vi ikke havde på lageret, var der somme tider så lang leveringstid, at det havde vi ikke tid til at vente på. Så måtte jeg lave dem stykvis på drejebænken og også lave fræsearbejde på drejebænken. En del af det kan godt lade sig gøre. Faktisk kunne jeg i mange tilfælde lave dem billigere stykvis end den pris, de serieproducerede kostede. Det siger en hel del om, hvor pengene bliver af, når man køber ting.

Somme tider lavede vi noget, som vi selv spekulerede ud. Vi havde en 60 tipvogne og et lokomotiv. Det blev brugt til at køre komposten ud på det store areal. Det lokomotiv, vi havde var lavet i Brønderslev, og det var ikke godt. Sporene var ikke i orden og var tit fedtede. Der kom overlæs på og så videre - og det blev slidt op.

Så lavede vi selv et lokomotiv, og det hjalp vi hinanden med at regne ud. Det gik jo på, hvad mekanikeren kendte af stumper, hvad jeg kunne lave af aksler og vekslingsanordninger, hvor vi kunne bruge en gearkasse, og hvordan smeden skulle tages med på råd om, hvordan vi skulle lave selve rammen. Vi beregnede, hvor stort lokomotivet skulle være, og hvor tungt det måtte være, så skinnerne stadig kunne bære det. Vi lavede sgu sådan et lokomotiv af dele fra traktorer og biler og noget, vi fandt på. Det kunne køre frem, og det kunne køre bak. Det kunne strø sand på. Det kunne hele pivtøjet, og han, der kørte lokomotivet, havde aldrig haft så godt et lokomotiv som det. Det var faktisk noget helt enestående.

Så havde vi en vibrationssigte. Det er sådan et sold, der ryster uafledigt og hænger i nogle fjedre. Sådan en vibrationssigte er stor - den har nok været en 8 meter lang, 1½ meter bred og forholdsvis dyb. Og der ligger jernsolde med huller for at få komposten fordelt i grov og fin. Samtidig transporterer det også. Disse vibrationer, der er ret hårde, gjorde alt-

så, at vi havde mange reparationer på kuglelejer på sidepladerne, der uafledigt revnede. Til sidst, da den var svejset så mange gange, stak vi hovederne sammen om, at nu måtte vi selv lave en. Så sagde jeg:

- Den skal vi have lavet af kedelplade, hvis vi kan få den så tynd som 8 millimeter. Den har lav kulprocent.

Det skal den have, fordi kedler er udsat for nogle voldsomme påvirkninger med hensyn til at blive kolde og varme og med hensyn til trykforandringer. Det er det samme som vibrationer, og derfor var det nødvendigt at bruge en kedelplade. Jeg sagde til værktøjer:

- Den må du se at få hjem.

Smeden blev taget med på råd om, hvordan den skulle svejses. Vi var klar over, vi skulle svejse så lidt som muligt på den. Pladen kom hjem, og vi fik lavet den. Men det var alligevel ikke kedelplade, for det viste sig, at man kunne få noget der hed »beroliget plade«. Det vil sige, at man under fremstillingen beroliger smelten, så den bliver homogen og jævn. Og når man ser bort fra temperaturer, får man faktisk en plade, der er mere modstandsdygtig over for rystelser.

Hvis de huse, der bar kuglelejerne, blev svejset på, ville der ustandseligt opstå revner. Så fik jeg overbevist værktøjer om, at hvis vi boltede dem sammen med tilstrækkeligt stærke bolte, der havde et tilstrækkeligt fint gevind, kunne det spændes sammen, så det dæleme ikke kunne skride fra hinanden. Når det blev spændt sammen, skulle det hele være metallisk rent og affedt, og vi skulle bruge 12 bolte.

Det var han tvivlende overfor. Så sagde jeg:

- Jamen, det passer altså. For jeg har set, hvordan det bliver, når man har krympet noget sammen. Selv en skrueaksel kan man samle uden kobling - bare ved hjælp af den friktion, der opstår, når noget er knoklet hårdt sammen.

Nå. Men det måtte så nok være rigtigt. Vi lavede

den efter de principper, og vi fik lavet den vibrationsssigte, så den aldrig revnede. Det gamle værk kører nemlig endnu derude på Eskelund. Det var sådan nogle opgaver, vi løste i fællesskab. Udnyttede den viden, vi havde hver især på sit felt og fik det til at gå op i et acceptabelt resultat. Det er nu rart nok, og det gik altså udmærket.

At det var mig, der kom til at føre forhandlingerne med firmaet, skyldtes, at kort efter jeg kom derud, blev jeg valgt ind i bestyrelsen for klub 10. Det er en fælles klub for alle de virksomheder, der er så små, at de efter fælles værkstedsregler ikke er berettigede til at vælge tillidsmand eller danne klub. De bliver så samlet i en fælles klub, hvor man naturligvis vælger bestyrelsen på klubgeneralforsamlingen, men hvor det hele bliver kørt mere eller mindre i fagforeningens regi. Formanden for så stor en klub - dengang var der 1.000 medlemmer, i dag er der 1.200 - er en af de ansatte sekretærer på kontoret. Det behøver det ikke at være i henhold til forbundets vedtægter, men det behøver det af praktiske hensyn.

Når vi mente, at nu skulle der ansættes en mekaniker mere, snakkede vi med værkføreren om det og fik en forhandling med firmaet. Vi gjorde dem det begribeligt, at vi ikke kunne blive ved med at klare det. Det kunne direktøren såmænd også godt forstå, og så blev der taget en ind. Som sagt: det var sjældent, firmaet ikke var modtageligt for sund fornuft og logik.

Vi kunne begribeligvis ikke gå i spidsen for lønfremstød. Selv om en reguleringsaftale som vores i princippet er forkastelig, kan den altså på mindre værksteder medvirke til ordentlige og rolige arbejdsforhold - hvis det er en fornuftig aftale, vel at mærke. Aftalen blev naturligvis godkendt af fagforeningsbestyrelsen. Det er klart. Man kan jo ikke have folk til at gå og lave aftaler, lige som de selv synes. Det skal jo være i overensstemmelse med de gældende overenskomster, og hvad der ellers er.

Måske er jeg nok dominerende. Men på den anden side set har jeg også forstand på - fra de steder, hvor jeg har været og arbejdet sammen med andre - hvad man gør først, og hvad man gør sidst, og hvordan man undgår, at der opstår nogle kritiske situationer.

Men der var en enkelt gang, hvor vi skulle have hævet en helvedes tung og uhåndterlig tingest på plads på værket. Pludselig var der én, der sagde til mig:

- Hvad fanden! Skal du bestemme det hele?

- Nej, det skal jeg ikke, sagde jeg. Men der er altså én, der skal bestemme. Det bliver vi dæleme nødt til, hvis vi skal slippe fra det her med liv og lemmer i behold. Det kan godt være dig, hvis du mener, du har mere forstand på det. Det kan du godt ske at have. Så bestemmer du, men der skal bare kun være én, og ham må de andre rette sig efter.

Nå. Det var der lidt mukken i geledderne om bag efter. Men vi blev enige om, at når der skulle bestemmes, måtte man rette sig efter den, men mente havde mest indsigt i det pågældende arbejde. Der er også til tider grumme tunge ting, der skal hives af en automobil. Der kunne jeg aldrig komme i tanke om at dirigere. Det er klart, at så bliver det en af automekanikerne, der bestemmer.

Selvfølgerlig kunne man rage uklar med en eller anden. Nu er jeg en ret kendt person inden for faget, og de, der ikke kendte mig, er hurtigt gjort bekendt med mig af de andre.

Der er det mærkelige, at alle mennesker godt kan lide at føle sig overlegen og at dominere. Og hvis det er over for en kommunist, føler man sig ikke bare berettiget - næh, mange føler sig nærmest forpligtet til - at fremkomme med nogle af de platheder, som indtil ulidelighed findes i aviser og radio og fjernsyn - og hvor man nu får sine oplysninger fra.

Når de så får nogle over snuden - jeg kan hurtigt vende en situation, sådan så de står med håret ned ad nakken - bliver de fornærmet på mig over, at de har taget forkert. Men det varer jo ikke ret længe,

for når man selv bliver gjort til grin i løbet af en håndvendning, bliver det højst til, at en eller anden oplader røsten på tomandshånd. Man skal i al fald ikke risikere noget, når der er flere til stede, sådan som det gerne er til at begynde med.

Sikkerheden derude var ikke i orden. Men den var i orden efter det, man vidste og gav sig af med dengang. Der har aldrig været besvær med at få de sikkerhedsforanstaltninger, vi ønskede og mente var tilstrækkelige. Vi fik dem bare.

Vi havde mange af de her metalskraldespande, der var lavet af plader, og de revnede somme tider og gik i stykker. Der blev lavet et svejseapparat til dem, og ved at træde på en pedal kunne vi dreje spanden, så den kunne svejses fortløbende. Der var sat en udsugning på. Man havde ment, at den havde vi ikke forstand på at lave, og den skulle nok beregnes af en ingeniør. Det blev den, med hensyn til sugekraft og dimension og placering, af en ingeniør på De Kommunale Værker.

Da apparatet var stillet op, kunne vi nu godt se - uden at lave nogle beregninger - at det kunne nok ikke gå. Det kunne det heller ikke. Af al den her zinkrøg, der er umådelig giftig, røg mindst $\frac{3}{4}$ ved siden af. Nå, det var jo ikke så godt. Så blev der sendt bud efter ingeniøren, og han kom og kiggede. Det kunne han ikke forstå, for når det nu havde den diameter - osv. Så trak han sin regnestok frem. Dengang havde man ikke lommeregner. Så sagde Karl, smeden:

- Fanden med den regnestok og pi i anden. Du kan da se røgen, der går ved siden af?

Jamen, han kunne jo stå og se røgen, og hvorfor fanden tager han så regnestokken frem? Det er det mirakelinstrument, de altid betjener sig af.

Nå. Motoren, der trak sugeren, beholdt vi, og så lavede vi det om efter vore egne hoveder. Det kom til at fungere ganske udmærket, og der var ikke noget i vejen med det.

Der har også været nogle alvorlige ulykker. Ikke blandt os, men blandt dem, der kørte, og dem, der behandlede værket. Det var en, der fik en arm revet af i værket i 1974. Og der var en, der faldt ned i en af læssegruberne. Den er dyb. Skraldet bliver styrtet ned i en grube, og der går et meget svært transportbånd af jernlameller. Det faldt han ned på. Rent tilfældigt var der en chauffør, der kiggede derned, inden han læssede af - ellers var han gået med op i skraldet.

Det er også sket, at en chauffør, der har været en helvedes hund, har taget et sving for hurtigt, så hele vognen er væltet i svinget.

Men på værkstedet har vi ikke haft ulykker i nævneværdigt omfang. Selvfølgelig kunne man da lave en blå negl, og selvfølgelig kunne man komme til at forstuve en finger. Det er klart. Men det er bare mærkeligt, at da jeg havde været et års tid derude, opdagede jeg, at de småskrammer, man uundgåeligt får, heledes meget hurtigere, end de gjorde før. Jeg tror faktisk, man blev udsat for så mange infektioner ved smårifter og skrammer, at man blev mere modstandsdygtig.

Men der har også været nogle morsomme begivenheder, der lavede lidt op på det.

Omkring 1971 til 1973 prøvede forbundet at få folk til at være aktive. Sådan set ikke omkring løn- og arbejdsforhold, men man prøvede at give det en drejning og sagde, at nu var det trivslen og miljøet, det drejede sig om.

Jeg kan huske, at i vores kommunistiske fraktion var vi godt klar over, hvad det gik ud på, så vi tænkte ved os selv:

- Ja, så skal de fandeme også få miljø på halsen.

Så da forbundet gav tonen an, foreslog vi, at der skulle oprettes nogle studiekredse i miljøspørgsmål. Jeg ved, at i al fald inden for metalfaget har de fået så meget miljø, at det skulle de nok have ladet være med - ud fra deres synspunkt.

Nå. Men i forbindelse med al det miljø blev man klar over, at der var et stof, der hed cyklamat. Nu kan jeg ikke huske, om man brugte det til at farve med eller som sødestof. Men det ville formentlig være kræftfremkaldende.

Så blev det bestemt, at af hensyn til salgsmulighederne kunne de firmaer, der havde produkter, hvori cyklamat indgik, lige så godt destruere dem straks i stedet for at vente, indtil anvendelsesfristen udløb. Det vil sige, at lige på én gang - en torsdag og fredag - kom der vel en 15-20 store lastbiler derud med jævningspulver og buddingpulver og jeg ved ikke hvad, der indeholdt cyklamat. Det var store mængder.

Det røg op i anlægget. Anlægget ligner nærmest en rotéromle til cement. Skraldet kommer ind i den ene ende, kører igennem og bliver tilsat vand. Dengang var slamværket blevet lavet, så det overskydende vand, der var meget bakterieholdigt, blev tilsat for at fremskynde processen. Og så udvikler det varme - lige som det almindelige husholdningsskrald. Det indeholder så mange organiske bestanddele, at der udvikles en ret voldsom varme.

Alt buddingpulveret var i pakker. Selvfølgelig er pakkerne kun halvt fyldt eller nogen i den retning. De skal jo sælges og se ud, som om der er meget i. Men der var alligevel meget i. Da det kom i forbindelse med vand, var det lige ved at stoppe hele pivtøjet.

Når man nu stopper om fredagen, kører det automatisk til om mandagen, hvor man begynder at tappe den færdige kompost ud af den anden ende. Men der ville ikke rigtigt komme noget ud. De her helvedes høje pigge af pladejern inde i tromlerne var blevet til fuldstændigt uformelige genstande. Vi havde et fandens arbejde med at få det igang. Men faktisk var det jo rumle komisk, når det kommer til stykket. Om det så var berettiget eller uberettiget, man ødelagde det, ved jeg ikke.

Derimod var der en hel masse, man ødelagde helt uberettiget. Det beror på vore afgifts- og toldlove.

Der er jo afgifter på chokolade og parfume og den slags ting. Hvis en virksomhed eller en færgerute op-
hører, kan de få refunderet deres betalte afgifter på
varelageret - hvis det bliver destrueret.

Der er kommet vognladninger af råmarcipan, af
den fineste chokolade og parfume. Det ryger lige
ind, og der kommer en tolder, der skal passe på, at
der ikke er noget, der ikke ryger lige ind. Nej, nej
da. Tænk om nogen skulle tage en flaske parfume el-
ler en æske chokolade. Tolderne er da snedige, men
det var vi andre da også.

Der blev udtænkt mange snedige måder at få fat i
noget af chokoladen på. Tak, hvor har vi stjålet
meget chokolade. Engang kom et folkevognsrug-
brød med fyldte chokolader, der lå i kasser. De blev
læsset af, og tolderne stod og holdt øje med, at det
hele kom op på båndet, og at han, der læssede det ud
af vognen, ikke fordelte noget eller tog noget selv.
Da det var læsset af, sagde de, at de kom igen om en
times tid med en ladning mere.

Vi havde - som sagt - de gamle jernskraldespande,
og de stod i høje stabler. Vi aftalte, at nu skulle der
stables en hel masse spande op så nogenlunde i nær-
heden. En 7-8 spande oveni hinanden, og de skulle
stå sådan, at når man væltede én stabel, væltede hele
rækken derhenad. Så skulle der stå en i nærheden,
men sådan at tolderens kunne se, han ikke tog noget.

Da de så kom med det næste læs og var ved at læs-
se af, var der en, der havde til opgave at vælte hele
den stabel spande. En anden sparkede lige to af kas-
serne - der jo var læsset af bilen - ind under folke-
vognsrugbrødet, og dér stod de bare. Da de var fær-
dige, kørte de, og tolderens havde set efter. Men så
stod der jo to kasser chokolade tilbage, hvor rugbrø-
det havde stået.

Somme tider åd vi chokolade, så vi ikke kunne
æde noget, når vi kom hjem.

Lige sådan dér i 60'erne: det var før, pornografi-
loven blev ophævet. Af og til kom politiet ud med
store dynger af pornografiske billeder, som de havde

konfiskeret, og som nu skulle destrueres. Når vi så kunne få reddet en stak af dem, var det jo evig skæg. Det var jo morsomt, fordi vi ikke måtte.

Vores fagforeningsformand Georg Sørensen nærmede sig den alder, hvor han skulle gå af, og han havde besluttet sig til at gå af i 1972. Da var der to kommunister i fagforeningsbestyrelsen ud af 17 mand. Man skulle ikke synes, de to kunne gøre noget fortræd. Den ene, Herluf Nielsen, var formand for rørlæggerklubben, og den anden, Poul Erik Hougaard, var tillidsmand på Århus Maskinkompagni.

I 1970 startede man fra forbundets side en voldsom kampagne, som gik på, at de kommunister, der var bestyrelsesmedlemmer i afdelingerne, skulle smides ud. Og til en generalforsamling i 1970 havde »Den socialdemokratiske Fagklub« affattet en traktat, som de delte ud blandt medlemmerne, om at hvis man var indstillet på, at vores afdeling skulle ledes demokratisk lige som de andre afdelinger rundt omkring i landet, kunne det altså ikke nytte noget, man valgte andre end socialdemokrater.

Den var jo ret grov. Blandt partikammerater var vi klar over, at hvis man skulle til at have sådan et opgør, ville det faktisk kun blive til fornøjelse for arbejdsgiverne. Man måtte jo lade medlemmerne afgøre valget ud fra, hvilke kvalifikationer kandidaterne havde, og ikke ud fra deres partibog. Det lagde vi frem på generalforsamlingen, og Herluf Nielsen og Poul Erik Hougaard blev genvalgt - godt nok med de laveste stemmetal. Da man ikke havde held til at få dem ud, fortsatte man, og det blev altså medlemmerne for groft.

Der blev lavet en klub, »Smedeklub for Faglig Enhed«, hvis formål var at køre efter faglige spørgsmål. På en senere generalforsamling opstillede den kandidater til bestyrelsesvalget. Kandidater, der allesammen havde autoritet og var tillidsmænd på betydende virksomheder. Og den liste blev fulgt, så yderligere to kommunister kom ind. Der blev også

valgt nogle, der ikke var kommunister, for det var en fællesliste. Men det vil sige, at så sad der fire i bestyrelsen, hvor der før kun havde siddet to kommunister.

På forårsgeneralforsamlingen i 1972 havde man taget mig med på fælleslisten, trods det jeg ikke var tillidsmand nogen steder, og så blev jeg valgt ind i bestyrelsen. Det var faktisk nok noget af det værste, der kunne ske, og det rystede socialdemokraterne meget.

Men vi skulle altså vælge ny afdelingsformand, og der var to kandidater. Hans Jørgensen, der var næstformand og tidligere havde været fællestillidsmand ved Frichs, og Poul Erik Hougaard. Det var en stor generalforsamling, der foregik ude i Stadionhallen, fordi man var klar over, at det ville optage medlemmerne. De valgte Poul Erik Hougaard, og han fik sådan noget som 60 procent af stemmerne. Han har været formand siden, og jeg kan ikke forestille mig, at nogen vil prøve at vælte ham. Han er et dygtigt menneske, der forstår at samle folk om de faglige spørgsmål.

Jeg ved godt, at man lige siden har sagt, at den fagforening er kommunistisk dirigeret. Det kan man bare sige, og så skal dem, man siger det om, bevise, at det er løgn.

Men det reelle forhold er, at i en afdelingsbestyrelse på 17 medlemmer sidder der syv kommunister. Resten er socialdemokrater og partiløse. Der er et samarbejde, hvor man enes om de faglige spørgsmål. Det er ikke en specielt kommunistisk linie, men en linie for smedene, og den er som regel i modstrid med hovedforbundets linje. Fagforeningen er da for alle - en enhedsfagforening. Og det kan ikke være sådan, at nogle er udelukket, og andre skal tilrettelægge det hele. I den tid, Poul Erik Hougaard har været formand, har der næsten aldrig været noget i vejen for - i betydende spørgsmål - at finde frem til en fælles linje, som man så har fulgt. Mener man, at de andre bestyrelsesmedlemmer lader sig føre ved

næsen af de syv kommunister? At de ingen omtanke har? Det er ikke tilfældet. Der er mange dygtige socialdemokrater, der er tillidsmænd rundt omkring på forskellige virksomheder, og som klarer de lokale spørgsmål på forbilledlig måde.

I efteråret 1972 skete der en anden betydelig begivenhed. I fagforeningen havde vi siden slutningen af 60'erne lavet studiekredse om EF. Vi havde sådan nogle som Karl Hjortnæs og Kurt Francis Madsen med som indledere på nogle kurser, vi holdt på Skanderborghus. Og det var kurser med tilslutning af en 30-40 medlemmer. Hele den kampagne mod EF, som Århus-afdelingen deltog i, prægede faktisk situationen op til Metal-kongressen i 1972.

På den kongres skulle der vælges ny formand, fordi Hans Rasmussen gik af. Han havde jo været formand siden 1945 og havde altså siddet i en lang, lang periode.

Jeg var også blevet valgt som kongresdelegeret, og da vi kom, lå der - som sig hør og bør - forslag fra hovedbestyrelsen til udtalelser. Disse forslag kan selvfølgelig laves om.

Tænk jer: dér i 1972 lå der et forslag om, at et af kravene til den næste overenskomst skulle være, at vi ikke længere skulle have dyrtidsregulering. Det blev motiveret med, at det var for at imødekomme de mange krav, der var indsendt fra afdelingerne. Da vi gennemgik alle forslagene, som var indsendt, viste det sig, at der kun var én afdeling, der havde foreslået, at dyrtidsreguleringen skulle ophæves, mens 15 havde foreslået en dyrtidsregulering, der gav fuld dækning for prisstigningerne. Og det blev da også vedtaget. Det er klart at hovedbestyrelsens krav havde været til at få gennemført, for enhver arbejdsgiver med sin sunde fornuft i behold ville sige:

- Ja, her kommer de med et krav, som det vist nok vil være dumt at sidde overhørigt. Det må vi hellere bøje os for.

Jeg kan ikke ransage Hans Rasmussens hjerte og

nyre. Jeg kender ham ikke personligt, men jeg kender ham så godt, at jeg er klar over, det ikke var hans forslag. Det var et forslag, som Jens Otto Krag, der dengang var statsminister, havde bedt Hans Rasmussen om at prøve at få igennem. Hvis det kunne bære, kunne det jo danne mønster for samtlige andre forbund. Det var nemt at høre på Hans Rasmussen, at han ikke var ked af, at det forslag blev balsameret og kom til at lyde lige modsat.

Den samme kongres vedtog en udtalelse, der anbefalede medlemmerne at stemme »nej« til vort medlemsskab af EF, og det hang nok sammen med det formandsvalg, der fandt sted. Der var to kandidater: Paulus Andersen og Erik Andersen, som var her fra byen, og som jeg har kendt lige fra dengang, han var i Læringleklubben. Han har også gjort sig gældende på afdelingens generalforsamlinger og sidet i bestyrelsen.

Det er min sikre overbevisning, at når det var Paulus Andersen, der blev valgt, var det fordi, Erik Andersen førte sig vældigt frem som tilhænger af EF. Mens Paulus Andersen var modstander lige som Hans Rasmussen. Når man nu havde vedtaget en udtalelse, der vendte sig mod Fællesmarkedet, og så bagefter skulle vælge en ny formand, er det klart, at man ikke vælger den kandidat, der er gået ind for dansk medlemsskab af EF.

Alderdom

Levevis som pensionist i 1980'erne

Nu nærmer jeg mig afslutningen på min tilværelse på arbejdspladsen. Fra 1969 og frem til jeg holdt op med at arbejde, fik jeg faktisk en masse tjanser, som optog hele min tilværelse. Jeg blev medlem af bestyrelsen for boligforeningen, og jeg blev medlem af bestyrelsen for min partiforening. Jeg var bestyrelsesmedlem i klub 10 og medlem af fagforeningens afdelingsbestyrelse. I nogle fagforeninger indskrænker et medlemsskab af afdelingsbestyrelsen sig til et månedligt bestyrelsesmøde. Men efter 1972, hvor vi fik valgt en ny formand for afdelingen, kom der altså knald på.

Det er faktisk et hårdt liv for mange, der giver sig af med fagforeningsarbejde. Hvis man går op i det, tager det alle ens evner. Når man så samtidig er på arbejde, bliver der ikke noget overskud. Nogle kan overkomme mere end andre, men at have tillids-hverv påvirker altså alle mennesker.

I 1972 blev Hanne Reintoft, der havde været gift med Harald Rasmussen, en af mine kolleger, skilt. Og da de skulle dele boet, fik hun blandt andet et sommerhus med tilhørende grund på Mols. Det var kun på 12 kvadratmeter, og jeg traf den aftale med Hanne Reintoft, at det sommerhus kunne jeg godt benytte engang imellem, når jeg tog på fisketur derovre.

Da hun stod og skulle sælge det, var jeg sgu ilde stedt, for jeg havde de sidste par år brugt det mere, end hun havde. Jeg fandt så ud af, at jeg nok kunne låne nogle penge i banken, og jeg købte huset for 25.000 kroner, som hun skulle have i kontant udbetaling. Så det blev finansieret af banken. Nu synes

man nok, det er billigt, men huset var lille og lå på en grund, hvor man kun kunne udnytte en fjerdedel. Og hvis man regner med en timeløn dengang på 20 kroner i timen og siger, at nu er den 70, kan man prøve at gange op og sige, at en der står med 75-80.000 kontant i dag, vil ikke købe sådan et hus. Det var faktisk dyrt - også efter datidens forhold. Men nu havde jeg det.

I tiden mellem 1972 og 1977 var det tit, når vi kom hen til fredag aften, at jeg om vinteren kørte hen til sommerhuset. Det var nemt at fyre op. Lørdag formiddag gik jeg ud med fiskestangen, og så var jeg faktisk fornærmet, hvis jeg kunne se, at der kom et par enkelte mennesker langt henne ad stranden. Jeg kunne ikke tåle at se mennesker. Når jeg så tog hjem igen lørdag aften eller søndag morgen, var det ovre, og så kunne man faktisk igen.

Så skete der noget mærkeligt. I begyndelsen af 1976 blev jeg opereret for en svulst, jeg havde under øret i spytkirtlen. Det gik ganske harmløst og var efter sigende - og det er nok rigtigt - en lille tingest, man havde skåret ud.

Et halvt års tid efter begyndte jeg at få en mærkelig hovedpine. Det var, som om en blitz fór gennem hovedet. Smertefuldt. Det kunne komme en 6-7 gange om dagen, men til tider kunne det optræde pulserende og komme ret tit efter hinanden. Så kunne jeg ikke arbejde.

Jeg har før fortalt, at det var en ordentlig arbejdsplads jeg var på, og jeg blev behandlet godt. Da der begyndte at blive en del fravær, og jeg forklarede, hvordan det hang sammen - og at lægerne ikke kunne finde ud af det - sagde Renholdningsselskabet:

- Jamen, du går hjem, når du ikke kan arbejde. Så kan du komme igen, hvis det går over i løbet af dagen. Eller hvis du har det om morgenen, kan du bare komme, når det er ovre.

Det er ikke ret tit, man kommer ud for sådan en

arbejdsplads. Men det gjorde jeg bare, mens jeg blev undersøgt på det mest grundige. Jeg blev også henvist til en neurolog, som igen henviste mig til Statshospitalet, idet hun mente, at der måske lå en psykose bag. Hun havde spurgt mig temmelig grundigt, og hun mente, at der måske kunne spores noget tilbage til besættelsestiden. Jeg henholdt mig nu til, at hovedet eller nakken havde fået et eller andet vrid, da jeg var blevet opereret.

Nå, men jeg kom til en undersøgelse på Statshospitalet, og den begynder jo med - fik jeg at vide - at man foretager en intelligensprøve. Det gør man ved alle.

Og mage til festforestilling har jeg aldrig været med til. Ja, man kan jo vurdere, hvad folk ved, og hvad de kan. Men det er jo noget, de har lært. Det siger jo ikke et klap om intelligensen. Selvfølgelig skal der et mindstemål af intelligens til for at kunne lære noget.

Det var skægt, for psykologen og jeg sad og spillede ping-pong. Sikke nogle spørgsmål:

- Hvorfor betaler man skat?

- Hvem var Saxo Grammaticus?

Og så var der noget puslespil, man skulle lave. Det morede mig faktisk i samtalens løb at sidde og iagttagelse, hvordan jeg fik psykologen til at foretage nogle overspringshandlinger. Nå ja, det har jeg jo nok også selv foretaget. Der var et puslespil, som jeg havde besværet med, men til sidst fandt jeg ud af, at det var en elefant. Jeg var startet efter konturerne, og det ville være naturligt, at man lavede elefanten, så den stod på benene foran én. Men jeg var altså begyndt sådan, at den endte med at stå på benene foran ham og med ryggen ind mod mig. Så sagde han til mig:

- Nå, du gav altså alligevel ikke op?

- Nej, sagde jeg. Nu kan du så spekulere på, om jeg har været så overlegen, at det er bevidst, jeg har lavet den, så den står med benene over mod dig for at forvirre dig - eller om det er fordi, jeg ikke kunne

gøre det anderledes.

Næste gang jeg kom, ville jeg jo have at vide - jeg var dog part i sagen - hvilket resultat han var kommet til. Min intelligenskvote lå så højt, at det var umuligt. Næh, den siger bare en lille smule om, hvad folk har haft mulighed for at lære. Jeg giver ikke ret meget for sådan nogle intelligensprøver, der skal måle det, man kalder intelligens. Hvad er det for noget?

Men de fandt altså bare ud af, at jeg ikke var nogen sinke. Men det hjalp jo ikke noget på hovedpinden. Op til december 1976 skulle vi have foretaget en reparation af en hammermølle, som vi fik slæbt over på værkstedet. Da havde jeg altså temmelig meget sygdom, og da vi så kom hen et stykke tid efter nytår, sagde værkføreren til mig:

- Ja, det kommer vel til at tage nogen tid, inden du er ovre sygdommen?

- Ja, det gør det, sagde jeg. Men jeg kan ikke gøre for det.

- Nej, sagde han. Men ved du hvad? Vi skal jo have den hammermølle lavet. Hvad mener du om at melde sig syg?

- Ja, sagde jeg så. Det kan jeg jo blive nødt til.

- Nu kan du melde dig syg, og så tager jeg en anden drejer på den måde, at jeg siger til ham, det er midlertidigt. Det er på grund af sygdom. Og hvis du bliver rask inden for en overskuelig tid, er det altså dig, der skal have arbejdet igen.

Så meldte jeg mig syg, og der er prøvet mange medikamenter på mig, men de hjalp altså ikke et klap.

Der gik så et års tid, og så begyndte det at klinge lige så stille af. Ikke på den måde at jeg ikke havde de her stik igennem hovedet. Dem har jeg endnu. Men det er, lige som de er bløde, og de betyder ikke noget. Der er ikke nogle smerter forbundet med dem. Der kan gå dage, hvor jeg ikke har dem.

Da jeg kom derud igen, snakkede jeg med værkføreren om det.

Han sagde:

- Ja, det er jo et helt år siden, og nu har vi fået ham dér. Du skal jo alligevel snart på pension. Hvad mener du om det?

- Ja, det er også lige meget, om jeg har det år mere eller mindre. Jeg bliver ved med at være meldt syg. Det kan jeg godt forsvare.

På den måde kom jeg ud af arbejdspladsen et par år før, jeg ellers var kommet det. Jeg har sagt, at jeg syntes godt om mit arbejde, og det har jeg altid gjort. Selvfølgelig har der været nogle dårlige tjanser, men det har sådan set været en slags hobby for mig, selv om det er arbejde, og man bliver træt af det. Men jeg vil også godt sige nu, at man spilder en masse tid med det.

Hvadenten man er på en lille eller på en stor virksomhed, skal man have lidt overblik over produktionsforholdene, så man ved, hvad man foretager sig - eller hvad man gerne vil foretage sig. Hvem arbejder man for - osv. Der bliver altså nødt til at være noget andet i tilværelsen end lige selve arbejdet.

Men vi havde da ind imellem tid til at snakke sammen. Når jeg havde haft en snak med folk, sagde de ofte:

- Ja, det er fandens så meget, du ved om alting. Hvor ved du i grunden alt det fra?

- Ja, det er da klart, siger jeg så. Jeg har holdt Land og Folk siden 1945.

Det er ikke bare en påstand, for man får en masse at vide, som man ikke får at vide andre steder. Så er der også en hel del ting, man ikke får at vide. Selvfølgelig har jeg ikke læst alt det, jeg ved, i Land og Folk, men jeg har læst meget, som har fået mig til at sætte mig ind i, hvordan det i grunden hænger sammen. Jeg har ikke nogen speciel viden. Det har man ikke tid til, for man kan ikke have speciel viden om alting. Men det med, hvor meget overblik man nu har over produktions- og samfundsforhold, bygger på en masse informationer, som man ikke kan und-

være, hvis man vil have noget at vide om det, der sker.

Det er der nok mange, der vil være uenige med mig i og sige:

- Der er skam også kloge folk, der ikke læser Land og Folk.

Men det er ikke et spørgsmål om at være klog eller ikke klog. Det handler om at få noget at vide, så man har nogle ting at bedømme ud fra.

Hvis det at kunne iagttage og se tingene i sammenhæng ellers er noget særligt, tror jeg, det kommer fra dengang, jeg voksede op som barn på landet.

Jeg har fortalt om, hvordan vi lavede markarbejde og måtte lave det om, når det havde regnet om natten. Men jeg har ikke været mere end en halv snes år, før jeg en eller måske endda en halv time i forvejen kunne se, at det blev tordenvejr. Der var nogle bestemte betingelser med skyerne og vinden og solen og varmen og luftfugtigheden, som man ikke registrerede hver for sig, men som tilsammen gør, at det bliver tordenvejr.

Det er vel en iagttagelsesevne, som alle mennesker har, hvis de lærer at bruge den. Nu har jeg kørt på motorcykel i mange, mange år. Det holder jeg op med, når jeg ikke længere føler, jeg er alle de andre overlegen. Jeg har det sådan, at jeg synes - og det passer altid - at jeg ved, hvad de andre vil foretage sig, før de gør det. Jeg kan se det på deres kørsel. Jeg kan ikke rigtigt forklare, hvordan det er, men jeg tror, det ligger i selve opvæksten og bliver ved med at følge med.

Hvis en båd på havet skal reddes, og man giver et skib derude besked på at lede efter den, vil passagererne selvfølgelig også stå og kigge. Men hvis der er en fisker ombord, får han øje på båden længe før nogen af de andre. Han kan se det i al den skumsø, der brækker, og lige se, at der er noget, der ikke bevæger sig helt reglementeret lige som vandet.

Jeg tror nok, at min glæde og fryd over naturen, over farverne og bevægelserne, har jeg først fået, da jeg kom væk fra den - altså da jeg kom i lære inde i byen. At det tilvante, som man ikke bemærkede dengang, ikke var der mere, og så bemærkede man det altså, når man kom ud i naturen igen.

Jeg har af og til fotograferet - og oftest noget, jeg har glædet mig over. Ude i kantine ved Sabroe hænger en 6-7 billeder, som jeg har taget. De er lavet og skyllet ordentlig, så de ikke bliver gule og brune, og de hænger der endnu.

Der er et vinterlandskab, og der er nogle hasselbuske med raklet og bier, der sværmer omkring. Der var så dejligt, og det fik jeg held til at tage.

Der hænger også et billede af rådhusårnet, som jeg tog nedefra og opefter. Så får man noget, der hedder »styrtende linjer«, og det vil sige, at selv om man ved, at rådhusårnet er lige bredt hele vejen op, løber linjerne sammen i toppen. Det er et godt billede.

Og jeg har taget billeder på arbejde - bare sådan nogle små billeder af folk, som jeg har arbejdet sammen med, ved deres maskiner på Døkken, da jeg var dér. Det var jo ikke bare arbejde altsammen. Når vi stod og havde hjulpet hinanden med at lave et stykke arbejde, tog man da et billede af dem, der var ved at lave det. Det drejer sig om at få en synlig erindring om nogle bestemte personer og forhold.

Jeg har også et billede af nogle, der er ved at slibe sporvejsskinner. Engang i 50'erne forlængede man linjen fra Trøjborgvej helt ud til Marienlund.

Der er ingen mellemrum mellem sporvejsskinner. De hænger sammen lige fra den ene ende af byen og til den anden - det vil sige, de bliver svejset sammen. Og dengang kunne man kun svejse dem på én måde: med termid-svejsning. Det er noget voldsomt noget, hvor det hele bliver kapslet ind i en lerform, og så bliver der hældt noget jernpulver og noget aluminiumsilte ved, og når aluminiumsilten brænder, kom-

mer temperaturen op på et par tusind grader, så de kan svejses sammen. Bagefter skal klumperne slibes af, og det gjorde man med en fil, der lå på undersiden af en stor jernklods med to håndtag. To mand stod og trak filen frem og tilbage og filede sporvejskinnerne helt glatte dér, hvor de var svejset.

Det har jeg taget et billede af, og det er jo en situation, der ikke forekommer mere. Det var et frygteligt træls arbejde.

Det er klart, at jeg stadig er med ved fagforeningens generalforsamlinger. Selv om det er dem, der arbejder, der skal bestemme den faglige linje, vil jeg da høre, hvordan man vurderer situationen, hvilke indlæg folk kommer med til formandsberetningen - og hvordan de er indstillet til de ting, der rører sig fagligt og også i nogen grad politisk. Og når forbundet holder kongres, sørger jeg altid for at få et gæstekort. Selv om jeg ikke er i omsætning mere, kender jeg jo mange af dem, der er delegerede til kongressen, og vi kan snakke sammen i pauserne.

Inden for afdelingen har vi Seniorklubben, som samler pensionister og efterlønnere en gang om ugen til foredrag, lidt diskussion og film. Ikke underholdningsfilm, men film af oplysende karakter. Vi kommer også på virksomhedsbesøg, så vi kan se, hvad vi er sluppet for med hensyn til den ny og moderne teknik.

Og så er jeg jo stadigvæk medlem af Det kommunistiske Parti. Jeg er medlem af bestyrelsen for den lokale afdeling.

Så har vi også et pensionistværksted, og det kalder jeg en god ting. Det er oprettet af kommunen og ligger i Østergade, og der kan pensionister - ligegyldigt hvilket fag de kommer fra - gå ned og lave lidt hobbyarbejde eller lave noget arbejde, som de ellers skulle have lavet på et værksted. Og det ville jo være dyrt.

Jeg befinder mig noget så godt ved ikke at arbejde.

Jeg har fået læst en masse, som jeg gerne ville have læst før. Og alene sådan noget som at kunne tillade sig at sidde og falde i staver et par timer, enten det er ude ved Fløjstrup eller det er ovre på Mols - bare sidde og glo ud over vandet, når temperaturen er acceptabel, og ikke tænke på nogen ting. Man kommer til at tænke i større og større sammenhænge. Til sidst kan det blive helt overvældende, fordi alting griber ind i hinanden. Men jeg befinder mig bedre, end dengang jeg arbejdede. Sådan kan det selvfølgelig ikke blive ved med at gå. Det ved jeg godt.

Det er jo ikke kun, når man svømmer, at man mærker det. Man kan se på stopuret, at resultaterne er dårligere, end de har været før i tiden. Jeg hører heller ikke så godt mere. Jeg ser udmærket, men jeg ser bare ikke så godt, som jeg har gjort.

Men når jeg har fortalt en hel del om mig selv, og det hele tiden har drejet sig om mig, skal man altså bare forstå, at det også drejer sig om en hel masse andre. For man lever ikke alene, og man kan heller ikke lave noget alene. Man bliver nødt til at lave det sammen med andre, og der bliver nødt til at være noget organisation på det: at man træffer nogle beslutninger, som man så må få ført ud i livet.



Efterskrift

Enhver bør være sin egen historieskriver,
så vil han leve omhyggeligere
og mere fordringsfuldt.

Bertolt Brecht

Vi sad ved køkkenbordet i Henrys lejlighed første gang en efterårsdag i 1982. Mens Henry lagde sidste hånd på den hjemmelavede æblekage, og kaffemaskinen bryggede færdig, blev båndoptager og mikrofoner gjort klar. Vi nød fortæringen, og siden viste det sig, at den blev indledningen til et langvarigt koncentreret arbejde.

Henry havde lagt en plan for sin fortælling. Og hvor han havde pålagt sig indskrænkninger, dér stillede vi uddybende spørgsmål. I sin fortælling inddrog Henry os som to blandt mange mulige tilhørere - af den slags, der ikke blot lytter, men efterhånden også lærer at forstå.

Som altid hvor den længere mangeartede erfaring skal mødes med den kortere, men nok så fælles, krævede det en særlig opmærksomhed af os alle at komme tilbage til situationer, sådan som de engang var blevet sanset og gennemtænkt. Noget andet og ligeså vigtigt var, at for at gøre os delagtige i sin fulde forståelse, fortalte Henry om sit liv med de faktiske og mulige forandringer for øje. Da fortællingen sluttede, havde vi ikke kun fået indsigt i, at den var en historieskrivning. Vi havde også mærket, hvordan omhuen med detaljerne og fordringerne over for de større sammenhænge udspringer af Henrys måde at leve på.

Fortællingen strakte sig over i alt 12 timer. Helen Asmussen, HK'er i projekt Arbejdererindringer, skrev båndene ordret ud. Derefter redigerede vi manuskriptet i kapitler, og HK'er Alf Andersen gennemskrev dette. Enkelte underbelyste situationer uddybede Henry i et par supplerende interviews. Herefter foretog vi de sprogligt nødvendige ændringer fra tale- til skriftsprog, og Henry føjede sine til. Desuden har en række enkeltpersoner samt repræsentanter for Dansk Metalarbejderforbund, Århus læst og kommenteret manuskriptet.